

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

BARBARA MIKULSKA

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos nuolatinė magistrantūros studijų programa
Studijų programa 62401S111

SU LAISVĖS ATĖMIMU NESUSIJUSIŲ BAUSMIŲ
TEISINIS REGULIAVIMAS IR TAIKYMO PRAKTIKA
LIETUVOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Doc. Dr. L. Pakštaitis

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SU LAISVĖS ATĖMIMU NESUSIJUSIŲ BAUSMIŲ SAMPRATA	7
2. ATSKIRŲ BAUSMIŲ, NESUSIJUSIŲ SU LAISVĖS ATĖMIMU, TEISINIS REGULIAVIMAS IR TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE.....	13
2.1. Viešųjų teisių atėmimas	13
2.2. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas	21
2.3. Viešieji darbai.....	36
2.4. Bauda	46
2.5. Laisvės apribojimas	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	69
LITERATŪRA.....	72
ANOTACIJA	77
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79
PRIEDAI	

IVADAS

Tiriamoji problema. Šiame darbe gvildenamos bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo ir taikymo problemos Lietuvoje ir užsienio valstybėse. Jos atskleidžiamos nagrinėjant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus, tarptautinius dokumentus bei teismų praktiką.

Temos aktualumas. Vienas pagrindinių baudžiamosios justicijos Lietuvoje trūkumų – dažnas ir ilgalaikis laisvės atėmimo bausmės taikymas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000-2004 m. programoje įtvirtintas siekis iš dalies pakeisti bausmių sistemą. Taip pat nustatyti teisės pažeidimams adekvačias bausmes, mažinti represinių bausmių poveikį, siekti asmenų, atlikusių bausmę, perauklėjimo bei integravimo į visuomenę. Šioje Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatyta įtvirtinti bausmės ekonomijos principą – minimali bausmė, kurios užtektų paveikti nuteistą ir paskatinti jį pasitaisyti. Įtvirtintas siekis rečiau bausti laisvės atėmimo bausme, dažniau taikyti viešuosius darbus, turtines ir kitas bausmes¹. Šiame dokumente nustatytos teisėkūros gairės tapo pamatu naujų alternatyvių laisvės atėmimui bausmių įdiegimui ir jų taikymo galimybių išplėtimui 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiam Baudžiamajame kodekse. Buvo tikimasi, kad šios priemonės padės mažinti laisvės atėmimo vietose įkalintų asmenų skaičių ir taps veiksmingomis alternatyvomis laisvės atėmimui.

Nors priėmus naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą² (toliau – LR BK) ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksą³ (toliau – LR BVK) laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų skaičius sumažėjo bene dvigubai, tačiau asmenų, atliekančių terminuoto laisvės atėmimo, laisvės atėmimo iki gyvos galvos ir arešto bausmes skaičius išlieka pernelyg didelis (2010 m. sausio 1 d. laisvės atėmimo bausmę atliko 7323 nuteistieji, arešto – 124 nuteistieji⁴, vadinasi tai sudaro 224 kalinius 100 000 gyventojų⁵), tuo tarpu 65 proc. pasaulio valstybių šis skaičius neviršija 150 kalinių 100 000 gyventojų. Be to, pažymėtina, kad pagal nuteistųjų skaičių Lietuva yra pirmajame valstybių, turinčių daugiausiai kalinių, dešimtuose ir užima aštuntą vietą tarp 52 Europos šalių (po Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Estijos, Latvijos, Gruzijos ir Moldovos) bei trečią vietą Europos Sąjungos valstybėse (po Latvijos ir Estijos)⁶. Šią statistiką lemia padidėjęs skiriamas laisvės atėmimo bausmės vidurkis⁷. Nors laisvės atėmimo bausmė buvo skiriama rečiau⁸, tačiau

¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. IX-20 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 98-3081.

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.

³ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 73 – 3084.

⁴ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos. - http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1 [žiūrėta 2010-12-05]

⁵ Pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis gyventojų skaičius 2010 m. pradžioje buvo 3,329 mln. - <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1299> [žiūrėta 2010-12-05]

⁶ Walmsley R. World Population List. Research Findings. 2000, No. 88. - <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/r88.pdf> [2010-12-05]

⁷ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 198.

vangiai taikomos kai kurios laisvės atėmimo alternatyvos. Pavyzdžiui, asmenys, nuteisti viešaisiais darbais ar laisvės apribojimu, sudaro tik keletą procentų (žr. 1 priedo, 1 lentelę). Negalima nepripažinti, kad nemažai laisvės atėmimo vietų yra perpildytos. Dėl didelio nuteistųjų skaičiaus kai kuriose laisvės atėmimo vietose iki šiol nėra užtikrinamos tinkamos humanizmo principą ir tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus atitinkančios nuteistųjų laikymo sąlygos, taip pat veiksmingas jų resocializacijos procesas. Pažymėtina, kad įkalinimo įstaigų, kuriose laikomiems asmenims būtų sudarytos žmogaus orumo nežeminančios ir kuo artimesnės gyvenimo visuomenėje sąlygos, prisidedančios prie visuomenės saugumo stiprinimo, sistemos sukūrimas statant naujas laisvės atėmimo vietas valstybei kainuotų daugiau nei pusė milijardo litų⁹. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad esama valstybės ekonominė padėtis lemia ribotas valstybės sektoriaus galimybes investuoti dideles valstybės biudžeto lėšas į laisvės atėmimo vietų plėtrą. Tai verčia ieškoti alternatyvių asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, atsakomybės realizavimo priemonių, kurios būtų ekonomiškai ir socialiai veiksmingos¹⁰.

Taip pat paminėtina, kad Seime 2010 m. spalio 15 d. buvo įregistruotas Vyriausybės pateiktas Baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo projektas¹¹ Nr. XIP-2562, kuriuo viešųjų teisių atėmimą bei teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės siūloma pakeisti baudžiamojo poveikio priemonėmis.

Laisvės atėmimo bausmei alternatyvios priemonės numatytos ir rekomenduojamos taikyti įvairiuose tarptautiniuose teisės aktuose. Minimaliose standartinėse taisyklėse dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu¹² (toliau - Tokijo taisyklėse) įtvirtinama bendra valstybių Jungtinių Tautų Organizacijos narių nuostata taikyti priemones, nesusijusias su laisvės atėmimu, siekiant riboti įkalinimo taikymą. Plėsti su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taikymą skatina ir Europos Tarybos dokumentai. Dar 1965 m. Europos Tarybos Ministrų Komitetas priėmė rezoliuciją „Dėl bausmės vykdymo atidėjimo, probacijos ir kitų alternatyvų laisvės atėmimo bausmei“¹³, kurioje rekomendavo mažinti laisvės atėmimo bausmės taikymo mastą bei skatinti laisvės atėmimui

⁸ 2008 m. – 6355 atvejai, 2009m. – 6631 atvejai. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga. - http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf [žiūrėta 2010-12-05]

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimas Nr. 1248 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009-2017 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr.121-5216.

¹⁰ Mesonienė S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, Nr. 3 (117). P. 200.

¹¹ 2010 m. spalio 15 d. projektas Nr. XIP-2562 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo“.

¹² Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. 45/110 „Dėl standartinių minimalių su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taisyklių“. – <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> [žiūrėta 2010-11-08]

¹³ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1965 m. sausio 22 d. rezoliucija Nr. (65) 1 „Dėl bausmės vykdymo atidėjimo, probacijos ir kitų alternatyvų laisvės atėmimo bausmei“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=581989&SecMode=1&DocId=625652&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

alternatyvių priemonių taikymą. Taip pat dar 1976 m. Europos Tarybos Ministrų Komitetas priėmė rekomendaciją „Dėl kai kurių priemonių, alternatyvių laisvės atėmimui“¹⁴, kurioje pažymėjo, kad alternatyvos laisvės atėmimui ir jų realizacija sąlygoja sėkmingą teisės pažeidėjų socialinę reabilitaciją, reikalauja daug mažesnių ekonominių kaštų nei laisvės atėmimas, todėl rekomendavo valstybėms narėms peržiūrėti savo baudžiamuosius įstatymus, siekiant išplėsti alternatyvų laisvės atėmimui taikymą. Taikyti su laisvės atėmimu nesusijusias priemones skatina ir 1992 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių“¹⁵ taisyklių¹⁶ bei 2000 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“¹⁷, kuriose pripažįstama, kad plėsti tokių priemonių taikymą reikalauja pagrindiniai kiekvienos teisinės sistemos principai. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo“¹⁸ valstybės Europos Tarybos narės tiesiogiai skatinamos įtvirtinti ir plėsti su laisvės atėmimu nesusijusių sankcijų ir priemonių taikymo praktiką nacionalinėse baudžiamosios justicijos sistemose bei taikyti laisvės atėmimą kaip *ultima ratio*.

Tyrimo objektas - su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės, įtvirtintos LR BK 42 straipsnyje: viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Vadovaujantis sukauptomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis nustatyti bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo ir taikymo Lietuvoje ir užsienyje problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus. Šiam tikslui pasiekti nustatomi tokie uždaviniai:

- 1) atskleisti bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, sampratą;
- 2) apžvelgti ir išanalizuoti Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktų, tarptautinių dokumentų, susijusių su alternatyvomis laisvės atėmimui, nuostatas, taip pat teismų praktiką;
- 3) nustatyti bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo ir taikymo problemas;

¹⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1976 m. kovo 9 d. rekomendacija Nr. (76)10 „Dėl kai kurių priemonių, alternatyvių laisvės atėmimui“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=592096&SecMode=1&DocId=653466&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

¹⁵ Terminas „bendruomenės sankcijos ir priemonės“ reiškia sankcijas ir priemones, kurias taikant pažeidėjas paliekamas visuomenėje, o jo laisvė apribojama nustatant sąlygas ir/ar apribojimus, kuriuos taiko šiuo tikslu įstatymo paskirtos institucijos.

¹⁶ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92) 16 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574882&SecMode=1&DocId=605174&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

¹⁷ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Nr. (2000) 22 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534373&SecMode=1&DocId=377888&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

¹⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacija Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=538633&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

- 4) pateikti išvadas ir pasiūlymus dėl bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo bei taikymo tobulinimo.

Tyrimo šaltiniai. Nagrinėjant iškeltus uždavinius buvo tiriami Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo įstatymai, taip pat tarptautiniai dokumentai, susiję su alternatyvomis laisvės atėmimui. Tyrimo šaltiniais tapo V. Piesliako, G. Švedo, T. Mackevičiaus, M. Gavrilovienės, J. Kačerausko, G. Šulijos, A. Drakšienės, I. V. Dvorianskovo, T. A. Kačajevos, V. N. Orlovo ir kitų užsienio bei Lietuvos autorių vadovėliai, monografijos, moksliniai straipsniai ir kita literatūra. Ypatingas dėmesys buvo skirtas teismų praktikai. Šiame darbe nagrinėjamu aspektu alternatyvas laisvės atėmimui tyrinėjo tik J. Kačerauskas, tačiau kai kurios bausmės buvo apžvelgtos gan paviršutiniškai. T. Mackevičius ir M. Gavrilovienė savo disertacijose pakankamai giliai išnagrinėjo viešųjų darbų ir laisvės apribojimo bausmes. Kiti autoriai nagrinėjo atskiras bausmes, pavyzdžiui, J. Šulija savo moksliniuose straipsniuose tyrinėjo baudą, o A. Drakšienė – laisvės apribojimą. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje visiškai nenagrinėta teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė. J. Kačerauskas savo moksliniame straipsnyje apie alternatyvas laisvės atėmimui viešųjų teisių atėmimą išnagrinėjo tik teoriniu aspektu. Be to, dėl labai reto viešųjų teisių atėmimo bausmė taikymo (žr. 1 priedo, 1 lentelę) nepavyko gauti teismo nuosprendžių, kuriais būtų paskirta ši bausmė.

Tyrimo mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė. Šiame darbe pirmą kartą Lietuvoje kompleksiškai išnagrinėtos bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, o būtent: viešųjų teisių atėmimo, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo, viešųjų darbų, baudos ir laisvės apribojimo reglamentavimo ir taikymo problemos. Taip pat pateikiamos išvados ir pasiūlymai, kaip galima būtų patobulinti esamą alternatyvių bausmių teisinę reglamentaciją.

Tyrimo metodologija. Teisės doktrinoje suformuluotų metodų kompleksinis taikymas lėmė darbo išsamumo ir pagrįstumo lygį. *Lyginamasis istorinis* metodas leido nustatyti atskirų alternatyvių bausmių ištakas, jų raidą. *Lyginimo* metodas leido atskleisti Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, atitikimą tarptautinių dokumentų bei užsienio valstybių baudžiamųjų ir bausmių vykdymo įstatymų nuostatoms. *Analizės ir dokumentų analizės* metodai buvo naudojami nagrinėjant Lietuvos bei atskirų užsienio valstybių teisinę bazę, tarptautinius dokumentus, taip pat teismų praktiką. *Sisteminės analizės* metodas leido atskleisti visą tyrimui panaudotą teorinę ir empirinę medžiagą bei ją panaudoti iškeltiems uždaviniams atskleisti. *Apibendrinimo* metodas leido pateikti išvadas bei pasiūlymus dėl Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, tobulinimo.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, du skyriai ir penki poskyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacijos bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat priedai.

1. SU LAISVĖS ATĖMIMU NESUSIJUSIŲ BAUSMIŲ SAMPRATA

Daugybę metų egzistavo stereotipas apie griežtų bausmių efektyvumą, visų pirma - laisvės atėmimo. Tačiau moksliniai tyrimai parodė, kad bausmės griežtumas neturi lemiamos įtakos nusikalstamumo lygio kitimui, o nuteistajam suteikta galimybė pasitaisyti be realaus laisvės atėmimo bausmės atlikimo dažnai duoda teigiamų rezultatų¹⁹. Jau kelis dešimtmečius pasaulyje vyrauja tendencijos mažinti įkaltintų asmenų skaičių. Be to, daugumos valstybių baudžiamoji politika nesiekia nubausti nusikaltėlio, sukelti jam kančių, pašalinti jį iš visuomenės. Šios pasekmės nepageidaujamos. Svarbiausia kompensuoti žalą, padarytą nusikaltimu, bet nepatirti papildomų išlaidų dėl bausmės vykdymo, daug kartų viršijančių nurodytą žalą²⁰.

Laisvės atėmimas XVIII-XIX a. Švietimo epochos idėjų įtakoje buvo nagrinėjamas kaip alternatyva griežtesnėms ir nežmoniškoms bausmėms, o būtent mirties bausmei ir įvairiems kūno žalojimams. Tačiau jau XIX a. pastebėta, kad laisvės atėmimo bausmė yra neveiksminga, nes negali išspręsti savo pagrindinio uždavinio, susijusio su nuteistųjų socialine rehabilitacija ir pataisymu²¹. Imta ieškoti naujų būdų. Kuriant alternatyvas laisvės atėmimui²² pirmiausiai buvo imta plėtoti piniginių baudų sistemą, nors pati bauda taip pat laikoma tradicine bausme. Tačiau ji neveiksminga tų nuteistųjų, kurių finansinė padėtis sunki, atžvilgiu. Taigi reikėjo rasti, kuo pakeisti laisvės atėmimą ir baudas. Energingiausios paieškos vyko Europoje ir Šiaurės Amerikoje²³. XX a. antroje pusėje dėl nuolatinės laisvės atėmimo bausmės kritikos, išsakomos daugumos tarptautinių organizacijų ir forumų, taip vadinamos alternatyvos besąlyginiam laisvės atėmimui, t.y. bauda, laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas, probacija, viešas papeikimas ir įvairios visuomenei naudingų darbų formos, tapo kai kurių valstybių bausmių sistemos dalimi. Nežiūrint į tai, kad 1970 m. laisvės atėmimas (taip pat ir trumpalaikis) dėl įvairių priežasčių buvo pervertintas, tai Vakarų

¹⁹ Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 16.

²⁰ Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 50.

²¹ Žr.: Kalmhout A. M., Tak P. J. P. Sanctionis-Sistem in the member-states of the Council of Europe. Part I. 1988. P. 2.

²² Užsienio šalių mokslinėje literatūroje su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės apibrėžiamos skirtingomis sąvokomis, pavyzdžiui, bendruomeninės bausmės (angl. „community sentence“, „community penalties“), alternatyvios bausmės (angl. „alternative penalties“), alternatyvios sankcijos (angl. „alternative sanctions“), alternatyvos įkalinimui (angl. „alternatives to imprisonment“), bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu (angl. „non-custodial penalties“), bausmė bendruomenėje (angl. „punishment in the community“), priežiūra bendruomenėje (angl. „supervision in the community“) (Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 25.). Pažymėtina, kad Vakarų Europos moksliniuose-praktiniuose darbuose išskiriamos dvi sąvokos „laisvės atėmimo alternatyvos“ ir „alternatyvios bausmės“. Pirmoji pagal savo apimtį yra platesnė už antrąją. „Laisvės atėmimo alternatyvos“ apima ne tik oficialias reagavimo į nusikaltimo padarymą priemones, bet kitas visuomenines poveikio į teisės pažeidėją formas (pavyzdžiui, atkuriamojo teisingumo procedūras, būtent aukos ir teisės pažeidėjo mediaciją) (Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 17-18.). Tačiau šiame darbe šios sąvokos bus vartojamos kaip sinonimai.

²³ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 527.

Europoje jokia būdu neturėjo įtakos savarankiškam alternatyvų, kaip tvirtų sankcijų sistemos elementų, formavimuisi²⁴.

Su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių formavimosi priežastys glūdi bausmei keliamuose tiksluose, kurie įteisinti LR BK 41 straipsnio 2 dalyje. Pagal šį straipsnį bausmės paskirtis: 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Ne naujiena, kad šie bausmei keliami tikslai buvo numatyti ir 1961 m. BK²⁵. Taigi kyla klausimas, ar bent kuri iš 1961 m. BK numatytų bausmių galėjo realiai atitikti visus bausmei keliamus reikalavimus? Vadovaujantis bausmių sistemos, BK, priimto 1961 m. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais), sankcijų, bausmių taikymo ir dinamikos statistikos analize, galima teigti, kad Lietuvos baudžiamoji politika buvo orientuota į įbauginimo ir galimybės padaryti nusikaltimą atėmimo teorijas²⁶.

Laisvės atėmimo bausmė, be abejo, yra veiksmingiausia bausmės rūšis, kai kalbame apie nusikaltimą padariusio asmens izoliavimą. Tačiau viena laisvės atėmimo bausmė negali pasiekti visų bausmei keliamų tikslų, kuriuos formuluoja šiuolaikinė baudžiamoji politika ir taip lemti nusikalstamumo mažėjimą. Bausmė, susijusi su izoliavimu nuo visuomenės, grindžiama tokia prezumpcija: asmuo, padaręs nusikaltimą labai vertina savo laisvę ir uždarymo į kalėjimą grėsmė yra tas faktas, kuris sulaiko nusikalstamumą. Tačiau praktikoje toks sulaikymo efektas yra labai mažas. Patirtis rodo, kad laisvės atėmimas daro neigiamą poveikį tiek asmeniui, padariusiam nusikaltimą, tiek ir visuomenei. Nuteistiesiems kalėjimai yra „nusikalstamumo mokykla“. Nepakankamai išvystyta rehabilitacijos ir adaptacijos sistema po paleidimo iš įkalinimo įstaigos nepadeda asmeniui resocializuotis. Kenčia ir visuomenė. Pirma, kad laisvės atėmimas daug kainuoja, pavyzdžiui, vieno nuteistojo išlaikymas per metus Niujorko kalėjime kainuoja tiek pat, kiek vienerių metų studijos prestižiniame Oksfordo universitete. Antra, visuomenė turi išlaikyti nuteistojo šeimą, kol pastarasis atlieka bausmę. Tuo tarpu nukentėjusysis dėl to, kad skriaudėjas nuteisiamas laisvės atėmimo bausme, negauna jokios kompensacijos. Nors tai gali patenkinti jo norą atkeršyti, bet neatneša jokios materialinės ir moralinės naudos²⁷. Neigiamos laisvės atėmimo bausmės poveikio pasekmės skatino alternatyvių bausmių paieškas.

²⁴ Альтернативы тюремному заключению в республике Казахстан. Материалы международной конференции (27-30 октября 1999, Алматы): Penal Reform International, 2000. С. 64.

²⁵ Bieliūnas E., Čepas A., Ignotas M. ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. -Vilnius: Mintis, 1989. P. 48.

²⁶ Blaževičius J., Dermontas J., Stalioraitis P. ir kt. Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 14.

²⁷ Каčераuskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 107; Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 88.

Pagrindiniai laisvės atėmimo alternatyvų įteisinimo ir taikymo argumentai yra: 1) mažas laisvės atėmimo efektyvumas (nepasiekiamas pataisymo tikslas; aukštas recidyvinio²⁸ nusikalstamumo lygis po bausmės atlikimo²⁹); 2) laisvės atėmimo antihumaniškas pobūdis (asmuo izoliuojamas nuo visuomenės, privalo laikytis nustatyto režimo, laisvės atėmimo vietų perpildymas ir pan.); 3) alternatyvų ekonominis ir socialinis vertingumas (šiuo atveju reikėtų išskirti du aspektus: mažesnės nurodytų bausmių vykdymo organizavimo sąnaudos³⁰ bei efektyvesnis kompensacinis mechanizmas, t.y. didesnė galimybė atlyginti nukentėjusiajam nusikaltimu padarytą žalą. Būdamas laisvėje nuteistasis turi galimybę dirbti ir užsidirbti nusikaltimu padarytos žalos atlyginimui. Be to, asmens izoliavimas nuo visuomenės dažnai sudaro prielaidas socialinei žalai atsirasti: šeimos, darbinių įgūdžių praradimas, infekcinių ligų plitimas ir kt.).

Teisinėje literatūroje išskiriami du kriterijai, pagal kuriuos bausmės priskiriamos prie alternatyvių: a) kitas, priešingas izoliavimui nuo visuomenės, poveikio mechanizmas nuteistajam (pavyzdžiui, darbas, nustatytų sąlygų vykdymas arba materialinės žalos kompensavimas); b) pagrindinės bausmės statusas, dėl kurio ji galėtų būti svarstoma lygiagrečiai su laisvės atėmimu nustatant asmens, pripažinto kaltu padarius nusikaltimą, atsakomybės dydį ir taikoma būtent vietoj laisvės atėmimo, o ne kartu su juo už kitas nusikalstamas veikas. Pabrėžiama, kad būtent tai yra „alternatyvios bausmės“ esmė, kurią ne visada teisingai suvokia teisės taikytojai. Šiuo atveju neatsižvelgiama į bausmes, kurios gali būti tik papildomos, t.y. gali būti individualizavimo priemone konstruojant ir taikant komuliatyvinę sankciją³¹, papildant pagrindinę bausmę³².

Vadinasi *alternatyviomis bausmėmis* reikia laikyti tokias valstybės prievartos priemones, kurios pasireiškia prievartiniu poveikiu asmeniui, kaltam dėl nusikaltimo padarymo, nesusijusias su izoliavimu nuo visuomenės, bet esančias adekvačiu jo pakaitalu pagal veikos pavojingumo pobūdį

²⁸ Nusikaltimo recidyvas šiame darbe interpretuojamas kriminologine prasme. Kriminologijos moksle nusikaltimų recidyvas suprantamas kaip pakartotinis arba daugkartinis nusikaltimų padarymas, nepaisant teismo nuteisimo už jų padarymą, bausmės paskyrimo ir atlikimo, laiko tarpo, praėjusio po pirmojo ir vėlesnio nusikaltimų, bei kitų faktinių ir teisinių aplinkybių. Kriminologinis recidyvas iš esmės apima visus nusikaltimų pakartotinumų atvejus, išskyrus idealiąją nusikaltimų sutaptį (Jurgelaitienė G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001. P. 139-140.).

²⁹ Atkreiptinas dėmesys ir nusikalstamumo tyrimų rezultatus, kurie buvo atlikti 1986-1995 m. Olandijoje, kuomet buvo padaryta išvada – „kad recidyvo dinamika daugiau priklausydavo nuo pasirinktų kontrolinių grupių asmenų kriminalinės patirties nei nuo taikomų bausmių“ (Junger J. European Journal on Criminal policy and research. 1998. P. 491.). Todėl teigtina, kad pagal tai, kiek nuteistųjų vėl padaro nusikalstamas veikas, alternatyvių bausmių taikymo rezultatai yra tokie patys kaip ir laisvės atėmimo bausmės taikymo rezultatai (Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 11-12).

³⁰ Lietuvoje vieno nuteistojo priežiūra laisvėje kainuoja 15 kartų pigiau negu pataisos įstaigoje (plačiau žr.: Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 74-76.).

³¹ Komuliatyvinė sankcija - kai prie pagrindinės bausmės pridedama ir papildoma bausmė, pavyzdžiui, bauda ir konfiskavimas.

³² Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие/ под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 47, 50.

ir laipsnį bei, kuriomis siekiama socialinio teisingumo atkūrimo, nuteistojo pataisymo, bendros ir specialios prevencijos³³.

Kitas autorius nurodo, kad alternatyvi laisvės atėmimui bausmė – tai bausmė be įkalinimo, kurios vykdymui būdinga nuteistojo elgesio kontrolė gyvenimo laisvėje sąlygomis. Taip pat pateikia pagrindinius šios bausmės požymius: 1) ji vykdoma bendruomenėje; 2) turi pagalbos elementą (padedama spręsti įvairias socialines problemas: įsidarbinimo, gydymosi nuo priklausomybių ir t.t.); 3) turi baudžiamąjį elementą (pažeidėjas privalo laikytis įvairių sąlygų); 4) turi prevencinį elementą (sulaiko nuo pažeidimų darymo ateityje, kadangi nauji pažeidimai gali būti baudžiami griežtesne bausme)³⁴.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs LR BK įtvirtino naujas, nesusijusias su laisvės atėmimu, bausmių rūšis, taip pat sušvelnino kai kurias baudžiamosios atsakomybės taikymo nuostatas. Visų šių priemonių tikslas yra racionalizuoti baudžiamąją politiką ir sudaryti teismams pakankamas baudžiamosios atsakomybės ir bausmės individualizavimo galimybes. G. Švedo nuomone, naujų bausmių rūšių: viešųjų darbų ir laisvės apribojimo įtvirtinimas naujajame LR BK yra vertintinas labai pozityviai, nes užpildė senojo baudžiamojo kodekso trūkumus – nustatė vidutinio griežtumo bausmes, kurios turėtų tapti veiksmingomis poveikio priemonėmis asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusižengimus, neatsargius bei nesunkius ar apysunkius nusikaltimus³⁵.

LR BK numatytos trys alternatyvių bausmių taikymo galimybės:

1. Bausmės pasirinkimas iš BK specialiosios dalies straipsnio sankcijos, numatančios kelias bausmių rūšis. Atkreiptinas dėmesys, kad paprastai už sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymą baudžiamojo įstatymo sankcija numato vienintelę skirtiną bausmę – laisvės atėmimą³⁶. Už kitas nusikalstamas veikas baudžiamasis įstatymas kartu su laisvės atėmimo bausme numato ir kitų bausmių rūšių pasirinkimo galimybę. Taip pat reikėtų nustatyti, kokiems asmenims ir už kokias nusikalstamas veikas gali būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės. LR BK 55 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad pirmą kartą teisiamiesiems asmenims už nesunkų ir apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes (išskyrus areštą). Teismas skirdamas laisvės atėmimo bausmę tokiam asmeniui, privalo motyvuoti savo sprendimą. Ši LR BK bendrosios dalies nuostata įtvirtina baudžiamosios teisės doktrinoje minimą šanso principą, kuris nustato

³³ Ten pat. P. 47-48.

³⁴ Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 25-26.

³⁵ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 150-151; Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, Nr. 56. P. 73.

³⁶ LR BK (atsižvelgiant į 2010 m. liepos 2 d. BK pakeitimus) baudos bausmė numatoma už šiuos sunkius nusikaltimus: darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą (BK 176 str. 1 d.), kontrabandą (BK 199 str. 1 d.), muitinės apgaulę (BK 199¹ str. 1 d.), neteisėtą disponavimą akcizais apmokestinamomis prekėmis (BK 199² str. 1 d.) ir biologinio ginklo kūrimą ar neteisėtą disponavimą juo (BK 267¹ str. 1 d.).

galimybę pirmą kartą teisiamam asmeniui išvengti laisvės atėmimo bausmės. Nesusijusios su laisvės atėmimu bausmės yra skiriamos ir už baudžiamuosius nusižengimus. Tačiau LR BK bendrosios dalies nuostatos neįtvirtina analogiškos taisyklės asmenų, teisiamų pirmą kartą už neatsargius nusikaltimus, atžvilgiu. Pažymėtina, kad neatsargūs nusikaltimai neklasifikuojami. Prof. V. Piesliakas siūlo skiriant bausmę už neatsargų nusikaltimą vadovautis LR BK specialiosios dalies straipsnio sankcija. Jei sankcija neviršija šešių metų laisvės atėmimo (t.y. prilygsta nesunkiam arba apysunkiam nusikaltimui), skiriant bausmę siūloma vadovautis BK 55 straipsnio nuostatomis³⁷. Apibendrinami visa tai galime daryti išvadą, kad alternatyvios laisvės atėmimui bausmės paprastai gali būti skiriamos už šias nusikalstamas veikas: a) baudžiamuosius nusižengimus; b) neatsargius nusikaltimus; c) nesunkius ir apysunkius tyčinius nusikaltimus. Kitaip tariant, bendroji nuostata yra tokia, kad asmenims pirmą kartą teisiamiems už nusikalstamas veikas, kurios neįeina į sunkių ir labai sunkių nusikaltimų kategoriją, paprastai skiriamos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu³⁸.

2. Švelnesnės nei numatyta už atitinkamą nusikaltimą bausmės paskyrimas (LR BK 54 str. 3 d. ir 62 str.). LR BK įtvirtina tam tikras bausmių skyrimo išimtis, kurios leidžia alternatyvias laisvės atėmimui bausmes skirti ir už sunkius ar net labai sunkius nusikaltimus. Šios bausmės gali būti skiriamos, kai straipsnio sankcijoje numatytos griežtesnės bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui (LR BK 54 str. 3 d.), skiriant švelnesnę, negu įstatymo numatytą, bausmę (LR BK 62 str.), t.y. kai, teismo nuomone, pati švelniausia LR BK straipsnio sankcijos bausmė būtų per griežta asmeniui, o bausmės paskirtis galėtų būti pasiekta paskyrus švelnesnę bausmę.
3. Lygtinai atleidžiant asmenį nuo laisvės atėmimo bausmės ir neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeičiant švelnesne bausme (LR BK 77 ir 94 str.).

Pažymėtina, kad LR BK įtvirtintas alternatyvių laisvės atėmimui bausmių skyrimas neišnaudoja esminių galimybių mažinti laisvės atėmimo bausmės taikymo. Kai kuriuose užsienio valstybėse yra numatytas alternatyvų taikymo mechanizmas, kuriuo ribojamas nedidelės trukmės laisvės atėmimo bausmės skyrimas. Pavyzdžiui, Suomijos BK įtvirtinta, kad vietoj laisvės atėmimo, neviršijančio 8 mėnesių, teismas skiria viešųjų darbų bausmę³⁹. Tuo tarpu, LR BK to nenumato. Teisinėje literatūroje manoma, kad toks mechanizmas turi būti reglamentuojamas baudžiamajame įstatyme kaip norma, įtvirtinanti principą, pagal kurį klausimas dėl laisvės atėmimo bausmės

³⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 259-260. Tokią poziciją palaiko ir G. Švedas (Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 186).

³⁸ Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 96.

³⁹ The Penal Code of Finland (amendments up to 650/2003). - <http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E8890039.PDF> [žiūrėta 2010-12-05]

taikymo privalo būti svarstomas išimtiniais atvejais, kada nėra galimybės paskirti vietoj jo kitos bausmės, nesusijusios su izoliavimu nuo visuomenės⁴⁰.

Kai kalbame apie alternatyvą laisvės atėmimui, galimi du šio klausimo analizavimo aspektai⁴¹. Pirmas aspektas – probacija, kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei, kurią sudaro bausmės vykdymo atidėjimas, lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų⁴². Antras aspektas - laisvės atėmimui alternatyvios bausmės, kurios ir bus aptariamoms šiame darbe⁴³.

Analizuodama su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes nacionalinės teisės sistemos kontekste, iš LR BK 42 straipsnyje išvardytų bausmių rūšių, nagrinėsiu pirmas penkias, o būtent viešųjų teisių atėmimą, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, viešuosius darbus, baudą ir laisvės apribojimą. Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurie autoriai prie alternatyvių bausmių priskiria ir areštą. Tačiau, areštas yra trumpalaikis laisvės atėmimas (LR BK 49 str. 2 d.), kurį taikant asmuo yra izoliuojamas nuo visuomenės. Todėl, vadovaujantis nagrinėjamu aspektu, ši bausmė neturėtų būti laikoma laisvės atėmimo alternatyva.

Kalbant apie alternatyvų taikymą pasaulyje, teisinėje literatūroje išskiriamos kelios problemos. Pirmą, kad alternatyvos įkalinimui gali būti įtrauktos į sankcijas, tačiau netaikomos praktikoje. Daugumoje valstybių alternatyvos nekelia pasitikėjimo visuomenei ir laikomos „švelniomis“ ir „nerealiomis“ bausmėmis. Be to, kai kurių valstybių teisėjai ir magistratai netiki šių bausmių efektyvumu ir todėl retai jas skiria. Antra, kartais įstatymų leidėjas aiškiai neapibrėžia šių bausmių taikymo ribų ir jos skiriamos nenuosekliai. Visame pasaulyje atlikti tyrimai rodo, kad jei ir taikomos alternatyvios bausmės, tai paprastai kaip alternatyvos vienas kito atžvilgiu, bet ne vietoj laisvės atėmimo⁴⁴. Tačiau užsienio valstybių patirtis, kuri susijusi su alternatyvių bausmių reglamentavimu bei taikymu, yra naudinga ir gali būti panaudota Lietuvoje. Todėl reikėtų sutikti su N. E. Krilovos nuomone, kad įvairių valstybių teisės sistemų palyginimas leidžia geriau pažinti savo nacionalinę teisę ir jos tobulumą⁴⁵.

⁴⁰ Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 89.

⁴¹ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 107.

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 27-989.

⁴³ T. Mackevičius ir šias bausmes, išskyrus baudą, priskiria prie probacijos formų (plačiau žr.: Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 11, 14).

⁴⁴ Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 32-33; Matijošius A. Alternatyvių bausmių sąvoka ir kai kurios jų rūšys užsienio šalyse // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995, Nr. 29. P. 62; Stern V. Developing alternatives to prison in Central and Eastern Europe and Central Asia. Constitutional and legal policy institute. COLPI PAPER No. 6. London: University of London, 2002. P. 36. - <http://www.osi.hu/colpi/files/COLPI6.pdf>

⁴⁵ Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии): Учебное пособие. – Москва: Зерцало, 1997. С. 22.

2. ATSKIRŲ BAUSMIŲ, NESUSIJUSIŲ SU LAISVĖS ATĖMIMU, TEISINIS REGULIAVIMAS IR TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE

2.1. Viešųjų teisių atėmimas

Viešųjų teisių atėmimas yra visiškai nauja bausmės rūšis Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Viešųjų teisių atėmimas, kaip savarankiška bausmė, buvo įteisinta 2000 metais, pradėta taikyti nuo 2003 m. gegužės 1 d., įsigaliojus naujiesiems baudžiamajam ir bausmių vykdymo įstatymams. Ši bausmė įteisinta LR BK 42 straipsnio 1 ir 2 dalyse, o jos požymiai formuluojami LR BK 44 straipsnyje. Viešųjų teisių atėmimo bausmės, įeinančios į nuteistųjų asmeninių teisių apribojimo bausmių grupę, vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuoja LR BVK III dalies VII skyrius.

Viešųjų teisių atėmimas yra švelniausia bausmė, kurios esmę sudaro terminuotas teisės būti išrinktam ar paskirtam į valstybės ar savivaldybės institucijų ir įstaigų, įmonių ar nevalstybinių organizacijų renkamas ar skiriamas pareigas atėmimas⁴⁶.

Pagrįstai galima teigti, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė atsirado ją dirbtinai atskirus nuo teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės. Būtina atkreipti dėmesį į žodžius „renkamas ar skiriamas pareigas“. 1961 m. BK 22 ir 30 str. nustatė pagrindinę ir papildomą bausmę – atėmimą teisės eiti tam tikras pareigas arba dirbti tam tikrą darbą⁴⁷. Naujajame LR BK 45 str. numatytoje teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmėje pasigendame prieš tai buvusios bausmės dalies „eiti tam tikras pareigas“. Galima teigti, kad akivaizdus šių dviejų formuluočių panašumas pagrindžia aukščiau pristatytą prielaidą⁴⁸.

Teisinėje literatūroje taip pat yra nuomonė, kad nėra tikslinga įstatymų leidėjui formuluoti atskirą bausmės rūšį – viešųjų teisių atėmimą, skirtą ypatingai darbuotojų grupei, tik dėl minėto darbo specifiškumo. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad tam tikros pareigos yra tas pats darbas, už kurį asmuo gauna darbo užmokestį. Valstybės tarnautojai yra tam tikrų įstaigų darbuotojai, ir tik dėl atliekamo darbo specifiškumo jie ne dirba tam tikrą darbą, o eina tam tikras pareigas. Plačiau suprantama teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė galėtų būti taikoma ir asmenims, einantiems tam tikras pareigas. Vadinasi, jei valstybės tarnautojas padaro nusikalstamą veiką, susijusią su užimamomis pareigomis, galima būtų teigti, kad jis atliko neteisėtus veiksmus, susijusius su darbu, ir todėl jam turėtų būti atimama teisė dirbti tą darbą⁴⁹.

Kita vertus, viešųjų teisių atėmimo bausmė nustato teisės eiti tam tikras pareigas atėmimą, todėl asmenims, einantiems tam tikras pareigas ir padariusiems nusikalstamą veiką, susijusią su

⁴⁶ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 101.

⁴⁷ Bieliūnas E., Čepas A., Ignatas M. ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius: Mintis, 1989. P. 50, 70-71.

⁴⁸ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 108.

⁴⁹ Ten pat. P. 108-109.

profesinių pareigų vykdymu, atimant galimybę toliau daryti nusikalstamą veiką, skiriama ne teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo bausmė, o viešųjų teisių atėmimo bausmė. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamasis įstatymas nustato, jog paskiriant viešųjų teisių atėmimo bausmę, atimama teisė eiti ne bet kokias pareigas, o tik tas, į kurias asmuo yra renkamas arba skiriamas, jei nusikalstama veika padaryta piktnaudžiaujant jomis.

Labai svarbu nustatyti, kokiai asmenų grupei gali būti taikoma tokia bausmės rūšis. Kyla klausimas: ar viešųjų teisių atėmimo bausmę galėsime skirti visiems asmenims, kurie eina tam tikras pareigas? Pagal valstybės tarnybos įstatymo 2 str. 2 d. valstybės tarnautojas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje⁵⁰. Vadovaujantis šio įstatymo to paties straipsnio 5, 7 ir 8 dalimis, kuriuose apibrėžiami karjeros valstybės tarnautojas, politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojas ir įstaigos vadovas, galima daryti išvadą, kad valstybės tarnautojai yra *priimami* į pareigas, o ne renkami ir skiriami. Vadinasi, viešųjų teisių atėmimo bausmė jiems negalės būti skiriama ir, nesvarbu tai, kad jie eina tam tikras pareigas, šiems asmenims turėtų būti skiriama teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo bausmė.

Valstybės tarnybos įstatymo 2 str. 11 d. nustatyta, kad valstybės politikai – tai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti ar paskirti į Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Seimo nario, Ministro Pirmininko, ministro, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas. Vadinasi, šiems asmenims galima bus paskirti viešųjų teisių atėmimo bausmę, nes jie eina tas pareigas, į kurias jie yra išrenkami arba paskiriami.

Kad teisingai būtų nurodytos asmenų kategorijos, kurioms būtų galima taikyti viešųjų teisių atėmimo bausmę, būtina suformuluoti konkrečią skiriamos ar renkamos pareigybės viešąją teisę, kurią teismas ir siekia atimti. Pažymėtina, kad konstitucinės teisės teorijoje nėra suformuluota *viešųjų teisių* samprata. Konstitucinėje teisėje išskiriamos pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės bei kultūrinės teisės⁵¹.

Lietuvos teisės teorijoje nėra suformuluota *viešosios teisės* samprata. Vadovaujantis LR BK nurodyta viešųjų teisių definicija, kyla klausimas, kuo gi šios teisės skiriasi nuo politinių asmens teisių. Teisės terminų žodyne *politinė teisė* apibrėžiama kaip teisė dirbti valstybės aparate arba vyriausybėje, teisė balsuoti arba užimti pareigas valstybės tarnyboje⁵². Tokia politinių teisių samprata neprieštarauja ir konstitucinės teisės doktrinai, teigiančiai, kad politines teises sudaro ir teisė dalyvauti valdant savo šalį tiesiogiai arba per demokratiškai išrinktus atstovus⁵³. Be to, viešųjų teisių atėmimo bausmė, suformuluota LR BK, visiškai atitinka (tik kiek siauriau) politinių teisių apribojimo bausmę, įteisintą Kinijos Liaudies Respublikos BK 34 str. 1 d. 2 p., kuri priskiriama prie

⁵⁰ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 45-1708.

⁵¹ Birmontienė T. Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 296-343.

⁵² Black's law dictionary / Bryan A. Garner, editor in chief. Eight Editon. - St. Paul (Minn.): West Group, 2004. P. 1348.

⁵³ Žmogaus teisių klasifikacija. - <http://manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=464&tid=465> [žiūrėta 2010-11-08]

papildomų bausmių. Šio kodekso 54 str. nurodyta, kad politinių teisių atėmimas susideda iš pateiktų teisių atėmimo: 1) teisės rinkti arba būti išrinktam; 2) teisės viešai pasisakyti, skelbtis, dalyvauti susirinkimuose, keliauti, demonstruoti teisių laisvę; 3) teisės užimti pareigas valstybinėse institucijose; 4) teisės užimti vadovaujančias pareigas valstybinėse kompanijose, įmonėse, organizacijose, liaudies kolektyvuose⁵⁴.

Vadinasi politinė teisė yra teisė užimti skiriamas ar renkamas pareigas valstybės valdžios ir valdymo institucijose.

Viešųjų teisių atskyrimas nuo politinių teisių yra tikslingas ir netgi būtinas, tačiau tai padaryti nėra taip paprasta. Pavyzdžiui, Lenkijos BK 39 str. § 1 1 p. įteisintas viešųjų teisių atėmimas kaip baudžiamoji priemonė (tai nėra bausmė). Šio kodekso 40 str. nurodyta, kad viešųjų teisių atėmimas apima šių teisių netekimą: 1) aktyvios (rinkimo galimybės) ir pasyvios (galimybės būti išrinktam) rinkimų teisės į viešosios valdžios arba ūkio ar profesinės savivaldos institucijas; 2) teisės dalyvauti teisingumo vykdyme; 3) teisės vykdyti funkcijas valstybinėse bei teritorinėse ar profesinėse savivaldos institucijose ir įstaigose; 4) karinio laipsnio ir pažeminimą iki eilinio; 5) orderių, apdovanojimų ir garbės titulų bei galimybės juos įgyti teisių atėmimo laikotarpiu⁵⁵. Be to, galima daryti išvadą, kad viešosios teisės apima dalį politinių teisių, tai yra teises atstovauti savo rinkėjams ir dalyvauti šalies valdyme, kuriant bei taikant įstatymus. Pastebima, kad teisingumo vykdymas (galimybė skirti viešųjų teisių atėmimo bausmę teisingumą vykdančių institucijų tarnautojams) negali būti politizuotas, todėl ši teisė nėra politinė ir jos įtraukimas į viešųjų teisių sampratą neleidžia viešųjų teisių vadinti *politinėmis*⁵⁶.

Taip Seimo nariui, savivaldybės tarybos nariui gali būti atimama viešoji teisė atstovauti savo rinkėjams, teisėjui gali būti atimama viešoji teisė vykdyti teisingumą ir t.t.

Viešųjų teisių atėmimo bausmė gali būti taikoma asmenims, kurie tokias teises turi, t.y. *jau eina* pareigas, į kurias jie yra išrinkti arba paskirti. Tai patvirtina LR BVK 32 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad teismas, paskyręs viešųjų teisių atėmimo bausmę, įsiteisėjusio nuosprendžio nuorašą išsiunčia nuteistojo darbovietai. Paskyrus tokią bausmę nuteistasis turi būti atleistas iš pareigų, kurias eiti draudžia teismo nuosprendis. Be to, nuteistojo valstybinio socialinio draudimo pažymėjime padaromas tikslus pagal teismo nuosprendį įrašas, kokių pagrindų, kokiam laikui ir kokias pareigas jam atimta teisė eiti⁵⁷.

Baudžiamojo kodekso komentare nurodoma, kad ši bausmė gali būti taikoma ir asmenims, kurie tokias teises gali turėti, t.y. *gali būti* išrinkti ar paskirti į tam tikras pareigas. Iš pirmo žvilgsnio

⁵⁴ Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252> [žiūrėta 2010-12-08]

⁵⁵ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-08]

⁵⁶ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 110.

⁵⁷ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.106.

susidaro įspūdis, kad šiuo atveju viešųjų teisių atėmimo bausmės taikymas nukreiptas į ateitį. Taip interpretuojant, ši bausmė gali būti taikoma kandidatams į skiriamas ar renkamas pareigas arba šia bausme siekiama atimti asmeniui galimybę būti perrinktam į tas pareigas, t.y. antrai kadencijai. Tačiau kyla klausimas, ar asmuo, kuris tik kandidatuoja į norimas pareigas, jau gali piktnaudžiauti tomis teisėmis, kurias turi ir kuriomis piktnaudžiauti gali tik tas pareigas užimantis asmuo? Suprantama, kad atsakymas yra neigiamas. Kita vertus, jei atėmę viešąsias teises, asmeniui uždrausime tik ateityje būti perrinktam į tas pačias pareigas, tuomet tokia bausmė praras savo tiesioginę paskirtį – nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį kuo greičiau, o toks į ateitį nukreiptas bausmės vykdymas gali visiškai prarasti tikslumą, jei, pavyzdžiui, asmuo net neplanuoja, pasibaigus kadencijai, toliau eiti užimamas pareigas⁵⁸. Vadinas, ši komentare pateikta nuostata turėtų būti aiškinama tokiu atveju, kai nuosprendžio priėmimo metu asmuo jau nebeina tam tikrų pareigų, kurios uždraustos teismo, tačiau turi galimybę vėl jas eiti, pavyzdžiui, dirba kitą darbą arba eina kitas pareigas toje pačioje valstybės ar savivaldybės institucijoje, įstaigoje ar įmonėje, nevalstybinėje organizacijoje. Šiuo atveju darbdavys, gavęs įsiteisėjusį teismo nuosprendžio nuorašą, privalo tik padaryti minėtus įrašus nuteistojo valstybinio socialinio draudimo pažymėjime⁵⁹. Taigi aplinkybė, kad priimant nuosprendį asmuo jau neina pareigų, kuriomis piktnaudžiaujant padaryta nusikalstama veika, nekliudo teismui skirti jam tokią bausmę⁶⁰.

Pagal LR BK 90 str. 1 d. tokia bausmė netaikoma nepilnamečiams.

Šios bausmės ypatumas (trūkumas) yra tas, kad baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnių sankcijose viešųjų teisių atėmimas nenumatomas. Šią bausmę teismas skiria tais atvejais, kai straipsnio sankcijoje numatyta kita bausmė, būtent teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė (pavyzdžiui, LR BK 225, 228, 229 str. ir pan.), ir nusikalstama veika padaryta piktnaudžiaujant viešosiomis teisėmis (LR BK 44 str. 2 d.).

Piktnaudžiavimu viešosiomis teisėmis laikomas tyčinis pasinaudojimas viešosiomis teisėmis, neatitinkantis užimamų pareigų interesų, padarytas savanaudiškais ar asmeniniais tikslais⁶¹. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusizengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams apibendrinimo apžvalgos 26 punktą piktnaudžiavimas padaromas aktyviais veiksmais (turtines vertybes naudojant ne pagal paskirtį, sudarant neteisėtus, nepagrįstus sandorius, eksploatuojant pavaldinių darbą savo interesais,

⁵⁸ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 110-111.

⁵⁹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 276; Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 106.

⁶⁰ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 276.

⁶¹ Ten pat. P. 277.

neteisėtai suteikiant sau ar kitiems asmenims lengvatų ar privilegijų ir pan.) arba neveikimu, t. y. neatlikimu veiksmų, kurie, tinkamai atliekant savo pareigas ir įgaliojimus, buvo būtini⁶².

Tokiu atveju teismas, skirdamas viešųjų teisių atėmimo bausmę, privalo nurodyti, kokia nuteistojo teisė yra atimama, t.y. nuosprendyje turi konkrečiai įvardyti pareigas, kurias asmeniui uždraudžia eiti. Viešosios teisės gali būti atimtos nuo vienerių iki penkerių metų. Šios bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais (LR BK 44 str. 3 d.).

Išanalizavus kelias bylas ir atsižvelgus į aukščiau pateiktą teoriją galima pateikti tam tikrus pastebėjimus. Teismai skirdami bausmes vadovaujasi bendrąja taisykle, kuri įtvirtinta LR BK 54 str. 1 d., kad skirtina bausmė turi būti numatyta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje. Kaip jau minėta anksčiau, tai, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė nenumatoma straipsnio sankcijoje yra didelis trūkumas. Šis trūkumas atsispindi teismų praktikoje. Mano nuomone, teismai, nusprendę skirti švelniausią straipsnio sankcijoje numatytą bausmę, pamiršta apie LR BK 44 str. 2 d., kurioje numatyta, kad viešųjų teisių atėmimas skiriamas tais atvejais, kai straipsnio sankcijoje numatyta teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė. Šių dviejų bausmių pagrindinis skirtumas yra tas, kad jos taikomos skirtingiems subjektams. Viešųjų teisių atėmimo bausmė taikoma asmenims, kurie eina renkamas arba skiriamas pareigas, o teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo bausmė tiems, kurie nepatenka į šį asmenų ratą. Todėl kiekvienu atveju sprendžiant kokia bausmė skirtina, reikėtų atsižvelgti į teisės aktus, kurie reglamentuoja minėtų asmenų priėmimo į darbą ar pareigas tvarką, t.y. reikia nustatyti ar asmuo yra priimamas, renkamas ar skiriamas.

Klaipėdos apygardos teismas V. M. padarytą veiką kvalifikavo pagal LR BK 225 str. 1 d., nes jis nusikalstamos veikos padarymo metu buvo LR Seimo nariu ir oficialiu kandidatu į Seimo narius, tai yra valstybės tarnautoju. Jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė. Tačiau tiek pirmosios instancijos teisme, tiek apeliacinės instancijos teisme buvo svarstomas klausimas dėl teisės dirbti tam tikrą darbą, t.y. teisės dirbti valstybės tarnyboje, atėmimo bausmės paskyrimo⁶³. Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁶⁴ 55 ir 56 str. yra nurodyta, kad Seimo nariai yra renkami. Vadinasi, atsižvelgiant į šios bausmės specifiškumą, o būtent į tai, kad kaltinamasis V. M., darydamas nusikalstamą veiką ėjo renkamas pareigas ir darydamas šią nusikalstamą veiką pasinaudojo savo išskirtine tarnybine padėtimi, turėjo būti svarstomas klausimas dėl viešųjų teisių atėmimo, o ne teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo bausmės paskyrimo.

Vilniaus Apygardos teismas išnagrino bylą, kurioje V. S. buvo kaltinamas tuo, kad jis būdamas valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu – antstoliu, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir vešiesiems interesams (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, 2007. Nr. 26. P. 321.

⁶³ Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-107-462/2005; Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-73/2006.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014.

viršijo įgaliojimus, siekdamas turinės naudos, dėl ko didelės žalos patyrė valstybė. Jo padaryta nusikalstama veika buvo kvalifikuota pagal LR BK 228 str. 2 d. Teismas jam paskyrė švelniausią baudžiamojo įstatymo sankcijoje numatyta bausmę – teisės dirbti tam tikrą darbą, t.y. teisės dirbti antstolio darbą⁶⁵. Tačiau pagal Antstolių įstatymo 2 str. 2 d. antstolius skiria teisingumo ministras⁶⁶.

Klaipėdos apygardos teismas išnagrinėjo bylą, kurioje V. L., valstybės tarnautoją, dirbantį Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Klaipėdos policijos mokyklos viršininku, pripažino kaltu padarius LR BK 228 str. 2 d., 24 str. 4 d. ir 228 str. 2 d., 24 str. 4 d. ir 300 str. 1 d., numatytas nusikalstamas veikas ir paskyrė galutinę subendrintą bausmę – atėmimą teisės dirbti valstybės tarnyboje ketveriems metams ir 70 MGL (9 100 Lt) dydžio baudą⁶⁷. Tačiau Lietuvos Respublikos Generalinio Komisararo 2008 m. gruodžio 23 d. Nr. 5-V-793 įsakymo „Dėl policijos mokyklos nuostatų ir struktūros schemos patvirtinimo“ 51 punktas numato, kad mokyklos viršininką skiria į pareigas ir atleidžia iš jų policijos generalinis komisaras⁶⁸.

Kitoje byloje, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismas išnagrinėjo bylą, kurioje I. G., būdama valstybės tarnautoja – eidama Vilniaus vaikų globos namų „Gilė“ direktorės pareigas, pasinaudojo savo užimamomis pareigomis bei turimais administraciniais įgalinimais priešingai tarnybos interesams, tarnybos veiklos principams, esmei ir turiniui, siekdama turinės naudos padarė nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 228 str. 2 d. ir 300 str. 1 d. Parinkdamas bausmės rūšį teismas nurodė, kad bausmės tikslai bus pasiekti kaltinamajai paskyrus švelniausias sankcijose numatytas bausmes – teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą ir baudą⁶⁹. Tačiau pagal Vilniaus vaikų globos namų „Gilė“ nuostatų 1 punktą Vilniaus vaikų globos namai „Gilė“ – valstybinė stacionari socialiniu paslaugų įstaiga, finansuojama iš valstybės biudžeto, teikianti globos (rūpybos), ugdymo ir socialines paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta laikinoji arba nuolatinė globa (rūpyba). Šių nuostatų 13 punkte numatyta, kad steigėjas, t.y. Vilniaus apskrities viršininkas, įstatymų nustatyta tvarka skiria vaikų globos namų direktorių⁷⁰.

Mano nuomone, atsižvelgiant į šios bausmės specifiką, būtent į tai, kad kaltinamieji ėjo skiriamas pareigas ir darydami šias nusikalstamas veikas piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, visais šiais atvejais turėjo būti paskirta viešųjų teisių atėmimo, o ne teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimo, bausmė.

Kalbant apie užsienį, Lenkijoje viešųjų teisių atėmimas yra baudžiamoji priemonė, o ne bausmė, todėl ji nenumatoma BK specialiosios dalies sankcijose. Ši priemonė skiriama tik esant konkrečioms sąlygoms, numatytoms BK 40 str. § 2. Pirma, kaltininkui turi būti paskirta laisvės

⁶⁵ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 454/2010.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53 – 2042.

⁶⁷ Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–10-174/2010.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Generalinio Komisararo 2008 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. 5-V-793 „Dėl policijos mokyklos nuostatų ir struktūros schemos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 150-6146.

⁶⁹ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-654/2008.

⁷⁰ Vilniaus apskrities viršininko 2008 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. 23-1927-(70) patvirtinti Vilniaus vaikų globos namų „Gilė“ nuostatai. - <http://www.gilesvaikai.lt/docs/nuostatai.pdf>

atėmimo bausmė, netrumpesnė 3 metų. Antra, reikia nustatyti, kad kaltininkas padarė nusikaltimą „turėdamas motyvą, reikalaujantį ypatingo pasmerkimo“. Pabrėžtina, kad net esant šioms sąlygoms, viešųjų teisių atėmimas yra fakultatyvaus pobūdžio, t.y. priklauso nuo teisėjo nuožiūros⁷¹.

Vokietijoje teisės eiti tam tikras pareigas, naudotis teisėmis, įgytomis dėl viešo išrinkimo, viešai rinkti arba balsuoti, būti išrinktam ir reikšti nuomonę atėmimas (VFR BK § 45)⁷² priskiriamas prie papildomų pasekmių. Papildomomis yra tokios pasekmės, kurios atsiranda nuteistajam be papildomo tokių pasekmių nurodymo nuosprendyje. VFR BK numatyta, kad asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu nemažiau vienerių metų, atimama teisė eiti viešas pareigas ir naudotis teisėmis, įgytomis dėl viešo išrinkimo iki penkerių metų. Esant šioms sąlygoms ši papildoma pasekmė, kurią galima apibūdinti kaip pasyvios rinkimo teisės netekimą, atsiranda automatiškai. Tam tikrais atvejais, specialiai nurodytais BK, teismas gali atimti iš asmens teises nuo dvejų iki penkerių metų (VFR BK § 45). Tačiau ši papildoma teisinė pasekmė neatsiranda savaime ir todėl turi būti nurodyta nuosprendyje⁷³.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso⁷⁴ (toliau - LR BPK) 349 str. 1 d. nustato, kad viešųjų teisių atėmimo bausmės terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio *paskelbimo* dienos. Tuo tarpu, LR BVK 36 str. 5 d. nustatyta, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė pradeda vykdyti nuo nuosprendžio *įsiteisėjimo* dienos. Vadinas, šios dvi nuostatos nustato skirtingą šios bausmės vykdymo pradžią. Todėl siekiant išspręsti šių dviejų teisės normų koliziją, reikėtų vadovautis bendrąja LR BPK taisykle, kad bausmė pradeda vykdyti įsiteisėjus teismo nuosprendžiui⁷⁵. Atsižvelgiant į tai įstatymų leidėjas turėtų panaikinti šį teisės normų prieštaravimą pakeisdamas LR BPK 349 str. 1 d. ir nustatydamas, kad viešųjų teisių atėmimo bausmės terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

Apie viešųjų teisių nuteistajam atėmimą po nuosprendžio įsiteisėjimo paskelbiama dienraštyje arba interneto tinklapyje (LR BPK 349 str. 2 d.). Šiuo viešu skelbiamu siekiama, kad nuteistasis, norėdamas išvengti tokios bausmės, negalėtų pretenduoti patekti į renkamas ar skiriamas pareigas ne tik savo rajone ar mieste, bet ir kitur⁷⁶.

⁷¹ Zygmunt J. Na czym polega pozbawienie praw publicznych. - <http://prawnikow.pl/prawo-karne-i-wykroczenia/214989,Na-czym-polega-pozbawienie-praw-publicznych.html> [žiūrėta 2010-11-15]

⁷² Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-16]

⁷³ Есаков Г.А., Крылова Н. Е., Серебrenникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. - Москва: Проспект, 2009. С. 304.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37 – 1341.

⁷⁵ Bausmės vykdymo pagrindas yra tik įsiteisėjęs nuosprendis. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis įsiteisėja, jei pasibaigus apeliacinio skundo padavimo terminui jis nėra apskūstas (LR BPK 336 str. 1 d.). Pagal LR BPK 313 str. apeliacinis skundas dėl teismo nuosprendžio gali būti paduotas per dvidešimt dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos. Jei apeliacinis skundas paduotas, pirmosios instancijos teismo nuosprendis įsiteisėja nuo apeliacinės instancijos teismo sprendimo paskelbimo dienos (LR BPK 336 str. 2 d.). Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis įsiteisėja nuo jo paskelbimo dienos (LR BPK 336 str. 3 d.).

⁷⁶ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 2 knyga: V-XI dalys (221-461 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 341.

Be to, viešųjų teisių atėmimo bausmė gali būti skiriama kartu su kita bausme, tačiau nepaisant to ji pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos (LR BVK 36 str. 5 d.).

Lenkijoje viešųjų teisių atėmimas tai terminuota priemonė. Ji skiriama nuo vienerių iki dešimties metų, tačiau šis terminas neskaičiuojamas kaltininkui atliekant laisvės atėmimo bausmę (Lenkijos BK 43 str. § 2)⁷⁷. Viešųjų teisių atėmimo termino pradžia prasideda nuo nuosprendžio įsiteisėjimo, bet laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu (kaip minėta anksčiau) šis terminas neina. Šiuo laikotarpiu nesukeliamos jokios teisinės pasekmės. Vadinasi, Lenkijoje susidaro paradoksali situacija. Jeigu kaltininkui paskirta baudžiamoji priemonė - aktyvios rinkimų teisės atėmimas, tai laisvės atėmimo bausmės atlikimo metu nuteistasis gali naudotis šia teise⁷⁸.

Kaip jau buvo minėta, viešųjų teisių atėmimas tiek Lietuvoje, tiek užsienyje yra skiriamas tam tikram laikui. Lenkijos literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad praėjus baudžiamosios priemonės – viešųjų teisių atėmimo terminui, kaltininkas automatiškai neatgauna visų teisių, kurios buvo iš jo atimtos. *Ex lege* jis tik atgauna tas teises, kurios susijusios su jo, kaip piliečio, statusu (pavyzdžiui, rinkimo teise). Tuo tarpu individualias teises gali iš naujo įgyti. Teisingumo vykdymo funkcijų bei valstybės ir savivaldybių institucijose pareigų, karinių laipsnių, orderių, apdovanojimų ir garbės titulų netekimas yra negrįžtamo pobūdžio⁷⁹.

LR BVK 38 str. 2 d. nustatyta, kad vengiantys atlikti viešųjų teisių atėmimo bausmę nuteistieji, taip pat pareigūnai ar kiti asmenys, kalti dėl to, kad nevykdomas teismo nuosprendis, atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus.

Nuteistieji, vengiantys atlikti viešųjų teisių atėmimo bausmę, gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 243 str. už vengimą atlikti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Vengimu atlikti viešųjų teisių atėmimo bausmę laikytini tokie tyčiniai nuteistojo veiksmai, kuriais siekiama išvengti nuosprendžiu nustatytų draudimų. Atsižvelgiant į tai, jog LR BVK nenumatyta drausminė atsakomybė nuteistiesiems, pažeidusiems viešųjų teisių atėmimo bausmės atlikimo tvarką, rekomenduotina, kad pataisos inspekcija, visų pirma, įspėtų nuteistąjį ir tik po to, jei nuteistasis tęsia arba pakartotinai pažeidžia jam paskirtos bausmės atlikimo tvarką, spręstų nuteistojo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą⁸⁰.

Pareigūnai ir kiti asmenys, atsižvelgiant į padaryto pažeidimo, dėl kurio nevykdomas teismo nuosprendis, pobūdį ir esmę, gali būti patraukti tarnybinėn atsakomybėn pagal jų veiklą reglamentuojančius įstatymus, pavyzdžiui, Valstybės tarnybos įstatymą, Tarnybos Kalėjimų

⁷⁷ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-20]

⁷⁸ Murawski M. Pozbawienie praw publicznych. - <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozbawienie-praw-publicznych-1879475.html> [žiūrėta 2010-11-15]

⁷⁹ Zygmunt J. Na czym polega pozbawienie praw publicznych. - <http://prawnikow.pl/prawo-karne-i-wykroczenia/214989,Na-czym-polega-pozbawienie-praw-publicznych.html> [žiūrėta 2010-11-15]

⁸⁰ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 113.

departamente prie Teisingumo ministerijos statutą⁸¹ ir pan. arba baudžiamojon atsakomybèn pagal LR BK 228 str. (Piktnaudžiavimà) arba 229 str. (Tarnybos pareigų neatlikimà)⁸².

Užsienio valstybèse yra numatyta galimybè sutrumpinti viešųjų teisių atėmimo laikà. Lenkijos BK 84 str. § 1 numatyta, kad jeigu praėjo pusė viešųjų teisių atėmimo termino, tai teismas gali pripažinti, kad ši baudžiamoji priemonė atlikta, jei ji buvo vykdoma mažiausiai vienerius metus ir nuteistasis laikėsi numatytos tvarkos⁸³. VFR BK § 45b 1 dalis numato galimybę atkurti teises, jeigu praėjo pusė nustatyto termino arba „teismas tikisi, kad ateityje nuteistasis daugiau nepadarys tyčinių nusikaltimų“⁸⁴. Nors Lietuvos baudžiamieji bei bausmių vykdymo įstatymai nenustato viešųjų teisių atėmimo bausmės termino sutrumpinimo, tačiau tai suprantama, nes viešųjų teisių atėmimas yra pati švelniausia bausmė.

Lietuvos praktikoje viešųjų teisių atėmimo bausmė taikoma itin retai. 2009 m. viešųjų teisių atėmimo bausmė buvo nuteisti 6 asmenys, 2008 m. ši bausmė paskirta 1 nuteistajam, 2007 m. – 7 nuteistiesiems, 2006 m. – 4 nuteistiesiems, 2005 m. – 11 nuteistųjų, 2004 m. – 1 nuteistajam, 2003 m.⁸⁵ – 4 nuteistiesiems. Šios bausmės taikymas kitų bausmių atžvilgiu 2003-2009 m. laikotarpiu sudarė 0,01-0,07 % (žr. 1 priedo, 1 lentelę). Tačiau atsižvelgus į tam tikrus netikslumus, kurie atsiranda taikant šią bausmę, t.y. painiojant ją su teisės dirbti tam tikrą darbà arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo bausmė, šie skaičiai būtų kelis kart didesni.

2.2. Teisės dirbti tam tikrą darbà arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas

Teisės dirbti tam tikrą darbà arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė įteisinta LR BK 42 straipsnio 1 ir 2 dalyse, o jos požymiai aprašomi LR BK 45 straipsnyje. Šios bausmės, įeinančios į nuteistųjų asmeninių teisių apribojimo bausmių grupę, vykdymo tvarkà ir sąlygas reglamentuoja LR BVK III dalies VII skyrius.

Ši bausmė nėra visiškai nauja, ji buvo žinoma ir senajame baudžiamajame kodekse. 1961 m. BK 22 ir 30 straipsniai nustatė pagrindinę ir papildomà bausmę - atėmimą teisės eiti tam tikras pareigas arba dirbti tam tikrą darbà⁸⁶. Dabar galiojančio LR BK 45 str. numatyta teisės dirbti tam tikrą darbà arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė, t.y. lyginant su ankstesniu kodeksu, naujajame įvyko tam tikri šios bausmės pavadinimo pokyčiai. Pasigendame prieš tai buvusios

⁸¹ Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1088; 2003, Nr. 49 – 2158.

⁸² Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 113.

⁸³ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-20]

⁸⁴ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-16]

⁸⁵ Pažymėtina, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė pradėta taikyti tik įsigaliojus naujam baudžiamajam kodeksui, t.y. nuo 2003 m. gegužės 1 d. Todėl 2003 m. duomenys pateikti pagal septynis mėnesius.

⁸⁶ Bieliūnas E., Čepas A., Ignatas M. ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius: Mintis, 1989. P. 50, 70-71.

bausmės dalies „eiti tam tikras pareigas“, be to, pridedama nauja bausmės dalis „užsiimti tam tikra veikla“. Tačiau tai neturėjo įtakos bausmės turiniui. Pagal Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentarą atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą buvo suprantamas, kaip draudimas nuteistajam dirbti kokioje nors valstybinės, ūkinės ar visuomeninės veiklos srityje arba pagal tam tikrą specialybę, pavyzdžiui, dirbti gydytoju, vairuotoju ir pan.⁸⁷ Vadinasi 1961 m. BK 30 str. nustatytas draudimas – dirbti tam tikrą darbą, buvo suprantamas plačiaja prasme, t.y. jis apėmė ir draudimą užsiimti tam tikra veikla. Todėl nors naujajame LR BK ir įvyko šios bausmės pavadinimo pakitimai, jos turinys nepasikeitė.

Šios bausmės esmė – kad asmeniui teismo nuosprendžiu uždraudžiama dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Asmuo nubaudžiamas skiriant šią bausmę tuo, kad negali tam tikrą laiką dirbti tam tikros rūšies darbų ar užsiimti tam tikra profesine ar mėgėjiška veikla. Tai apriboja jo galimybes dirbti pagal specialybę, kurios jis mokėsi, ir dėl to neretai skaudžiai pakerta kaltininko materialinę padėtį⁸⁸.

Tokios bausmės turinį sudaro dvejopo pobūdžio draudimas: teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimas ir teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimas. Draudimo pobūdis turi būti įvardytas teismo nuosprendyje. Be to, teismas, skirdamas tokią bausmę, nuosprendyje turi konkrečiai įvardyti tuos darbus arba veiklą, kurias asmeniui uždraudžia⁸⁹. Teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimas ir teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimas yra panašios sąvokos, ir teismai ne visada jas skiria. Atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą susijęs su asmens teisių darbinėje veikloje, t.y. renkantis profesiją ar darbo sritį, ribojimu⁹⁰. Paprastai teismai skiria teisės dirbti valstybės tarnyboje⁹¹, teisėsaugos institucijose⁹², valdžios ir valdymo įstaigose⁹³, Lietuvos Respublikos Valstybės sienos apsaugos

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 213.

⁸⁹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 278.

⁹⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 213.

⁹¹ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-54-270/2009; Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr.1-85-119/2010, Nr.1-181-498/09; Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr.1-142-416/2008, Nr.1-348-571/2009; Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-10-174/2010; Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-780/2009; Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-27-716/2009.

⁹² Pavyzdžiui, Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-40-768/2009; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-560-193/2009; Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-268-659/2009.

⁹³ Pavyzdžiui, Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr. 1-55-719/2010, Nr. 1-245-719/2009, Nr. 1-670-719/2009.

tarnybos struktūrose⁹⁴, policijos pareigūnu⁹⁵, mediko darbą, susijusį su žmonių gydymu⁹⁶, buhalterio darbą⁹⁷, teisę vairuoti kelių transporto priemonės⁹⁸ atėmimą.

Teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimas nebūtinai susijęs su asmens profesine veikla. Atėmimas teisės užsiimti tam tikra veikla gali būti atėmimas teisės užsiimti advokato, gydytojo, farmacininko, auditoriaus praktika.

Pavyzdžiui, Kretingos rajono apylinkės teismo 2007 m. sausio 11 d. nuosprendžiu S. M. nuteista pagal BK 229 str. ir jai atimta teisė dirbti mediko darbą, susijusį su žmonių gydymu, dvejiems metams. Kasaciniame skunde nuteistoji S. M. nurodo, kad jai paskirta bausmė neatitinka LR BK 42 str. 3 d. nuostatų, kur nurodyta, kad asmeniui, padariusiam vieną nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, gali būti skiriama tik viena bausmė. LR BK 229 str. sankcijoje viena iš alternatyvių bausmių rūšių yra „teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas“. Kasatorė pažymi, kad teismas atėmė jai teisę dirbti mediko darbą, susijusį su žmonių gydymu. Taigi jai buvo atimta teisė dirbti tam tikrą darbą ir verstis tam tikra veikla, nes dirbti mediko darbą, nesusijusį su žmonių gydymu, neįmanoma. Kasatorė mano, kad teismas galėjo atimti jai teisę dirbti gydytoju-ginekologu, tačiau ji turi ir kitą kvalifikaciją (gali dirbti gydytoja rehabilitologe ar kitos srities gydytoja). Vadinasi teismo paskirta bausmė atėmė kasatorei galimybę dirbti bet kokį mediko darbą ir gauti už tai atlyginimą, nors ji turi tik mediko išsilavinimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija kasatorės teiginius, kad teismas, skirdamas jai atėmimą teisės dirbti mediko darbą, susijusį su žmonių gydymu, dvejiems metams, turėjo jai atimti teisę dirbti tik tas pareigas, kurias ji vykdydama padarė nusikalstamą veiką, t. y. gydytojo akušerio-ginekologo, pripažino nepagrįstais. Teismas nurodė, kad draudimas nuteistajam dirbti tik tam tikrą darbą apriboja asmens galimybes dirbti pagal specialybę, kurią jis įgijo. Tai yra šios bausmės esmė. Atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą susijęs su asmens teisių darbinėje veikloje, t. y. pasirenkant profesiją ar darbo sritį, ribojimu. Teismas pagrįstai nuosprendyje įvardijo atėmimą teisės dirbti mediko darbą, susijusį su žmonių gydymu. Teismui suformulavus bausmę siauriau, bausmė prarastų nubaudimo funkciją, nes tada kaltininkas galėtų toliau dirbti savo profesinį darbą. Tuo tarpu tokia bausmė jam paskirta dėl to, kad jis netinkamai dirbdamas savo profesinėje srityje padarė nusikalstamą veiką. Atėmimas dirbti darbą tik siauroje atitinkamos srities specializacijoje nebūtų laikomas asmens nubaudimu, nes jis ir toliau galėtų dirbti savo profesinėje srityje bei daryti naujas nusikalstamas veikas vykdydamas savo darbinę ar profesinę veiklą⁹⁹.

⁹⁴ Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-320-626/2009.

⁹⁵ Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-1094-043/2008.

⁹⁶ Kretingos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3-666/2007.

⁹⁷ Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-557-380/2009.

⁹⁸ Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2355-738/ 2009.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2008.

Lietuvoje taikant baudžiamojo įstatymo nuostatas kyla problemų, ar vadovaujantis LR BK 45 str. galima atimti teisę vairuoti transporto priemonę, teisę medžioti ar žvejoti, jei tai nesusiję su profesine veikla. Taigi susiduriama su teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės bei baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimu naudotis specialia teise, kuri numatyta LR BK 68 str., atribojimo problema. Tarp šios bausmės ir baudžiamojo poveikio priemonės esminis skirtumas yra tas, kad bausmės atveju atimama teisė dirbti su profesine veikla susijusį darbą arba užsiimti tam tikra veikla, kai kaltininkas nusikalstamą veiką padaro darbinės ar profesinės veiklos srityje, o baudžiamojo poveikio priemonės atveju uždraudžiama tik naudotis specialia teise (teise vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemones, teise laikyti ir nešioti ginklą, teise medžioti, teise žvejoti ir pan.), kai nusikalstama veika padaryta naudojantis šia teise.

Teismas skirdamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę turėtų įvertinti, ar šia teise pagrįsta darbinė ar profesinė asmens veikla. Pavyzdžiui, asmuo vairuodamas automobilį pažeidžia eismo saugumo taisykles ir padaro avariją. Kaltininkas turi vairuotojo pažymėjimą, bet automobilio vairavimas nėra jo darbinė veikla. Jis dirbą kitą darbą. Vadinasi, šis atvejis neapima nei tam tikro darbo, nei tam tikros veiklos sąvokos. Tai yra kitokia speciali teisė¹⁰⁰. Todėl nagrinėjamu atveju galėtų būti taikoma baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis specialia teise, t.y. draudimas vairuoti kelių transporto priemonę. Pažymėtina, kad ši baudžiamojo poveikio priemonė gali būti skiriama ir tuo atveju, kai asmuo darbinėje arba profesinėje veikloje turi galimybę pasinaudoti specialia teise, pavyzdžiui, įmonė leidžia savo darbuotojui – teisininkui vairuoti darbo metu transporto priemonę, ir pan.¹⁰¹

Su šia problema pakankamai dažnai susiduria teismai¹⁰². Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija apeliacine tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal prokuroro apeliacinį skundą dėl Akmenės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 15 d. nuosprendžio, kuriuo A. G. pripažinta kalta pagal LR BK 281 str. 1 d. ir nubausta teisės vairuoti transporto priemonę atėmimu 1 metams ir 6 mėnesiams. Prokuroras prašė pakeisti Akmenės rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 15 d. nuosprendį – pagal LR BK 281 str. 1 d. A. G. paskirti 30 MGL (3750 Lt) baudą ir baudžiamojo poveikio priemonę, uždraudžiant naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones dvejiems metams. Skunde nurodoma, kad LR BK nenumato bausmės – teisės vairuoti transporto priemonę atėmimo. Tai taip pat neatitinka BK 45 str. numatyto teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo, nes teismas nenurodė, kokį darbą dirbti ar kokia veikla užsiimti uždraudžia A. G. Todėl teismas, atėmęs teisę vairuoti kelių transporto priemonę,

¹⁰⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 213-214.

¹⁰¹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 381.

¹⁰² Pavyzdžiui, Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr. 1-9-167/2010, Nr. 1-363-409/09. Nurodytais atvejais apylinkės teismas netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą. Jis turėjo aptarti baudžiamojo poveikio priemonės taikymo klausimus, tačiau to nepadarė, o atėmimą teisės (pirmu atveju), užsiimti tam tikra veikla (antru atveju) vairuoti transporto priemonę paskyrė kaip bausmę.

suvaržė jos teises ne tik profesinėje ar darbinėje veikloje, bet ir asmeninėje veikloje. Skunde apeliantas taip pat nurodo, kad A. G. nusikalstamą veiką padarė naudodamasi teise vairuoti kelių transporto priemones, todėl jai skirtina BK 68 str. numatyta baudžiamojo poveikio priemonė.

Šiaulių apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą apeliacine tvarka, nurodė, kad pirmosios instancijos teismas paskyrė A. G. ne bausmę, o baudžiamojo poveikio priemonę, numatytą BK 68 str. - uždraudimą naudotis specialia teise, konkrečiu atveju – teise vairuoti transporto priemonę 1 metams 6 mėnesiams. Tokiu būdu teismas A. G. paskyrė ne BK 281 str. 1 d. sankcijoje numatytą vieną iš alternatyvių bausmių – atėmimą teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, nes tokios rūšies bausmę teismas gali skirti tik tuomet, kada kaltininkas nusikalstamą veiką padaro darbinės ar profesinės veiklos srityje arba kai padaro išvadą, jog nuteistajam negalima palikti teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla. Taigi atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla turinį sudaro uždraudimas nuteistajam dirbti konkretų darbą kokioje nors veiklos srityje arba pagal tam tikrą specialybę (pvz., uždraudimas dirbti vairuotoju, kasininku ir pan.). A. G. pagal neterminuotą darbo sutartį dirbo Akmenės rajono socialinių paslaugų namuose socialinio darbuotojo padėjėja. Byloje nėra duomenų, kad A. G. jai inkriminuotą nusikalstamą veiką padarė savo darbinės ar profesinės veiklos srityje. Be to, apylinkės teismas konkrečiai ir neįvardijo, kokią darbą dirbdama ar kokią veiklą vykdydama ji padarė nusikaltimą. Tokiu būdu pirmosios instancijos teismas, nenustatęs, kad A. G. įstatymus pažeidė vykdydama savo darbinę ar profesinę veiklą, kad transporto priemonės vairavimas yra jos darbinė ar profesinė veikla, negalėjo paskirti bausmės, susijusios su draudimu vairuoti transporto priemonę darbinės ar profesinės veiklos srityje. Vadinasi, A. G. nusikalstamą veiką padarė naudodamasi jai suteikta specialia teise vairuoti kelių transporto priemones. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad nuteistoji nusikaltimą padarė naudodamasi specialia teise ir siekdamas maksimaliai individualizuoti kaltininko nubaudimą, turėjo aptarti ir baudžiamojo poveikio priemonės taikymo klausimus, tačiau to nepadarė, o atėmimą teisės vairuoti transporto priemonę paskyrė kaip bausmę. Kolegija konstatavo, kad apylinkės teismas, skirdamas bausmę, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, todėl skundžiamą nuosprendį pakeitė. A. G. pagal LR BK 281 str. 1 d. paskyrė 25 MGL dydžio (3125 Lt) baudą bei vadovaudamasis LR BK 68 str., A. G. uždraudė 2 (dvejus) metus naudotis specialia teise – vairuoti kelių transporto priemones¹⁰³.

Pabrėžtina, kad ši bausmė gali būti taikoma asmenims, kurie tokias teises turi, t.y. *jau dirba* tam tikrą darbą arba užsiima tam tikra veikla. Šią išvadą patvirtina ir LR BVK 32 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad teismas, paskyręs teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę, įsiteisėjusio nuosprendžio nuorašą išsiunčia nuteistojo darbovietai ir šias bausmes vykdančiai institucijai. Jei asmeniui paskirta teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė,

¹⁰³ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-282/2009.

įsiteisėjusio nuosprendžio nuorašas išsiunčiamas ir institucijai, išduodančiai leidimus tokiai veiklai. Paskyrus tokią bausmę nuteistojo darbdavys, valstybės ar savivaldybės institucija, įstaiga ar įmonė, nevalstybinė organizacija ne vėliau kaip kitą darbo dieną po nuosprendžio nuorašo gavimo LR įstatymų nustatyta tvarka nutraukia darbo sutartį (Lietuvos Respublikos darbo kodekso¹⁰⁴ nustatyta tvarka) su nuteistuoju arba atleidžia jį iš valstybės tarnybos (Valstybės tarnybos įstatymo nustatyta tvarka), jeigu nuteistasis dirba darbą arba eina pareigas, kurie uždrausti teismo nuosprendžiu (LR BVK 34 str. 1 d.). Institucija, išduodanti leidimus tam tikrai veiklai (pavyzdžiui, prekybai alkoholiu, šaunamųjų ginklų remontui, antspaudo gamybai ir pan.), ne vėliau kaip kitą darbo dieną po nuosprendžio nuorašo gavimo LR įstatymų nustatyta tvarka panaikina nuteistajam išduotą leidimą užsiimti tam tikra veikla (LR BVK 34 str. 2 d.). Be to, darbdavys nuteistojo valstybinio socialinio draudimo pažymėjime padaro tikslų pagal teismo nuosprendį įrašą, kokių pagrindų, kokiam laikui ir kokį darbą arba pareigas jam atimta teisė dirbti arba eiti. Tuo tarpu institucija, išduodanti leidimus tam tikrai veiklai savo duomenų bazėje padaro įrašą, kokių pagrindų, kokiam laikui ir kokia veikla nuteistajam uždrausta užsiimti¹⁰⁵.

Baudžiamojo kodekso komentare nurodoma, kad ši bausmė gali būti taikoma ir asmenims, kurie tokias teises gali turėti¹⁰⁶, t.y. *gali dirbti* tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla. Tai galėtų būti toks atvejis, kai nuosprendžio priėmimo metu asmuo jau nebedirba darbo arba neina pareigų, kurios uždraustos nuosprendžiu, tačiau turi galimybę vėl jas eiti, pavyzdžiui, dirba kitą darbą arba eina kitas pareigas toje pačioje valstybės ar savivaldybės institucijoje, įstaigoje ar įmonėje, nevalstybinėje organizacijoje. Šiuo atveju, darbdavys, gavęs įsiteisėjusį teismo nuosprendžio nuorašą, privalo tik padaryti minėtus įrašus nuteistojo valstybinio socialinio draudimo pažymėjime. Tuo atveju, jeigu nuteistajam paskirta teisės užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė ir nuosprendžio priėmimo metu asmuo jau nebeturi leidimo veiklai, kuri uždrausta nuosprendžiu (pavyzdžiui, pasibaigė leidimo laikas, leidimas panaikintas kitais pagrindais ir pan.), institucija tik padaro minėtus įrašus savo duomenų bazėje¹⁰⁷. Be to, tokia galimybė yra numatyta ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo Plenumo 2007 m. sausio 11 d. nutarimo „Dėl bausmių skyrimo praktikos“ 4 punkte. Jame nurodyta, kad ta aplinkybė, jog nuosprendžio priėmimo metu asmuo jau nebeina tam tikrų pareigų arba neužsiminėja tam tikra veikla, neatima iš teismo teisės paskirti jam šią bausmę¹⁰⁸. Tokį atvejį taip pat patvirtina kelios teismų išnagrinėtos bylos. Pavyzdžiui,

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64 – 2569.

¹⁰⁵ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 106.

¹⁰⁶ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 278.

¹⁰⁷ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 106.

¹⁰⁸ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 11 января 2007 г. № 2 г. Москва „О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания“ (с изменениями, внесенными постановлениями Пленума от 3 апреля 2008 г. № 5 и от 29 октября 2009 г. № 21). - http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=6516 [žiūrėta 2010-10-27]

Apeliacinio teismo teisėjų kolegija viename iš savo nuosprendžių pasisakė, jog ta aplinkybė, kad priimant nuosprendį V.M. valstybės tarnyboje jau nebedirbo, nekliudo skirti jam minėtą bausmę, t.y. teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą. Bausmė skiriama už baudžiamajame įstatyme padarytų nusikalstamų veikų padarymą yra savarankiška valstybės prievartos priemonė, kuri skiriama nepriklausomai nuo to, kokias pasekmes jos paskyrimas, vadovaujantis kitais įstatymais ir teisės aktais, turės kaltininko teisėms ir laisvėms¹⁰⁹.

Kitoje byloje K. Ž., būdamas statutiniu valstybės tarnautoju, dirbdamas Valstybės sienos apsaugos tarnybos vyresniuoju pasieniečiu, iš I. S. neteisėtai priėmė ne mažiau kaip 10 Lt, įdėtus tarp dokumentų, kurie jam buvo pateikti patikrinimui. Teismas pripažino, kad tokiais savo veiksmais K. Ž. piktnaudžiavo tarnyba siekdamas asmeninės naudos, todėl jo veiką kvalifikavo pagal BK 228 str. 2 d. Be to, kaltinamojo ir jo gynėjo prašymą atleisti K. Ž. nuo baudžiamosios atsakomybės, motyvuotą tuo, kad dėl pablogėjusios sveikatos jis jau yra atleistas iš VSAT prie LR VRM Lazdijų rinktinės, panašaus darbo dirbti negali, todėl jis prarado pavojingumą, atmetė kaip nepagrįstą. Teismas nurodė, kad nusikaltimą kaltinamasis padarė dirbdamas valstybės tarnyboje, pasinaudodamas jam suteiktais įgaliojimais ir siekdamas asmeninės naudos. Jo sveikatos būklė nėra pagrindas laikyti jį praradusiu pavojingumą, kadangi valstybės tarnyboje yra daug pareigybių, kurioms nėra keliami tokie sveikatos reikalavimai kaip statutiniams pareigūnams. Vadinas kaltinamasis dėl savo sveikatos būklės negalėdamas dirbti statutiniu pareigūnu, tačiau galėdamas dirbti kitokio pobūdžio darbą valstybės tarnyboje turėtų visas sąlygas daryti panašaus pobūdžio nusikalstamas veikas ir jo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatitiktų bausmės paskirties ir jos tikslų. Teismas jam skyrė bausmę - teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą trims metams¹¹⁰.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas, išnagrinėjęs bylą pirmąja instancija, bausmės skyrimo motyvuose nurodė, kad kaltinamoji E.G. nors ir nebuvo valstybės tarnautoja, bet atsižvelgiant į padarytos veikos pobūdį, jai gali būti skiriama sankcijoje numatyta teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė. Be to, padėjėjui neturėtų būti paskirta griežtesnė bausmė nei organizatoriui ar vykdytojui, nes tai prieštarautų teisingumo principui. Todėl E. G. turi būti skiriama švelniausia sankcijoje numatyta bausmė, o už dokumentų klastojimą skirtina bauda. E.G. nors ir nebūdama valstybės tarnautoja, pagrįstai turi atsakyti pagal BK 228 str. kaip padėjėja, nes savo nusikalstama veika padėjo valstybės tarnautojams V.L., S.I., G.B. piktnaudžiauti tarnyba. Taip pat pripažino, kad E.G. padėjo piktnaudžiauti tarnyba siekdama asmeninės naudos, nes būdama nusikalstamos veikos organizatoriaus V.L. dukra, norėjo padėti jam išvengti atleidimo iš tarnybos ir iš to išplaukiančių pasekmių už jo padarytą eismo įvykį esant neblaiviam. Klaipėdos miesto apylinkės teismas E.G. pripažino kalta padarius nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 24

¹⁰⁹ Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-73/2006.

¹¹⁰ Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-9-780/2009.

str. 6 d. 228 str. 2 d., 300 str. 1 d., ir paskyrė jai galutinę subendrintą bausmę 50 MGL (6500 Lt) dydžio baudą ir atėmimą teisės dirbti valstybės tarnyboje dvejiems metams¹¹¹.

Prokuroras apeliaciniame skunde nurodė, kad teismas nepagrįstai E. G. paskyrė BK 228 str. 2 d. sankcijoje numatytą teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę, nes E. G. nebuvo valstybės tarnautoja ir nusikalstamą veiką padarė ne darbinės ar profesinės veiklos srityje. Atsižvelgiant į tai, kad BK 228 str. 1 d. numatyta nusikalstama veika yra apysunkis nusikaltimas ir šio straipsnio sankcijoje, be kitų bausmių, numatyta bauda, todėl E. G. turėjo būti paskirta bauda. Tačiau su šiuo prokuroro skundo argumentu Klaipėdos apygardos teismas nesutiko. Teismas nurodė, kad pagal BK 45 str. prasmę teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas gali būti skiriamas asmeniui ir nedirbančiam valstybės tarnyboje, nes E. G. tokią *teisę galėtų turėti*. BK 228 str. 2 d. sankcija numato tik dvi alternatyvias bausmių rūšis – atėmimą teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla arba laisvės atėmimą iki 6 metų, todėl E. G. pagal BK 228 str. 2 d. pagrįstai paskirta teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimo dvejiems metams bausmė¹¹².

Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, kaip ir kitos bausmės, gali būti skiriamas tik BK specialioje dalyje numatytais atvejais (LR BK 45 str. 1 d.).

Pagal LR BK 90 str. 1 d. tokia bausmė netaikoma nepilnamečiams.

Šiai bausmei skirti įstatyme formuluojamas papildomas reikalavimas – veika turi būti padaryta kaltininko darbinės ar profesinės veiklos srityje arba kai teismas, atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, padaro išvadą, kad nuteistajam negalima palikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla (LR BK 45 str. 1 d.).

Lenkijos BK 39 str. §1 2 p. įteisinta baudžiamoji priemonė – draudimas eiti tam tikras pareigas, užsiimti tam tikra profesija arba ūkine veikla. Nuo 2005 m. liepos 27 d. Lenkijos BK buvo papildytas baudžiamąja priemone – draudimu užsiimti veikla, susijusia su mažamečių auklėjimu, gydymu, edukacija bei jų globa (BK 39 str. 1 d. 2a punktas). Šios priemonės įvedimas susijęs su būtinybe sustiprinti kovą su pedofiliniais nusikaltimais ir jų prevencija¹¹³. Lenkų doktrinoje pabrėžiama, kad šios priemonės tikslas yra mažamečių apsauga nuo pakartotinio seksualinio nusikaltimo, kurį galėtų padaryti teistas už tokį nusikaltimą asmuo¹¹⁴.

Šios priemonės požymiai formuluojami Lenkijos BK 41 str. Teismas gali skirti draudimą eiti tam tikras pareigas arba užsiimti tam tikra profesija, jeigu kaltininkas darydamas nusikaltimą piktnaudžiavo savo pareigomis arba profesija (pavyzdžiui, valstybės tarnautojas klastojo dokumentus). Taip pat parodė, kad tolesnis pareigų ėjimas arba užsiėmimas tam tikra profesija kelia

¹¹¹ Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-76-380/2009.

¹¹² Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-10-174/2010.

¹¹³ Stefański R. A. Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi. Prawo i Prokuratura, 2007, Nr. 7-8. - http://www.pk.gov.pl/upload_doc/000000139.pdf [žiūrėta 2010-11-17]

¹¹⁴ Marek A. Kodeks karny: Komentarz. Warszawa, 2006. S. 107-108.

pavojų esminėms teisės saugomoms vertybėms (pavyzdžiui, valstybės tarnautojas nuteistas už kyšininkavimą eina pareigas, susijusias su klientų priėmimu, tam tikrų reikalų tvarkymu, arba kai sukčiautojas dirba darbą, susijusį su firmos finansų tvarkymu). Teismas gali paskirti draudimą eiti visas arba konkrečias pareigas, užsiimti visomis arba konkrečiomis profesijomis arba veiklomis, susijusiomis su mažamečių auklėjimu, edukacija, gydymu arba jų globa, jeigu asmuo nuteisiamas laisvės atėmimu už nusikaltimą prieš seksualinę laisvę ir padorumą mažamečio atžvilgiu (pavyzdžiui, gydytojo-pediatro nuteisimas už pedofiliją). Teismas gali skirti draudimą užsiimti tam tikra ūkine veikla, jeigu asmuo padaro nusikaltimą, susijusį su vykdoma veikla, bei tolesnis jos vykdymas kelia pavojų esminėms teisės saugomoms vertybėms¹¹⁵.

Pagal VFR BK § 61 draudimas užsiimti tam tikra profesine veikla, kaip pataisymo ir saugumo priemonė, gali būti paskirta asmeniui, kuris padarė veiką arba gali ją padaryti. Jos požymiai formuluojami VFR BK § 70. Ši priemonė skiriama tais atvejais, kai: 1) veika padaryta asmeniui piktnaudžiaujant savo profesija arba amatu (pavyzdžiui, gydytojo arba pedagogo) arba sunkiai pažeidžiant susijusias su jais pareigas; 2) asmens ir jo veikos bendras įvertinimas leidžia manyti, kad toliau verčiantis šia profesija arba amatu asmuo pakartotinai padarys šio pobūdžio nusikalstamas veikas. Teismas uždraudžia verstis tam tikra profesine veikla, amatu arba jų rūšimis¹¹⁶.

Šveicarijoje, jeigu kas nors turėdamas atitinkamą valdžios organo leidimą, užsiimti profesija, amatu arba sudarinėti prekybinius sandėrius, padarė nusikaltimą arba nusižengimą, už kurį jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, viršijanti tris mėnesius, bei yra pavojus, kad asmuo ir toliau piktnaudžiaus, tai teismas gali uždrausti asmeniui užsiimti tam tikra profesija, amatu arba sudarinėti prekybinius sandėrius nuo šešių mėnesių iki penkerių metų (Šveicarijos BK 54 str.)¹¹⁷.

Lietuvoje teisė dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės laikas BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose nenustatomas, tačiau ši bausmė teismo gali būti paskirta nuo vienerių iki penkerių metų. Kiekvienu konkrečiu atveju šios bausmės laiką nustato teismas, skirdamas bausmę. Bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais.

Lenkijoje draudimų - eiti tam tikras pareigas, užsiimti tam tikra profesija, ūkine veikla arba užsiimti veikla, susijusia su mažamečių auklėjimu, gydymu, edukacija bei jų globa, paskyrimas yra fakultatyvus pobūdžio, t.y. priklauso nuo teisėjo nuožiūros. Draudimai gali būti taikomi nuo 1 iki 10 metų bei nuo 1 iki 15 metų, jeigu asmuo nuteisiamas už nusikaltimą prieš seksualinę laisvę ir padorumą mažamečio atžvilgiu (BK 43 str. § 1 1 ir 2 p.). Jeigu kaltininkas buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme, tai teismas *gali* skirti tokį draudimą visam laikui. Tačiau, kai pakartotinai padaromas nusikaltimas prieš seksualinę laisvę ir padorumą mažamečio atžvilgiu, tada

¹¹⁵ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-21]

¹¹⁶ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-21]

¹¹⁷ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-17]

teismas *turi pareigą* skirti draudimą užsiimti veikla, susijusia su mažamečių auklėjimu, edukacija, gydymu arba jų globa, visam laikui (BK 41 str. § 1b)¹¹⁸. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Norvegijoje, Vokietijoje¹¹⁹, Prancūzijoje, Olandijoje¹²⁰ šių teisių atėmimas taip pat gali būti paskirtas terminuotam arba neterminuotam, t.y. gali būti paskirtas visam laikui.

Vokietijoje šios priemonės ypatumas yra tas, kad draudimo metu asmuo neturi teisės užsiimti profesine veikla, amatu ar jų rūšimis kito asmens vardu arba pavesti jos vykdymą kitam asmeniui, priklausančiam nuo jo nurodymų (VFR BK § 70 3 dalis)¹²¹. Panaši nuostata įtvirtinta ir Norvegijos BK § 29, kurioje numatoma, kad atėmus teisę eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla asmuo negali jos įgyvendinti kito asmens vardu¹²².

Pažymėtina, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė gali būti skiriama kartu su kita bausme. Reikia atsiminti, jog už vieną nusikalstamą veiką teismas gali skirti tik vieną bausmę, o už kelias nusikalstamas veikas gali būti skiriamos viena arba dvi galutinės bausmės (LR BK 42 str. 3 ir 4 d.).

Kai kurie teisėjai nurodė problemą, kad tam tikrais atvejais, kai asmuo padaro kelias nusikalstamas veikas, tikslinga kartu su kita bausme (pavyzdžiui, bauda, areštu, laisvės atėmimu) skirti ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę. Tačiau tam tikrais atvejais, kai bausmės bendrinamos apėmimu būdu, pastaroji išnyksta. Pavyzdžiui, Marijampolės rajono apylinkės teismas E. S. pripažino kaltu pagal LR BK 228 str. 1d. ir paskyrė teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą 3 metams. Pripažino kaltu pagal LR BK 300 str. 1d. ir paskyrė 50 MGL (6500 Lt) baudą. Vadovaudamasis LR BK 63 str. 1d., 2d., 5d. 1p., bausmes subendrino apėmimo būdu, griežtesne bausme apėmė švelnesnę bausmę, ir galutinę subendrintą bausmę paskyrė 50 MGL (6500,00Lt) baudą¹²³.

Tokių problemų nekyla, kai kelias bausmes reikia bendrinti visiškai ar iš dalies jas sudedant.

Tačiau paminėtina, kad Seime 2010 m. spalio 15 d. buvo įregistruotas Vyriausybės pateiktas Baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo projektas Nr. XIP-2562, kuriuo teisės dirbti

¹¹⁸ Szymczykiewicz R. Zakaz zajmowania stanowiska oraz działalności gospodarczej (art. 41). - <http://kodeks-karny.wieszjak.pl/kary-i-srodki-karne/211730,Zakaz-zajmowania-stanowiska-oraz-dzialalnosci-gospodarczej-art-41.html> [žiūrėta 2010-11-21]

¹¹⁹ Pagal VFR BK § 70 1 dalį draudimas verstis tam tikra profesine veikla gali būti terminuotas, t.y. gali būti paskirtas nuo 1 iki 5 metų. Taip pat gali būti neterminuotas, jeigu manoma, kad nustatytas maksimalus draudimo terminas nėra pakankamas pavojaus, kylančio iš šio asmens, išvengimui (Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-21]).

¹²⁰ Pagal Olandijos BK 31 str. 1 d. teisių atėmimas, jeigu jis skiriamas kartu su kita bausme (įkalinimu arba bauda) arba savarankiškai, yra terminuotas - nuo 2 iki 5 metų, išskyrus atvejį, kada asmuo nuteisiamas laisvės atėmimu iki gyvos galvos, - tokiu atveju iš asmens atimamos tam tikros teisės visam laikui (Уголовный кодекс Голландии.- <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]).

¹²¹ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-21]

¹²² Качаева Т. А., Подройкина И. А., Улезько С. И. Система наказаний в уголовном праве России и зарубежных стран. - Москва: Юрлитинформ, 2008. С. 63.

¹²³ Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-142-416/2008. Panašus atvejis Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1-348-571/2009.

tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę siūloma pakeisti baudžiamojo poveikio priemone, įtvirtinant galimybę šią poveikio priemonę skirti kartu su kitomis bausmėmis¹²⁴.

Pastaruoju metu baudžiamosios teisės moksle yra nemažai diskutuojama dėl teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo (atitinkamai ir viešųjų teisių atėmimo) bausmės tikslingumo. Pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas ir kiti tarnybos ar darbo santykius reglamentuojantys (pavyzdžiui, Teismų, Advokatūros, Notariato, Antstolių, Finansinių priemonių rinkos ir pan. įstatymai) įstatymai numato draudimus eiti pareigas valstybės tarnyboje ar dirbti tam tikrą darbą, jeigu asmuo apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu yra pripažintas kaltu dėl nusikaltimo padarymo, tol, kol neišnyks teistumas. Priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo (pavyzdžiui, sunkaus nusikaltimo padarymo atveju) arba pobūdžio (pavyzdžiui, korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos padarymo atveju) asmeniui gali būti uždrausta net visą gyvenimą eiti tam tikras pareigas. Be to, pažymėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymą asmeniui draudžiama dirbti visoje valstybės tarnyboje, tuo tarpu pagal teismų nuosprendžius atimama teisė dirbti tik tam tikrą valstybės tarnybos darbą. Atsižvelgiant į tai, teigtina, kad asmenį pripažinus kaltu padarius nusikaltimą, jis ir taip neturi realių galimybių toliau dirbti aukščiau minėto darbo, todėl nėra jokios prasmės kaltininkui skirti tokio pobūdžio draudimo ir kaip bausmę, t.y. teisės dirbti tam tikrą darbą atėmimas pagal savo turinį yra laikytina prevencine poveikio priemone, kuri numatoma daugelyje specialiųjų įstatymų. Todėl šios bausmės taikymas tiesiog *dubliuoja* apribojimus, kurie nuteistiesiems taikomi kitų įstatymų pagrindu, kas tuo pačiu reiškia, kad nusikaltimus padarę asmenys praktiškai lieka nebaudžiami. Todėl teigtina, kad teismų praktika, kai už korupcinio pobūdžio nusikaltimą (ir ne tik) yra baudžiama tik teisės dirbti tam tikroje srityje atėmimu, parodo akivaizdų baudžiamosios atsakomybės neadekvatumą. Vadinasi, yra tikslinga baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimų padarymą sieti su kitomis bausmėmis¹²⁵.

Šis klausimas taip pat buvo nagrinėjamas viename Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendyje. Pirmosios instancijos teismas nuosprendyje nurodė, kad teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimas neatitiks BK 41 str. 2 d. numatytų bausmės tikslų, nes apeliantas jau tokio darbo nedirba, o be to, jam dirbti valstybės tarnyboje draudžia Valstybės tarnybos įstatymo 9 str. 3 d. 1 p.¹²⁶, todėl tokios bausmės paskyrimas būtų *formalus*. Apeliantas nesutiko su tokiais pirmosios instancijos teismo motyvais ir teigė, kad valstybės tarnybos įstatyme numatyti draudimai dirbti darbą valstybės tarnyboje

¹²⁴ 2010 m. spalio 15 d. projektas Nr. XIP-2562 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo“.

¹²⁵ Aukščiau minėto projekto aiškinamasis raštas.

¹²⁶ Valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 3 dalis 1 punktą numato, kad į valstybės tarnautojo pareigas *negali* būti priimtas asmuo įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos padarymo ir turintis neišnykusį ar nepanaikintą teistumą.

nėra kliūtis skirti bausmes, numatytas BK 42 str. 1 d. Taip pat nurodė, kad toks draudimas nenumatytas nei BK 42 ir 45 str., nei kituose BK bendrosios dalies straipsniuose. Apeliacinio teismo teisėjų kolegija sutiko su apelianto teiginiu, jog ta aplinkybė, kad priimant nuosprendį V. M. valstybės tarnyboje jau nebedirbo, nekludo skirti jam minėtą bausmę, t.y. teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą. Bausmė yra savarankiška valstybės prievartos priemonė, kuri skiriama nepriklausomai nuo to, kokias pasekmes jos paskyrimas, vadovaujantis kitais įstatymais ir teisės aktais, turės kaltininko teisėms ir laisvėms. Antai, asmuo, neatlikęs teismo nuosprendžiu jam paskirtos bausmės, vadovaujantis LR Konstitucijos 56 str. 2 d. bei 78 str. 1 d., negali būti renkamas nei Seimo nariu, nei Lietuvos Respublikos Prezidentu. Tačiau tai nereiškia, kad teismas negali skirti tokiam asmeniui viešųjų teisių atėmimo bausmės. Tačiau, apeliacinio teismo teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad šiuo atveju pirmosios instancijos teismas, motyvuodamas savo sprendimą skirti ne teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimą, bet terminuoto laisvės atėmimo bausmę, vadovavosi bausmės paskirtimi ir tikslais, numatytais LR BK 41 str. 2 d., o ne konkrečios bausmės rūšies skyrimo pagrindais. Tam, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskirta bausmė atitiktų baudžiamajame įstatyme įtvirtintą bausmės paskirtį, ją paskiriant turi būti pasiektas ne vienas ar keli BK 41 str. 2 d. išvardinti tikslai, tačiau jų visuma. Šiuo konkrečiu atveju, apeliacinio teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą, nusprendė, kad paskyrus V. M. teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimo bausmę būtų nepasiektas BK 41 str. 2 d. 2 p. įtvirtintas tikslas – nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Asmens nubaudimas sudaro ne tik bausmės esmę, tai yra ir priemonė kitiems įstatyme nustatytiems tikslams pasiekti. Todėl nepasiekus šio tikslo, nebūtų įmanoma pasiekti ir kitų tikslų, o būtent: paveikti bausmę atlikusį asmenį, kad laikytųsi įstatymų ir nenusikalstų, nebūtų užtikrintas teisingumo principo įgyvendinimas. Pirmosios instancijos teismas nuosprendyje pagrįstai nurodė, kad paskyrus V. M. teisės dirbti valstybės tarnyboje atėmimo bausmę, jis būtų nubaustas tik *formaliai*, kadangi šios bausmės turinį atitinka Valstybės tarnybos įstatymo 9 str. 3 d. 1 p. įtvirtintas draudimas dirbti valstybės tarnyboje asmeniui, įstatymų nustatyta tvarka pripažintam kaltu dėl nusikalstamos veikos valstybės tarnybai padarymo ir turinčiam neišnykusį ar nepanaikintą teistumą¹²⁷.

Kalbant apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, t.y. BK XXXIII skyriuje numatytas nusikalstamas veikas, paminėtina, kad BK 230 str. pateiktas valstybės tarnautojui prilyginamų asmenų apibrėžimas apima labai platų subjektų ratą. Todėl tikėtini atvejai, kai už kyšininkavimo ar piktnaudžiavimo nusikalstamą veiką nuteistas asmuo nepateks į Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos ar kitų specialiųjų įstatymų, draudžiančių dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla asmenims, padariusiems korupcinio pobūdžio nusikalstamą veiką, reguliavimo sritį.

¹²⁷ Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-73/2006.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas (atitinkamai ir viešųjų teisių atėmimas) yra reikalingas, tačiau abejotina ar tikslinga šią priemonę palikti kaip vieną iš bausmių rūšių. Tikslingiau ir efektyviau būtų jos kaip baudžiamojo poveikio priemonės įtvirtinimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad daugumoje valstybių teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas (atitinkamai ir viešųjų teisių atėmimas) nėra pagrindinė bausmė. Prancūzijoje, Šveicarijoje, Olandijoje, Italijoje jos priskiriamos prie papildomų bausmių. Vokietijoje teisės eiti tam tikras pareigas, naudotis teisėmis, įgytomis dėl viešo išrinkimo, viešai rinkti arba balsuoti, būti išrinktam ir reikšti nuomonę atėmimas priskiriamas prie papildomų pasekmių¹²⁸. Draudimas užsiimti tam tikra profesine veikla yra pataisymo ir saugumo priemonė. Lenkijoje jos priskiriamos prie baudžiamųjų priemonių. Be to, Lenkijos teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad jos jokių būdu nėra bausmės. Tai tik papildomos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, į kurias pasikėsino kaltininkas arba gali ateityje į jas kėsintis¹²⁹. Tai represinio pobūdžio baudžiamoji priemonė (ne bausmė), kuria morališkai pasmerkiamas kaltininkas¹³⁰. Jis tam tikram laikui nušalinamas nuo įprastinio visuomenės gyvenimo, nes savo veiksmais ir motyvais parodė, kad nenusipelnė dalyvauti jos veikloje¹³¹.

Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo (atitinkamai ir viešųjų teisių atėmimo) esmė yra kiek kitokia nei kitų bausmių: jos tiesioginis tikslas – atimti ar apriboti nuteistajam galimybę padaryti naujas nusikalstamas veikas (LR BK 41 str. 2 d. 3 p.). Vadinasi, šia bausme siekiama sudaryti tokias fizines sąlygas, kurios užkirstų kelią naujai nusikalstamai veikai, susijusiai su užimamomis pareigomis, padaryti, t.y. jai nėra būdingas teisingumo atkūrimas. Vadinasi, nubaudę šia bausme, mes nerealizuosime vieno iš bausmės tikslų: asmens nenubausime už tai, ką jis padarė, o tik atimsime galimybę tą nusikalstamą veiką kartoti ateityje.

Taigi ši bausmė atitinka vieną pagrindinių baudžiamojo poveikio priemonių tikslų – padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, siekiant pakartotinio nusikalstamo elgesio prevencijos. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip baudžiamojo poveikio priemonė galėtų būti skiriama kartu su sankcijoje numatyta bausme (viešaisiais darbais, bauda, laisvės apribojimu, areštu, laisvės atėmimu). Tai atitiktų baudžiamojo poveikio priemonių pagrindinę funkciją – padėti įgyvendinti bausmės paskirtį. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip baudžiamojo poveikio priemonė padėtų užpildyti *spragas* tokiais atvejais:

¹²⁸ Vokietijoje veikos teisinių pasekmių sistemai būdingas specifinis elementas - papildomos pasekmės. Papildomomis yra tokios pasekmės, kurios atsiranda nuteistajam be papildomo tokių pasekmių nurodymo nuosprendyje.

¹²⁹ Murawski M. Pozbawienie praw publicznych. - <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozbawienie-praw-publicznych-1879475.html> [žiūrėta 2010-11-15]

¹³⁰ Zygmunt J. Na czym polega pozbawienie praw publicznych. - <http://prawnikow.pl/prawo-karne-i-wyroczenia/214989,Na-czym-polega-pozbawienie-praw-publicznych.html> [žiūrėta 2010-11-15]

¹³¹ Murawski M. Pozbawienie praw publicznych. - <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozbawienie-praw-publicznych-1879475.html> [žiūrėta 2010-11-15]

1. Kai įstatymai nenumato draudimo eiti pareigas, kurias eidamas asmuo padarė nusikalstamą veiką, tuo pačiu neleistų teismui dubliuoti bausmės su įstatymų numatytais draudimais, bei taip būtų užkirstas kelias asmens nubaudimo išvengimui. Pavyzdžiui, nepilnamečių seksualinio išnaudojimo atvejais teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo, kaip baudžiamojo poveikio priemonės, skyrimas kartu su sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausme suteiktų galimybę net po laisvės atėmimo bausmės atlikimo atimti nuteistiesiems teisę dar ilgą laiką dirbti su vaikais. Nereikėtų šios bausmės įtvirtinti tokio pobūdžio nusikalstamų veikų sankcijose. Be to, to negalima būtų padaryti dėl jos švelnumo.
2. Kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Tuo tarpu jos taikymas kaip bausmės, galimas tik nuteisiant asmenį apkaltinamuoju nuosprendžiu. Tokiu atveju asmenys, padarę korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas (ir ne tik) ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 ir 40 str., tam tikrais atvejais gali iš viso nesulaukti neigiamų teisinių padarinių. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo kaip baudžiamojo poveikio priemonės taikymas užkirstų tam kelią¹³².

LR BVK 36 str. 1-4 d. nustato nagrinėjamos bausmės vykdymo ir jos skaičiavimo tvarką, jei ji nuteistajam paskirta kartu su kitomis bausmėmis. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo bausmė, paskirta kartu su:

- 1) laisvės atėmimo bausme arba areštu, taikoma visą nuteistojo buvimo pataisos įstaigoje arba areštinėje laiką ir, be to, vykdoma nuosprendžio nustatytą laiką;
- 2) bauda, viešųjų darbų ar laisvės apribojimo bausme arba jeigu bausmės vykdymas atidėtas, pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos;
- 3) laisvės atėmimo bausme, jeigu nuteistasis lygtinai atleidžiamas nuo laisvės atėmimo bausmės ar laisvės atėmimo bausmė pakeičiama švelnesne bausme, pradedama vykdyti nuo lygtinio atleidimo ar bausmės pakeitimo švelnesne bausme dienos.

Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo bausmė, kai nuteistasis laisvės atėmimo bausme yra lygtinai paleidžiamas iš pataisos įstaigos, pradedama vykdyti nuo lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos dienos (LR BVK 36 str. 4 d.).

Pažymėtina tai, kad nei LR BVK, nei LR BPK, nei LR BK nėra nustatyta, nuo kada pradedama vykdyti teisės dirbti tam tikrą arba užsiimti tam tikrą veikla atėmimo bausmė, jeigu ji teismo nuteistajam paskirta kaip viena, savarankiška bausmė. Tuo tarpu LR BVK 36 str. 5 d. nurodyta, kad viešųjų teisių atėmimo bausmė pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nepaisant to, ar ji paskirta kartu su kita bausme. Todėl manytina, kad reikėtų padaryti atitinkamus LR BVK 36 str. papildymus, nustatant, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti

¹³² 2010 m. spalio 15 d. projekto Nr. XIP-2562 aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo“.

tam tikra veikla atėmimo bausmė, jeigu paskirta tik ji, pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos¹³³. Tokios praktikos laikosi ir teismai nuosprendžio rezoliucinėje dalyje po paskirtos bausmės – teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimo nurodydami, kad bausmės pradžia reikia skaičiuoti nuo šio teismo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos¹³⁴.

LR BVK 38 str. 2 d. nustatyta, kad vengiantys atlikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę nuteistieji, taip pat pareigūnai ar kiti asmenys, kalti dėl to, kad nevykdomas teismo nuosprendis, atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus.

Nuteistieji, vengiantys atlikti teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę, gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 243 str. už vengimą atlikti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Vengimu atlikti šią bausmę laikytini tokie tyčiniai nuteistojo veiksmai, kuriais siekiama išvengti nuosprendžiu nustatytų draudimų, pavyzdžiui, asmuo pradeda dirbti tokį darbą, kuris jam uždraustas, nusišypsodamas tokį draudimą dirbti nuo darbdavio, apgaulės būdu gauna leidimą užsiimti tokia veikla, kuri jam uždrausta, ir pan. Atsižvelgiant į tai, jog LR BVK nenumatyta drausminė atsakomybė nuteistiesiems, pažeidusiems teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės atlikimo tvarką, rekomenduotina, kad pataisos inspekcija, visų pirma, įspėtų nuteistąjį ir tik po to, jei nuteistasis tęsia arba pakartotinai pažeidžia jam paskirtos bausmės atlikimo tvarką, spręstų nuteistojo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą.

Pareigūnai ir kiti asmenys, atsižvelgiant į padaryto pažeidimo, dėl kurio nevykdomas teismo nuosprendis, pobūdį ir esmę, gali būti patraukti tarnybinėn atsakomybėn pagal jų veiklą reglamentuojančius įstatymus, pavyzdžiui, Valstybės tarnybos įstatymą, Tarnybos Kalėjų departamente prie Teisingumo ministerijos statutą ir pan. arba baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 228 str. (Piktnaudžiavimą) arba 229 str. (Tarnybos pareigų neatlikimą)¹³⁵.

Užsienio valstybėse yra numatyta galimybė sutrumpinti šių teisių atėmimo laiką. Vokietijoje, jeigu paskyrus draudimą užsiimti tam tikra profesija atsiranda pagrindas manyti, kad asmuo nebedarys priešingų teisei veikų, tai teismas gali sustabdyti draudimą numatydamas bandomąjį laikotarpį. Draudimą leidžiama sustabdyti tik tada, kai jis buvo taikomas vienerius metus. Sustabdymas tęsiasi tol, kol pasibaigs laisvės atėmimo bausmės arba pataisymo ir saugumo priemonės, susijusios su izoliavimu, paskirtas terminas (VFR BK § 70a)¹³⁶. Šveicarijoje, jeigu nuteistasis lygtinai atleidžiamas nuo laisvės atėmimo bausmės, tai kompetentingas organas sprendžia, ar asmuo bandomuoju laikotarpiu gali ir kokiomis sąlygomis užsiimti tam tikra profesija,

¹³³ Bendroji LR BPK taisyklė – bausmė pradedama vykdyti įsiteisėjus teismo nuosprendžiui.

¹³⁴ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-85-119/2010; Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-54-270/2009.

¹³⁵ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 113.

¹³⁶ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-21]

amatu arba sudarinėti prekybinius sandėrius. Jeigu lygtinai atleistam asmeniui buvo leista ir jis gerai elgėsi iki bandomojo laikotarpio pabaigos, tai papildoma bausmė daugiau nebevykdoma (Šveicarijos BK 54 str.)¹³⁷. Lenkijoje, jeigu asmuo atliko pusę draudimo eiti tam tikras pareigas, užsiimti tam tikra profesija arba ūkine veikla arba draudimą užsiimti veikla, susijusia su mažamečių auklėjimu, gydymu, edukacija bei jų globa termino, tai teismas gali pripažinti, kad baudžiamoji priemonė atlikta, jei ji buvo vykdoma mažiausiai vienerius metus ir nuteistasis laikėsi nustatytos tvarkos (Lenkijoje BK 84 str. § 1).¹³⁸

Praktikoje teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė taikoma retai. 2009 m. šia bausme buvo nuteisti 62 asmenys, 2008 m. ši bausmė paskirta 42 nuteistiesiems, 2007 m. – 61 nuteistajam, 2006 m. – 39 nuteistiesiems, 2005 m. – 35 nuteistiesiems, 2004 m. – 49 nuteistiesiems, 2003 m.¹³⁹ – 45 nuteistiesiems. Šios bausmės taikymas kitų bausmių atžvilgiu 2003-2009 m. laikotarpiu sudarė 0,2-0,4 % (žr. 1 priedo, 1 lentelę).

2.3. Viešieji darbai

Lietuvoje viešieji darbai, kaip savarankiška bausmė, buvo įteisinta 2000 metais, pradėta taikyti nuo 2003 m. gegužės 1 d., įsigaliojus naujesiems baudžiamajam ir bausmių vykdymo įstatymams. Ši bausmė įteisinta LR BK 42 straipsnio 1 ir 2 dalyse, o jos požymiai formuluojami LR BK 46 straipsnyje. Viešųjų darbų bausmės, įeinančios į nuteistųjų asmeninių teisių apribojimo bausmių grupę, vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuoja LR BVK III dalies VIII skyrius.

Reikėtų pažymėti, kad viešieji darbai¹⁴⁰ tai pati moderniausia bausmė, sukurta XX a. paskutiniiais dešimtmečiais. Šia bausme siekiama, kad nusikaltėlio atliktas darbas kompensuotų aplinkiniams padarytus nuostolius, o pačiam asmeniui būtų sukurtos sąlygos vėl integruotis į visuomenę. Beje, tai ekonomiškai laisvės atėmimo alternatyva. Lietuvoje viešieji darbai įteisinti kaip savarankiška pagrindinė bausmė. Kai kuriuose valstybėse viešieji darbai numatomi ne tik kaip pagrindinė bausmė, bet ir kaip papildoma, pavyzdžiui, Baltarusijoje ir Ispanijoje. Kitose šalyse viešieji darbai nėra bausmė. Jie papildoma atitinkamos teisinės sistemos tradicinius institutus, t.y. taikomi kaip probacijos (bausmės atidėjimo), lygtinio nuteisimo ar lygtinio atleidimo įpareigojimas ar sąlyga, bei gali būti tam tikros bausmės sudedamuoju elementu. Pavyzdžiui, Lenkijoje pagal BK

¹³⁷ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-21]

¹³⁸ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-21]

¹³⁹ Pažymėtina, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė pradėta taikyti tik įsigaliojus naujam baudžiamajam kodeksui, t.y. nuo 2003 m. gegužės 1 d. Todėl 2003 m. duomenys pateikti pagal septynis mėnesius.

¹⁴⁰ Nagrinėjama bausmės rūšis kiekvienoje valstybėje vadinama skirtingai. Pavyzdžiui, Anglijoje - nemokamų paslaugų suteikimas visuomenei, Prancūzijoje – darbai visuomenės interesais, Latvijoje - priverčiamieji darbai, Nyderlanduose - neapmokami darbai visuomenės tikslams, Ispanijoje – darbai visuomenės naudai, Danijoje, Olandijoje, Baltarusijoje, Norvegijoje, Ukrainoje – visuomeniniai darbai.

34 str. § 2 2 p. viešieji darbai yra laisvės apribojimo bausmės dalis, t.y. vienas iš įpareigojimų¹⁴¹. Prancūzijoje jie gali būti taikomi kaip savarankiška bausmė (BK 131-8 str.) arba bausmės atidėjimo su stebėjimo laikotarpiu sąlyga (BK 132-54 str.)¹⁴². Vokietijoje atidėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymą teismas gali paskirti įpareigojimą „atlikti kitus visuomenei naudingus darbus“ (VFR BK 56b str. 2 d. 3 p.)¹⁴³. Pirmoji Europos valstybė, savo baudžiamajame įstatyme viešuosius darbus įteisinsi kaip savarankišką bausmės rūšį, buvo Šveicarija. Ji šią bausmę į baudžiamąjį įstatymą įtraukė dar 1971 metais. Šveicarijoje ši bausmė iš pradžių taikyta tik nepilnamečiams, o vėliau ir pilnamečiams¹⁴⁴ teisės pažeidėjams, padariusiems nusikalstamas veikas¹⁴⁵. Tikrieji viešieji darbai pirmą kartą įvesti Anglijoje 1972 m. (Criminal Justice Act 1972 numato community service orders). Pagal 1972 m. įstatymą viešieji darbai – tai neatlygintina veikla visuomenės naudai nuteistojo laisvalaikiu, skiriama ne jaunesniems kaip septyniolikos metų amžiaus asmenims, padariusius nusikaltimus, už kuriuos gresia laisvės atėmimas¹⁴⁶. Šiuo metu viešuosius darbus, kaip savarankišką bausmę, baudžiamuosiuose įstatymuose yra įteisinusios Prancūzija, Ispanija, Portugalija, Šveicarija, Anglija, Škotija, Šiaurės Airija, Čekija, Italija, Suomija, Olandija, Vengrija, Latvija, Liuksemburgas, Danija, Ukraina ir kitos Europos valstybės¹⁴⁷.

Pažymėtina tai, kad iki naujojo LR BK įsigaliojimo senajame BK buvo įteisinti pataisos darbai be laisvės atėmimo¹⁴⁸. Šios bausmės esmė buvo ta, kad valstybės naudai buvo išskaičiuojama dalis nuteistojo uždarbio. Užsienio valstybių praktikoje tokios bausmės nėra – tai sovietinis relikvas. Kita vertus, tam, kad asmeniui būtų paskirti pataisos darbai, jis privalėjo turėti darbą. Vadinasi, jei asmuo nedirbo, šios bausmės jam nebuvo galima skirti, nors galbūt jos taikymas būtų tinkamiausias¹⁴⁹. Tačiau šių bausmių negalima sutapatinti, nes viešųjų darbų bausmės esmė – neatlygintinas nuteistojo darbas visuomenės labui¹⁵⁰.

¹⁴¹ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁴² Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁴³ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-23]

¹⁴⁴ Pilnamečiams buvo pradėti taikyti nuo 1990 m. Įstatymų leidėjas esant tam tikroms sąlygoms leidžia pakeisti nuosprendį, kuriuo paskirta laisvės atėmimo bausmė nedaugiau vieno mėnesio, visuomenei naudingais darbais. Tai yra tam tikras teisinis eksperimentas, leidžiantis įvertinti visuomenei naudingų darbų priimtinumą prieš jų įvedimą kaip pagrindinės sankcijos (Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие /под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 40.).

¹⁴⁵ Хуторская Н.Б. Опыт применения общественных (обязательных) работ за рубежом. Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации: Материалы междунар. конф. Penal Reform International, Москва, 2001.

¹⁴⁶ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 536.

¹⁴⁷ Орлов В. Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве. „Право“: Сборник научных трудов. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2004, № 1 (6). С. 250. – URL: <http://science.ncstu.ru/articles/law/06>; Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 537.

¹⁴⁸ Bieliūnas E., Čepas A., Ignatas M. ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius: Mintis, 1989. P. 50.

¹⁴⁹ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 112.

¹⁵⁰ Mackevičius T. Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr.70(62). P. 83.

Viešųjų darbų kaip bausmės esmė yra toks asmens nubaudimas, kai jis priverčiamas tam tikrą laiką dirbti paprastai fizinį aukštos kvalifikacijos nereikalaujantį darbą. Be to, už darbą atliekant bausmę neatlyginama¹⁵¹. Neatlygintinas nuteistojo darbas įvardintinas kaip bet koks individualus nuteistojo darbas arba darbas nepelno siekiančioje valstybinėje ar visuomeninėje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje (sveikatos priežiūros, globos ar rūpybos įstaigose arba valstybinėse ir nevalstybinėse įmonėse, įstaigose ar organizacijose, teikiančiose socialinę paramą tam tikroms remtinoms socialinėms visuomenės grupėms, ar darbas tvarkant aplinką ir pan.). Pažymėtina, kad toks nuteistojo darbas neturi darbiniam teisiniams santykiams būdingo požymio - už jį nėra atlyginama, t.y. už nuteistojo darbą nėra mokamas piniginis atlyginimas ar kitoks atlygis (natūra, teisėmis ar nuolaidomis ir pan.), be to, nedirbama darbo sutarties pagrindu. Tokiu būdu viešuosius darbus dirbantiems nuteistiesiems netaikomas Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, o taip pat ir kiti darbinis teisinius santykius reglamentuojantys Lietuvos teisės aktai¹⁵².

Viešieji darbai, kaip ir kitos bausmės, gali būti skiriami tik BK specialioje dalyje numatytais atvejais (LR BK 46 str. 1 d.). Tuo tarpu Prancūzijoje nemokami visuomenei naudingi darbai priskiriami prie alternatyvių bausmių ir nenumatomi BK specialiosios dalies sankcijose. Jų alternatyvus pobūdis reiškia tai, kad jie gali būti paskirti vietoj laisvės atėmimo, numatyto už tam tikro nusikaltimo padarymą¹⁵³.

LR BK sankcijoje įvardijama tik bausmės rūšis, bet neįvardijami kiti būtini šios bausmės elementai, kaip viešųjų darbų atlikimo laikas bei darbo valandų skaičius. Jie vardijami BK 46 str.¹⁵⁴ Teismas skirdamas viešuosius darbus nuosprendyje turi nurodyti bausmės laiką ir darbo valandų skaičių. Viešieji darbai gali būti skiriami nuo 1 mėnesio iki 1 metų, o bausmės terminas skaičiuojamas mėnesiais. Asmuo, nuteistas atlikti viešuosius darbus, įpareigojamas per teismo skirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui. Tačiau visas darbo valandų laikas per visą bausmės atlikimo laikotarpį negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą (LR BK 46 str. 2 ir 3 d.). Viešieji darbai gali būti skiriami ir nepilnamečiams, tačiau jiems negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų per visą bausmės laiką (LR BK 90 str. 2 d.). Pavyzdžiui, M.L. pripažinti kaltu padarius baudžiamąjį nusižengimą, numatytą LR BK 259 str. 2 d., ir skirti jam 6 mėnesius viešųjų darbų, įpareigojant jį per šį laiką neatlygintinai dirbti po 30 valandų į mėnesį visuomenės labui (iš viso 180 valandų)¹⁵⁵.

¹⁵¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 215.

¹⁵² Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 118.

¹⁵³ Есаков Г.А., Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. - Москва: Проспект, 2009. С. 285, 287.

¹⁵⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 215.

¹⁵⁵ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-595-119/2010.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lenkijoje viešieji darbai – tai vienas iš laisvės apribojimo bausmės įpareigojimų. BK 35 straipsnio § 1 nurodyta, kad per mėnesį gali būti paskirta atlikti nuo 20 iki 40 valandų¹⁵⁶. Tačiau nenurodomas darbo valandų skaičius, kuris gali būti paskirtas per visą bausmės atlikimo laiką. Pabrėžtina, kad šis įpareigojimas gali būti paskirtas nuo 1 iki 12 mėnesių. Olandijoje maksimalus darbo valandų skaičius negali viršyti 240. Jeigu darbams atlikti paskirta mažiau nei 120 valandų, tai laiko tarpas, per kurį turi būti atlikti darbai, negali viršyti šešių mėnesių, o jeigu darbams atlikti paskirta daugiau nei 120 valandų, tai laiko tarpas negali viršyti vienerių metų (Olandijos BK 22d str. 3 d.)¹⁵⁷. Ispanijos BK 40 str. nurodyta, kad darbų visuomenės naudai bausmė tęsiasi nuo vienos dienos iki vienerių metų¹⁵⁸.

Teisinėje literatūroje iškelta problema, kad neužtenka nustatyti viešųjų darbų atlikimo laiko per mėnesį, reikalingas išsamesnis šio klausimo reglamentavimas, nustatant, kiek viešųjų darbų valandų nuteistasis turi išdirbti per dieną, nes teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai skiriamas viešųjų darbų laikas neproporcingas viešųjų darbų atlikimo valandoms (pavyzdžiui, teismas paskiria 150 valandų viešųjų darbų ir nustato 4 mėnesių atlikimo terminą). Taip pat galima situacija, kai teismas paskirs 80 valandų viešųjų darbų ir nustatys 3 ar 4 mėnesių atlikimo terminą. Vadinasi, nuteistasis nepažeisdamas įstatymo reikalavimų, šią bausmę galės atlikti per 2 mėnesius, o kitas bausmės atlikimo laikas, skirtas bausmės tikslams pasiekti, negalės pateisinti šios savo funkcijos¹⁵⁹. Todėl norint pagerinti susiklosčiusią padėtį, derėtų pamąstyti apie tai, ar nevertėtų baudžiamajame įstatyme nustatyti, kiek nuteistasis viešųjų darbų valandų turi išdirbti per dieną. Pavyzdžiui, Ispanijos BK 49 str. nustatyta, kad viešųjų darbų trukmė - ne daugiau kaip aštuonios valandos per dieną¹⁶⁰. Ukrainos ir Rusijos baudžiamieji įstatymai viešųjų darbų atlikimo laiką reglamentuoja dar smulkiau. Pagal Ukrainos BK 56 ir 100 straipsnius – pilnamečiams ne daugiau kaip keturios valandos per dieną, nepilnamečiams - ne daugiau kaip dvi valandos per dieną¹⁶¹. Pagal Rusijos BK 49 str. 2 d. ir 88 str. 3 d. – nepilnamečiams iki 15 metų ne daugiau dviejų valandų, o nepilnamečiams nuo 15 iki 16 metų – ne daugiau trijų valandų per dieną, visiems kitiems - ne daugiau keturių valandų per dieną¹⁶².

Teismas, parinkdamas ir skirdamas viešųjų darbų bausmę, privalo atsižvelgti ne tik į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį, kaltininko asmenybę, šeimyninę ir turtinę padėtį, bet ir į aplinkybes, kurios objektyviai gali neleisti nuteistajam dirbti viešųjų darbų,

¹⁵⁶ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁵⁷ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁵⁸ Уголовный кодекс Испании. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923> [žiūrėta 2010-11-22]

¹⁵⁹ Mackevičius T. Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr.70(62). P. 83-84; Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 112.

¹⁶⁰ Уголовный кодекс Испании. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923> [žiūrėta 2010-11-22]

¹⁶¹ Уголовный кодекс Украины. - <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/> [žiūrėta 2010-11-22]

¹⁶² Уголовный кодекс Российской Федерации. - <http://www.ugolkod.ru/> [žiūrėta 2010-11-27]

pavyzdžiui, invalidumą, nėštumą, sunkią ligą ir pan.¹⁶³ Kai kurių valstybių baudžiamieji įstatymai tiesiogiai numato asmenų, kuriems negali būti paskirta ši bausmė, sąrašą. Pagal Anglijos baudžiamuosius įstatymus (Criminal Justice (community service) Act 1984 ir Criminal Justice Act 2003) viešieji darbai negali būti paskirti asmenims iki 16 metų¹⁶⁴. Pagal Prancūzijos BK 131-8 str. 2 d. – teisiamajam, kuris atsisako nuo darbų visuomenės interesams arba nedalyvauja teismo posėdyje¹⁶⁵. Pagal Latvijos BK 40 str. 2 d. - nedarbingiems žmonėms ir kariškiams¹⁶⁶. Pagal Norvegijos BK 28a str. 1 d. – kaltinamajam, gyvenančiam ne Norvegijoje¹⁶⁷. Rytų Europos valstybių baudžiamieji įstatymai nustato, kad šios bausmės negalima paskirti nepilnamečiams, nėščioms moterims, asmenims, esantiems vaiko priežiūros atostogose, moterims, turinčioms vaikų iki 8 metų, pensinio amžiaus žmonėms, I ir II grupės invalidams ir kt.¹⁶⁸

Teismas skirdamas viešųjų darbų bausmę nenurodo, kokio pobūdžio ir kokiose įstaigose viešuosius darbus nuteistasis atliks. Viešųjų darbų atlikimo vietą ir darbą parenka bausmę vykdanti institucija¹⁶⁹ kartu su nuteistojo gyvenamosios vietos savivaldybės vykdomąja institucija pagal bausmės vykdymo vietovėje esančių įmonių, įstaigų ar organizacijų, taip pat visuomeninių organizacijų paraiškas arba nuteistojo pageidavimą. Darbas parenkamas atsižvelgiant, kiek tai įmanoma, į nuteistojo specialybę ar profesiją (LR BVK 39 str. 2 d.), taip pat gali būti atkreipiamas dėmesis į jo amžių, sveikatą, padarytos nusikalstamos veikos pobūdį¹⁷⁰.

Tačiau kai kuriuose užsienio valstybėse tai nustato teismas. Pavyzdžiui, Lenkijoje darbo vietą, laiką, rūšį arba atlikimo būdą nustato teismas išklauses nuteistojo (Lenkijos BK 35 str. § 3)¹⁷¹. Olandijoje visais atvejais teismo nuosprendyje privalo būti nurodytas darbo pobūdis, kurį reikia atlikti. Be to, tokį darbo pobūdį nurodo pats nuteistasis savo prašyme (Olandijos BK 22c str. 2 d., 22d str. 2 d.)¹⁷². Prancūzijoje teisėjas, vykdantis bausmės, gavęs prokuratūros išvadą ir bet kurios valstybinės institucijos konsultaciją, kompetentingas nusikalstamumo prevencijos srityje nustatyti darbų visuomenės interesams sąrašą (Prancūzijos BK 131-36 str. 2 d. 1 p.)¹⁷³.

¹⁶³ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 280-281.

¹⁶⁴ Criminal Justice (community service) Act 1984, section 3. - <http://www.irishstatutebook.ie/1983/en/act/pub/0023/index.html> [žiūrėta 2010-11-27]; Criminal Justice Act 2003, section 177. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> [žiūrėta 2010-11-27]

¹⁶⁵ Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-27]

¹⁶⁶ Уголовный кодекс Латвийской Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424> [žiūrėta 2010-11-27]

¹⁶⁷ Criminal Code of the Kingdom of Norway. - <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbcf983ed59145.htm/preview> [žiūrėta 2010-11-23]

¹⁶⁸ Орлов В. Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве. „Право“: Сборник научных трудов. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2004, № 1 (6). С. 250.

¹⁶⁹ Pagal LR BPK 342 str. 4 d. 3 p. viešųjų darbų bausmę vykdanti institucija – pataisos inspekcija.

¹⁷⁰ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 115.

¹⁷¹ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁷² Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁷³ Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-22]

Pažymėtina, kad tam tikrose valstybėse, tarp jų ir Latvijoje, baudžiamieji įstatymai nurodo, kad ši bausmė atliekama laisvu nuo pagrindinio darbo arba mokslo laiku¹⁷⁴. Šią nuostatą tikslinga būtų įtvirtinti ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme, nes pasitaiko atvejų, kai teismai parinkdami bausmės rūšį motyvuojamojoje bausmės skyrimo dalyje nurodo, kad „viešuosius darbus T. K. skirti netikslinga, kadangi kaltinamasis dirba ir viešųjų darbų bausmė gali trukdyti darbui, kaip ir darbas gali trukdyti atlikti viešųjų darbų bausmę ir taip nebus pasiekti bausmės tikslai“¹⁷⁵. Vadinasi, pagal šį teismo argumentą viešųjų darbų bausmę galima skirti tik bedarbiams.

Viena iš esminių viešųjų darbų bausmės ypatumų lyginant su kitomis bausmėmis - kad jie vykdomi tik jeigu nuteistasis *sutinka* (LR BK 46 str. 1 d.). Nuteistojo sutikimas grindžiamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 straipsnio nuostatomis¹⁷⁶, kad „niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinį arba privalomąjį darbą“¹⁷⁷. Tačiau teisinėje literatūroje yra dvi skirtingos nuomonės, kada privalo būti gautas asmens sutikimas, ar prieš bausmės paskyrimą, ar prieš bausmės vykdymą. Prof. V. Piesliakas savo monografijoje rašo, kad „teismas neturi prieš skirdamas bausmę atsiklausti kaltinamojo, ar jis sutiks atlikti tokią bausmę. Toks atsiklausimas pažeistų bausmės skyrimo nuostatas. Teismas skiria viešųjų darbų bausmę, jei mano tokią bausmę esant teisingą ir tikslingą. Tačiau prieš pradėdama vykdyti šią bausmę bausmės vykdymo institucija turės atsiklausti nuteistojo ir gauti raštišką jo sutikimą ją atlikti. Priešingu atveju ji kreipsis į teismą dėl viešųjų darbų pakeitimo kita bausme. Teismas tokiu atveju nutartimi pakeičia viešuosius darbus bauda arba areštu pagal LR BK 47, 49 ir 65 str. nustatytas taisykles“¹⁷⁸. Tuo tarpu T. Mackevičius rašo, kad „teismas nuteistajam gali *paskirti* viešuosius darbus tik jeigu jis sutinka“¹⁷⁹. Savo teiginį grindžia tarptautinių teisės aktų reikalavimais, kad, pavyzdžiui, Tokijo taisyklėse nustatyta, kad „su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės, užtraukiančios pažeidėjui įpareigojimus, taikomus iki formalių nagrinėjimų ar teismo, ar vietoj jų, reikalauja pažeidėjo sutikimo“ (Tokijo taisyklių 3.4 taisyklė). Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklėse taip pat nustatyta, kad „pažeidėjo sutikimas turėtų būti gaunamas prieš skiriant bet kurią bendruomeninę priemonę [...]“ (Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių IV skyrius

¹⁷⁴ Уголовный кодекс Латвийской Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424> [žiūrėta 2010-11-22].

¹⁷⁵ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-328-654/2009.

¹⁷⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96 – 3016.

¹⁷⁷ Šios Konvencijos 4 str. 3 d. a punkte numatyta, kad priverstiniu arba privalomuoju darbu nelaikomas darbas, kurį reikalaujama atlikti kalinimo metu (t.y. arešto, terminuoto laisvės atėmimo arba laisvės atėmimo iki gyvos galvos atvejais) arba lygtinio atleidimo nuo tokio kalinimo laikotarpiu.

¹⁷⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 216.

¹⁷⁹ Sutikimo gavimas iki nuosprendžio priėmimo taip pat įtvirtintas kai kurių valstybių baudžiamosiose įstatymuose. Pavyzdžiui, Olandijoje (BK 22d str. 4 d.), Ispanijoje (BK 49 str.), Prancūzijoje (BK 131-8 str. 2 d.), Norvegijoje (BK § 28a) (žr. Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]; Уголовный кодекс Испании. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923> [žiūrėta 2010-11-22]; Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-21]; Criminal Code of the Kingdom of Norway. - <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbc983ed59145.htm/preview> [žiūrėta 2010-11-23]).

„Pažeidėjų bendradarbiavimas ir sutikimas“¹⁸⁰. Tokios pat nuomonės laikosi ir kai kurie teisėjai priimdami nuosprendžius ir nurodydami, kad skiriant bausmę atsižvelgtina [...], į tai, kad kaltinamasis sutiko atlikti viešuosius darbus¹⁸¹. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad nei vienas iš šių tarptautinių dokumentų neturi privalomos teisinės galios, jie yra rekomendacinio pobūdžio. Todėl tikslinga vadovautis V. Piesliako nuomone, kuri atitinka BK 46 str. 1 d. nuostatos formuluotę, kad viešieji darbai *vykdomi* tik tuo atveju, jeigu nuteistasis sutinka. Be to, LR BVK 39 str. 3 d. nurodyta, kad viešųjų darbų bausmė vykdoma tik rašytiniu nuteistojo sutikimu. Jei nuteistasis atlikti viešųjų darbų bausmės nesutinka, šią bausmę vykdanči institucija kreipiasi į nuosprendį priėmusį teismą su teikimu viešųjų darbų bausmę pakeisti kita bausme. Vadinasi, nuteistojo sutikimas gaunamas tik pataisos inspekcijoje prieš bausmės vykdymą (atlikimą).

Pasitaiko, kad įsiteisėjus teismo nuosprendžiui paaiškėja, jog asmuo dėl objektyvių priežasčių negali atlikti pagal šį straipsnį jam skirtų viešųjų darbų. Objektyviomis priežastimis įvardintini tokie atvejai, kai nuteistasis suserga sunkia ar ilgalaikė liga, sulaukia pensinio amžiaus, tampa I ar II grupės invalidu, moteris išeina nėštumo ar gimdymo atostogų ir pan. ir dėl šių priežasčių negali atlikti viešųjų darbų pakankamai ilgą laikotarpį. Tokiu atveju, pataisos inspekcijos teikimu, apylinkės teismas vadovaudamasis LR BK 46 str. 5 d. gali atleisti nuteistąjį nuo viešųjų darbų bausmės, vietoj jos paskirdamas LR BK IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę. Tačiau baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos pilnamečiui asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (LR BK 67 str. 2 d.). Vadinasi, iš dalies lieka neaiški galima situacija, kai dėl objektyvių priežasčių paskirtos viešųjų darbų bausmės negali atlikti nepilnametis asmuo, kadangi LR BK 82 str. 1 d. nustato, kad, nepilnamečiui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės. Todėl siekiant išvengti dviprasmiško baudžiamojo įstatymo interpretavimo, reikėtų papildyti LR BK 46 str. 5 d. nustatant, kad, jeigu nepilnametis dėl objektyvių priežasčių negali atlikti paskirtos viešųjų darbų bausmės, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas LR BK XI skyriuje numatytą auklėjamojo poveikio priemonę.

Jeigu asmuo dėl pateisinamų priežasčių per teismo paskirtą laiką neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, teismas gali pratęsti viešųjų darbų laiką, kol šis asmuo išdirbs paskirtas valandas (LR BK 46 str. 6 d.). Viešųjų darbų bausmės atlikimo pratęsimo klausimas sprendžiamas

¹⁸⁰ Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 62, 66.; Mackevičius T. Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr.70(62). P. 83-86.

¹⁸¹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose Nr.1-250-271/2010, Nr.1-1316-78/09, Nr. 1-223-269/2010, Nr. 1-720-170/09; Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1225-651/2010.

tik praėjus teismo nuosprendžiui paskirtam viešųjų darbų bausmės terminui¹⁸². Pateisinamomis priežastimis, dėl kurių nuteistasis neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, laikytini tokie atvejai, kai nuteistasis bausmės atlikimo metu serga, slaugo ligonį, prižiūri vaiką, tampa invalidu ar sulaukia pensinio amžiaus bei pan. ir dėl šių priežasčių negali tam tikrą laiką dirbti. Ar priežastį, dėl kurios nuteistasis neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, pripažinti pateisinama, sprendžia teismas bausmę vykdančios institucijos - pataisos inspekcijos teikimu. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas pateisinančia priežastimi pripažino gydymąsi Vilniaus priklausomybės ligų centro ankstyvosios diagnostikos ir reabilitacijos skyriuje¹⁸³, lūžusią dešinę ranką (tą laikotarpį, kol nešiojo gipsą)¹⁸⁴. Teismas, pripažinęs priežastį pateisinama, gali pratęsti viešųjų darbų laiką. Tokiu atveju teismas nustato konkretų laikotarpį, per kurį nuteistasis turi išdirbti likusias viešųjų darbų valandas, tačiau šis terminas kartu su atliktu bausmės laiku negali viršyti maksimalaus vienerių metų viešųjų darbų bausmės termino. Jeigu asmeniui buvo paskirtas (arba pratęstas) maksimalus vienerių metų viešųjų darbų bausmės terminas, per kurį dėl pateisinamų priežasčių jis neišdirbo paskirtų viešųjų darbų valandų, pripažįstama, kad asmuo atliko viešųjų darbų bausmę¹⁸⁵.

Tuo tarpu Prancūzijoje ši bausmė gali būti paskirta iki 18 mėnesių. Bausmės termino eiga gali būti laikinai sustabdyta dėl svarbių medicininių, šeimyninių, profesinių ar socialinių priežasčių. Terminas gali būti sustabdyta laikui, kol asmuo yra suimtas arba, kol atlieka karinę prievolę (Prancūzijos BK 131-22 straipsni)¹⁸⁶.

Jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanči institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Viešieji darbai keičiami bauda arba areštu pagal LR BK 47, 49 ir 65 straipsniuose nustatytas taisykles (LR BK 46 str. 7 d. ir LR BVK 45 str. 4 d.).

Vengimu atlikti viešųjų darbų bausmę laikytinas nuteistojo neišdirbimas paskirtų viešųjų darbų per mėnesį ar kitą ilgesnį laikotarpį be objektyvių ar pateisinamų priežasčių, taip pat netinkamai, nekokybiškai ir pan. atliekamas darbas ar nustatyti darbo tvarkos pažeidimai. Jeigu nuteistasis ir įspėjus jį vengia atlikti viešųjų darbų bausmę, teismas pataisos inspekcijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Keisdamas viešųjų darbų bausmę į baudą arba areštą teismas atsižvelgia į atliktos bausmės dalį, kaltininko asmenybę, šeimyninę ir turtinę padėtį bei pan. Į baudą arba areštą keičiama tik neatlikta viešųjų darbų bausmės dalis¹⁸⁷. Pavyzdžiui, Vilniaus

¹⁸² Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P.120.

¹⁸³ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-304-487/2008.

¹⁸⁴ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-348-503/2009.

¹⁸⁵ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 282-283.

¹⁸⁶ УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС ФРАНЦИИ. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁸⁷ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 283.

miesto 2 apylinkės teismas vadovaudamasis pataisos inspekcijos teikimu bei nuteistojo asmens byla nustatė, jog J. U. viešųjų darbų bausmės vykdymo laikotarpiu 2009 m. kovo 18 d. skambino į pataisos inspekciją ir paaiškino, kad gavo šaukimą bei atvyks į pataisos inspekciją, tačiau neatvyko. Todėl 2009 m. kovo 27 d. už vengimą atlikti viešųjų darbų bausmę buvo skirtas įspėjimas. Po įspėjimo asmuo ir toliau piktybiškai vengė atvykti į pataisos inspekciją ir atlikti bausmę. Kadangi nuteistasis J.U. be pateisinamų priežasčių nevykdė jam paskirtos bausmės, piktybiškai vengė ją atlikti, pataisos inspekcijos teikimas buvo patenkintas, t.y. viešieji darbai buvo pakeisti areštu (pažymėtina, kad J. U. viešieji darbai buvo paskirti pakeitus nesumokėtą baudą)¹⁸⁸.

Pakankamai įdomus šios bausmės reglamentavimas įtvirtintas Olandijos BK. Dėl to, kad šioje valstybėje uždraustas priverstinis darbas, nuteistajam visuomeniniai darbai gali būti paskirti tik jo prašymu ir tik pakeičiant įkalinimą arba kitą bausmę, susijusią su laisvės atėmimu, kuri paskirta ne daugiau šešių mėnesių. Be to, teismo nuosprendyje privalo būti nurodyta įkalinimo rūšis, kurią svarstė teismas, ir visuomeniniai darbai, kurie paskirti vietoj įkalinimo. Jeigu teismas, paskyręs bausmę, mano, kad nuteistasis netinkamai atliko paskirtą bausmę, tai pagal Viešojo Kaltinimo Tarnybos pareiškimą gali paskirti įkalinimą, kuris, kaip matosi pagal teismo nuosprendį, buvo pakeistas darbais, ir nurodyti jį atlikti visiškai arba iš dalies. Į pakeistos bausmės laiką turėtų būti įskaityta tą darbo dalis, kuri buvo tinkamai atlikta (Olandijos BK 22b, 22c, BK 22d, 22g str.)¹⁸⁹. Latvijoje, jeigu asmuo piktybiškai vengia atlikti priverčiamuosius darbus, tai teismas neatliktą bausmės laiką gali pakeisti tik areštu (Latvijos BK 40 str. 3 d.)¹⁹⁰.

Kaip jau buvo minėta, jei nuteistasis po nuosprendžio įsiteisėjimo nesutiks su viešųjų darbų paskyrimu, jie bus pakeisti kita bausme – bauda arba areštu (LR BK 48 str. 8 d.). Analogiška situacija bus ir tuo atveju, jeigu nuteistasis vengs atlikti viešuosius darbus. Tik, jau atliekant viešuosius darbus, yra taikoma papildoma sąlyga – nuteistasis turi būti bausmę vykdančios institucijos įspėtas (LR BK 46 str. 7 d.). Kaip matome, jei nuteistasis nesutinka arba vengia atlikti viešuosius darbus, jam numatomos vienodos sankcijos (viešųjų darbų pakeitimas į baudą arba areštą), nors nuteistojo atsisakymas atlikti viešuosius darbus nėra jo vengimas atlikti šią bausmę. Tokiu atveju viena iš alternatyvų laisvės atėmimui, nustatytų Lietuvos baudžiamajame įstatyme, - bauda. Tačiau, pavyzdžiui, jei nuteistasis neturės lėšų sumokėti baudos, tai bauda nuteistajam bus pakeista areštu, kurio esmė, kaip ir laisvės atėmimo bausmės, yra fizinis nuteistųjų izoliavimas nuo visuomenės. Tokiu būdu nuteistojo teisinė padėtis priklausys nuo jo materialinės padėties, o asmuo bus izoliuotas nuo visuomenės. Tuo tarpu tiek Tokijo taisyklės, tiek Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės bei Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo

¹⁸⁸ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-240-369/2009.

¹⁸⁹ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]

¹⁹⁰ Уголовный кодекс Латвийской Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424> [žiūrėta 2010-11-22]

tobulinimo taisyklės rekomenduoja, kad, kiek leidžia galimybės, būtų vengiama alternatyvios bausmės pakeitimo laisvės atėmimo bausme. Pavyzdžiui, Tokijo taisyklėse rekomenduojama, kad, jei su laisvės atėmimu nesusijusi priemonė yra neefektyvi, neturėtų būti automatiškai taikomas laisvės atėmimas, todėl šios priemonės keitimo ar panaikinimo atveju kompetentinga institucija turėtų nustatyti tinkamą alternatyvią, su laisvės atėmimu nesusijusią priemonę, o įkalinimo bausmė gali būti skiriama tik nesant kitų tinkamų alternatyvų (Tokijo taisyklių 14.3., 14.4. taisyklės). Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės taip pat rekomenduoja nenumatyti įstatymuose automatiško bendruomenės sankcijos arba priemonės pakeitimo įkalinimu tuo atveju, jei nevykdoma kokia nors paskirta sąlyga arba įpareigojimas (Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių 10, 78, 82-86 taisyklės). Įkalinimo bausmių skyrimo mažinimą ir alternatyvių priemonių skyrimo plėtrą rekomenduoja ir Europos bendruomeninių sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklės (6 taisyklė). Todėl galima teigti, kad nuteistajam, atsisakiusiam ar vengiančiam atlikti viešųjų darbų bausmę, tikslingiau būtų viešuosius darbus pakeisti ne tik bauda ar areštu, bet ir kita alternatyvia laisvės atėmimui bausme, pavyzdžiui, laisvės apribojimu¹⁹¹.

Paprastai užsienyje viešųjų darbų bausmė yra skiriama tuomet, kai priešingu atveju būtų skiriamas laisvės atėmimas. Kai kuriuose valstybėse, pavyzdžiui, Prancūzijoje ir Australijos valstijoje - Naujajame Pietų Velse tiesiogiai numatyta, kad visuomenei naudingus darbus reikėtų skirti vietoj laisvės atėmimo bausmės. Tačiau dažniausia kitų valstybių BK yra nurodoma, iki kokios laisvės atėmimo ribos viešieji darbai gali būti skiriami kaip alternatyva, pavyzdžiui, Portugalijoje iki trijų mėnesių, Nyderlanduose ir Olandijoje iki šešių mėnesių, Suomijoje iki aštuonių mėnesių. Taigi daugelyje Europos valstybių viešųjų darbų bausmė yra įtvirtinta kaip alternatyva trumpalaikiam laisvės atėmimui. Kaip išimtį galima paminėti Australijos valstiją – Naująjį Pietų Velsą, kur net laisvės atėmimas daugiau dvylikos mėnesių gali būti pakeistas visuomenei naudingais darbais. Tai parodo, kad ši bausmė yra vertinama pakankamai griežtai.

Reikėtų pažymėti, kad LR BK iš viso nereglamentuoja, kad viešieji darbai turi pakeisti laisvės atėmimą. Jis tik nustato jų vietą bausmių rūšių sistemoje. Todėl galima daryti pagrįstą prielaidą, kad jie dažnai taikomi ne vietoj laisvės atėmimo bausmės, o vietoj kitų bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, pavyzdžiui, baudos ar laisvės apribojimo. Taip yra dar ir todėl, kad ši bausmė įtraukta į daugelio baudžiamojo įstatymo sankcijų kaip viena iš trijų, keturių ar daugiau galimų alternatyvų. Todėl nepaisant to, kad rengiant naująjį LR BK buvo tikimasi, kad ši ir kitos, nesusijusios su laisvės atėmimu, bausmės bus veiksmingos alternatyvos laisvės atėmimui, nepakankamas viešųjų darbų reglamentavimas sąlygojo tai, kad ši bausmė skiriama labai retai (žr. 1 priedo, 1 lentelę) ir nepasiekė tikslo tapti alternatyva laisvės atėmimui.

¹⁹¹ Mackevičius T. Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr.70(62). P. 86.

Teisinėje literatūroje, atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką, pateikiami keli įstatyminiai būdai, kuriais galima pamėginti priversti teismus taikyti visuomenei naudingus darbus, kaip alternatyvą besąlyginiam laisvės atėmimui. Suomijoje numatyta procedūra, susidedanti iš dviejų stadijų. Pirma, numatoma, kad teismas priima sprendimą dėl nuosprendžio paskelbimo, nekreipdamas jokio dėmesio į visuomenei naudingų darbų institutą. Jeigu teismas paskiria besąlyginį laisvės atėmimą, tai jis antroje stadijoje gali pakeisti nuosprendį ir paskirti visuomenei naudingus darbus. Be to, skatinti teismus plačiau taikyti visuomenei naudingus darbus galima šiuo įstatyminiu būdu: viešieji darbai galėtų būti numatyti kaip imperatyvi norma teismui tokiais atvejais, kada nusikaltimu padaroma turtinė žala, bet nėra konkrečios aukos, kuriai galėtų būti išmokėta kompensacija¹⁹².

Pažymėtina, kad nuo 2005 metų viešųjų darbų bausmė taikoma rečiau nei laisvės apribojimo bausmė. 2009 m. šia bausme buvo nuteisti 334 asmenys, 2008 m. ši bausmė buvo paskirta 261 nuteistajam, 2007 m. – 272 nuteistiesiems, 2006 m. – 470 nuteistųjų, 2005 m. – 569 nuteistiesiems, 2004 m. – 819 nuteistųjų, 2003 m. – 916 nuteistųjų. Šios bausmės taikymas kitų bausmių atžvilgiu 2003-2009 m. laikotarpiu sudarė 1,8-5,2 % (žr. 1 priedo, 1 lentelę).

2.4. Bauda

Ši bausmė įteisinta LR BK 42 straipsnio 1 ir 2 dalyse, o jos požymiai formuluojami LR BK 47 straipsnyje. Pagal šio kodekso 43 straipsnį bauda taip pat yra bausmė, kuri skiriama juridiniams asmenims už padarytą nusikaltimą. Baudos bausmės, įeinančios į nuteistųjų turtinių teisių apribojimo bausmių grupę, vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuoja LR BVK II dalies V skyrius.

Baudos bausmė nėra nauja laisvės atėmimo alternatyva. Ji buvo numatyta ir 1961 m. BK 32 str. (Bauda). Tačiau reikėtų pabrėžti, kad pagal BK, įsigaliojusį 1961 metais rugsėjo 1 dieną, baudžiamojon atsakomybėn buvo traukiami tik fiziniai asmenys, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nebuvo numatyta. Bauda buvo skiriama kaip pagrindinė arba papildoma bausmė. Tačiau ilgą laiką baudos dydžiai BK buvo matuojami tik pinigine išraiška, be to, ji buvo nurodoma įstatymo sankcijoje. Priėmus 1994 m. liepos 19 d. įstatymą baudos turinys šiek tiek pasikeitė. Ji pradėta skaičiuoti minimaliais gyvenimo lygiais (MGL), be to, jos dydis jau nebuvo nurodomas BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje. Ją nustatydavo teismas skirdamas bausmę atsižvelgdamas į padaryto nusikaltimo pavojingumą, nusikaltimu padarytą žalą bei kaltininko

¹⁹² Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 86; Дворянсков, И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004. С. 51.

materialinę padėtį. Bauda kaip pagrindinė bausmė galėjo būti skiriama nuo 10 iki 500 MGL dydžio. Bauda kaip papildoma bausmė galėjo būti skiriama nuo 3 iki 250 MGL dydžio¹⁹³.

Bauda - tai pinigine bausmė, teismo skiriama LR BK specialioje dalyje numatytais atvejais. Šios bausmės esmę sudaro nuteistojo pareiga sumokėti teismo paskirtą pinigų sumą valstybės naudai¹⁹⁴. Bauda mokama į valstybės biudžetą, o ne nukentėjusiajam. Pagrindinis šios bausmės nubaudimo elementas nukreiptas į asmens turčinį statusą. Ja siekiama priversti sumokėti už padarytą veiką¹⁹⁵.

Šios bausmės specifinė ypatybė yra ta, kad vykdant šią bausmę nuteistajam pataisos priemonių poveikis netaikomas nuolat, kaip taikomas nuteistiesiems, pavyzdžiui, vykdant (atliekant) laisvės atėmimo bausmę. Nuolatinis pataisos priemonių poveikis nuteistiesiems sudaro sąlygas pasitaisyti, todėl pataisos proceso rezultatus galima stebėti ir, jei yra pagrindas, nuteistuosius galima atleisti nuo bausmės prieš terminą ar neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme. Baudos, kaip bausmės, esančios alternatyva laisvės atėmimui, bruožas yra jos minimalus represinis poveikis nuteistajam šia bausme. Ji neapriboja nuteistojo laisvės, jis gali savo nuožiūra pasirinkti gyvenamąją vietą, darbą ir kt.¹⁹⁶

Bauda skaičiuojama minimalaus gyvenimo lygio (MGL) dydžiais. Baudos dydis už padarytą nusikalstamą veiką straipsnio sankcijoje nenurodomas. Konkretų baudos dydį nustato teismas vadovaudamasis LR BK 47 straipsnio bei VIII skyriaus nuostatomis. Tačiau pabrėžtina, kad teismas neturėtų skirti tokio dydžio baudos, kurios asmuo, objektyviai vertinant, negalės sumokėti. Be to, baudos skyrimas asmeniui, kuris neturi pinigų, gali jį paskatinti pakartotinai nusikalsti, arba bausmė bus paprasčiausiai neįvykdyta ir keičiama kita bausme.

Kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra tiesiogiai įtvirtinta, į ką teismas turi atsižvelgti parinkdamas nuteistajam baudos dydį. Pavyzdžiui, Šveicarijoje skiriant baudą atsižvelgiama į nuteistojo pajamas ir jo turtą, šeimyninę padėtį ir šeimyninius įsipareigojimus, profesiją ir uždarbį, amžių ir sveikatos būklę (Šveicarijos BK 48 str. 1 d.)¹⁹⁷. Norvegijoje – į nusikaltimo pobūdį bei nuteistojo finansinę padėtį ir kiek jis maždaug gali sumokėti, esančioje situacijoje (Norvegijos BK § 27)¹⁹⁸. Anglijoje - į nusikaltimo sunkumą ir finansinę asmens padėtį (2003 m. Baudžiamojo teisingumo įstatymo 164 str.)¹⁹⁹.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 60-1182.

¹⁹⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 284.

¹⁹⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 217.

¹⁹⁶ Blaževičius J., Dermontas J., Stalioraitis P. ir kt. Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 139.

¹⁹⁷ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

¹⁹⁸ Criminal Code of the Kingdom of Norway. - <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbcf983ed59145.htm/preview> [žiūrėta 2010-11-29]

¹⁹⁹ Criminal Justice Act 2003. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> [žiūrėta 2010-11-29]

Lietuvoje minimali bauda yra vieno MGL dydžio. Fiziniam asmeniui skiriamos baudos maksimalus dydis priklauso nuo nusikalstamos veikos rūšies (baudžiamasis nusižengimas ar nusikaltimas), kaltės formos (tyčinis ar neatsargus nusikaltimas) bei nusikaltimų kategorijos (LR BK 11 str.). Bauda gali būti skiriama tokių dydžių: 1) už baudžiamąjį nusižengimą – iki 50 MGL dydžio; 2) už nesunkų nusikaltimą – iki 100 MGL dydžio; 3) už apysunkį nusikaltimą – iki 200 MGL dydžio; 4) už sunkų nusikaltimą – iki 300 MGL dydžio; 5) už neatsargų nusikaltimą – iki 75 MGL dydžio²⁰⁰.

Pagal LR BK 90 str. 3 d. bauda gali būti skiriama ir nepilnamečiui, tačiau tik jei jis dirba ar turi savo turto. Jam gali būti skiriama iki 50 MGL dydžio bauda. Tuo tarpu Anglijoje, teismas nepilnamečiui paskirtą baudą gali įpareigoti sumokėti jo tėvus arba globėjus (2000 m. Baudžiamųjų teismų įgaliojimų įstatymo 137 str.)²⁰¹.

Skirtingai nuo Lietuvos, Šveicarijoje nustatyta tik maksimali baudos riba. Be to, Šveicarijos BK 48 str. 1 d. nurodoma, jei asmuo veikė iš savanaudiškų paskatų, tai teisėjas gali nesilaikyti nustatyto maksimalaus baudos dydžio²⁰². Pabrėžtina, kad Norvegijos BK baudos dydis nenustatomas, jis visiškai priklauso nuo teismo nuožiūros²⁰³. Anglijoje baudos dydis fiziniams asmenims nustatomas skirtingai. Jis priklauso nuo nusikaltimo kategorijos, o būtent, kokia tvarka yra nagrinėjama byla, ar bendraja, ar pagal kaltinamąjį aktą. Asmeniui, nuteistam pagal kaltinamąjį aktą, gali būti paskirta „įvairaus dydžio“ bauda (1977 m. Baudžiamosios teisės įstatymo 32 (1) str.)²⁰⁴. Tačiau bendriems teisės pažeidimams, nagrinėjamiems magistratų teismuose, taikoma „standartinė baudų skalė“ (pagal 1991 m. Baudžiamojo teisingumo įstatymo redakciją (Criminal Law Act, 1991)). Pagal šią skalę bet kuris bendras teisės pažeidimas priskiriamas vienam iš penkių skalės lygių ir kiekviename lygyje nustatomas maksimalus baudos dydis. Išskiriami penki lygiai: pirmas lygis – 200 svarų sterlingų; antras lygis – 500 svarų sterlingų; trečias lygis – 1000 svarų sterlingų; ketvirtas lygis – 2500 svarų sterlingų; penktas lygis – 5000 svarų sterlingų. Negalima

²⁰⁰ Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad neseniai, t.y. 2010 m. pavasarį-vasarą LR Seimui buvo pateikti svarstyti du LR BK 47 straipsnio pakeitimo projektai. Pirmu, t.y. 2010 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos Prezidentės pateiktu projektu Nr. XIP-2069 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo“ buvo siūloma dešimteriopai padidinti visas maksimalias baudos ribas. Šis projektas buvo grindžiamas tuo, kad už ekonominius ir finansinius nusikaltimus paprastai skiriama bauda, o ne laisvės atėmimas. Taip pat nurodyta, kad dabartiniame LR BK 47 straipsnyje numatytų fiziniams asmenims skiriamų baudų dydis yra neadekvatus ir neproporcingas šių nusikaltimų pavojingumui ir valstybei daromai žalai (2010 m. gegužės 13 d. projekto Nr. XIP-2069 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo“ aiškinamasis raštas). Antru, 2010 m. rugpjūčio 16 d. projektu Nr. XIP-2338 „Dėl Baudžiamojo kodekso 47, 151, 162 straipsnių pakeitimo įstatymo“ siūlomi tokie BK 47 straipsnio 3 dalies pakeitimai: 1) už baudžiamąjį nusižengimą – iki 75 MGL dydžio; 2) už nesunkų nusikaltimą – iki 150 MGL dydžio; 3) už apysunkį nusikaltimą – iki 250 MGL dydžio; 4) už sunkų nusikaltimą – 350 MGL dydžio; 5) už neatsargų nusikaltimą – iki 95 MGL dydžio (2010 m. rugpjūčio 16 d. projektas Nr. XIP-2338 „Dėl Baudžiamojo kodekso 47, 151, 162 straipsnių pakeitimo įstatymo“).

²⁰¹ Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/6/contents> [žiūrėta 2010-11-29]

²⁰² Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

²⁰³ Качаева Т. А., Подройкина И. А., Улезько С. И. Система наказаний в уголовном праве России и зарубежных стран. - Москва: Юрлитинформ, 2008. С. 64.

²⁰⁴ Criminal Law Act 1977. - <http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=All+Primary&PageNumber=50&NavFrom=2&activeTextDocId=793250> [žiūrėta 2010-11-30]

paskirti didesnės nei 5000 svarų sterlingų baudos už bendrą teisės pažeidimą, nors tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas nesilaiko šios taisyklės (pvz., pažeidžiant saugumą gamyboje asmeniui, nuteistam „bendraja tvarka“, gali būti paskirta bauda iki 20 000 svarų sterlingų (1974 m. Sveikatos ir saugumo gamyboje įstatymo 33(1A), 33(2A) str.) (Health and Safety at Work, etc. Act, 1974))²⁰⁵.

Lietuvoje juridiniam asmeniui nustatyta iki 50000 MGL dydžio bauda, nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos rūšies bei kategorijos (LR BK 47 str. 4 d.). Tuo tarpu Prancūzijos baudžiamasis kodeksas nustato, kad maksimalus baudos dydis, skiriamas juridiniams asmenims, yra penkis kartus didesnis už baudą, numatytą fiziniams asmenims. Pakartotinai patraukus baudžiamojon atsakomybėn baudos maksimumas padvigubėja. Jeigu už tam tikrą nusikaltimą bauda fiziniam asmeniui nenumatoma, tai nuteisus juridinį asmenį baudos dydis yra vienas milijonas eurų (Prancūzijos BK 131.38 str.)²⁰⁶. Anglijos įstatymų leidėjas nenustato baudos dydžio, skiriamo juridiniams asmenims (pavyzdžiui, 2007 m. Korporacinio paprasto nužudymo ir korporacinės žmogžudystės įstatymo 1(4) str. (Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act, 2007), tik nurodo, kad korporacinis paprastas nužudymas ir korporacinė žmogžudystė baudžiama bauda.²⁰⁷ Tokiu atveju baudos dydis nustatomas teismo nuožiūra.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismo nuosprendyje bauda turi būti nurodoma ir MGL, ir absoliučia pinigų suma, pavyzdžiui, 100 MGL (13 000 Lt). Tai daryti būtina, nes MGL dydžių pinigine išraiška nustatoma vyriausybės nutarimais ir laikui bėgant keičiasi²⁰⁸. Be to, bauda apskaičiuojama pagal tokį MGL dydį litais, kuris buvo nusikaltimo padarymo metu, nes nusikaltusio asmens padėtis negali būti bloginama dėl ilgai trunkančio nusikaltimo tyrimo. Kita vertus, kadangi bausmę švelninantis įstatymas turi grįžtamąją galią, tai esant defliacijai MGL turi būti skaičiuojamas pagal nuosprendžio priėmimo dienos dydį²⁰⁹.

Baudos bausmė įvykdoma savanoriškai arba priverstinai. Bauda savanoriškai turi būti sumokėta per du mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos (LR BVK 22 str. 1 ir 2 d.). Atsižvelgdamas į materialinę nuteistojo padėtį teismas gali nustatyti ilgesnį baudos sumokėjimo terminą²¹⁰. Pavyzdžiui, Kėdainių rajono apylinkės teismas D. C. padarytą veiką kvalifikavo pagal LR BK 300 str. 1 d. Motyvuojamoje bausmės skyrimo dalyje nurodė, kad skirtina bauda, kurios dydis, atsižvelgiant į tai, kad kaltinamoji turi nemažus kreditinius įsipareigojimus, artimas minimumui bei paskyrė jai 23 MGL (2875 Lt) baudą. Be to, rezoliucinėje dalyje pažymėjo, kad

²⁰⁵ Health and Safety at Work, etc. Act 1974. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/37> [žiūrėta 2010-11-30]

²⁰⁶ Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018&subID=100104265,100104266#text> [žiūrėta 2010-11-29]

²⁰⁷ Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/contents> [žiūrėta 2010-11-29]

²⁰⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 217.

²⁰⁹ Šulija G. Baudos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai // Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2001, Nr. 3. P. 81.

²¹⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 217.

bauda turi būti sumokėta per 4 mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo²¹¹. Kitoje byloje, Marijampolės rajono apylinkės teismas V. B. padarytą veiką kvalifikavo pagal LR BK 300 str. 1 d. Motyvuojuojamoje bausmės skyrimo dalyje pažymėjo, kad kaltinamasis niekur nedirba. Paskyrė jam 20 MGL (2600 Lt) baudą bei nurodė ją sumokėti per 4 mėnesius²¹².

Tuo tarpu tam tikrose valstybėse baudos sumokėjimo terminą nustato ne teismas, o kitos institucijos. Pavyzdžiui, Olandijoje asmui, kuriam teismas paskyrė baudą, turi ją sumokėti per Viešojo Kaltinimo Tarnybos, vykdančios šį nuosprendį, nurodytą terminą (Olandijos BK 23 str. 1 d.)²¹³. Šveicarijoje jį nustato tam tikra kompetetinga institucija. Jis gali būti paskirtas nuo 1 iki 3 mėnesių. Jeigu nuteistasis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos Šveicarijoje, tai jis privalo iš karto sumokėti baudą arba pateikti užstatą (Šveicarijos BK 49 str. 1 d.)²¹⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad kitose valstybėse numatyta galimybė mokėti baudą dalimis arba ją atidirbti atliekant nemokamus darbus visuomenės labui. Pavyzdžiui, Olandijoje teismas gali leisti sumokėti baudą dalimis, tačiau visa bauda turi būti sumokėta ne vėliau kaip per dvejus metus. Tai gali būti taikoma tais atvejais, kai paskiriama bauda yra nemažesnė penkių šimtų guldenų. (Olandijos BK 24a str.)²¹⁵. Šveicarijoje kompetetinga institucija gali leisti nuteistajam baudą mokėti dalimis arba ją atidirbti atliekant nemokamus darbus valstybės ar bendruomenės naudai (Šveicarijos BK 49 str. 1 d.)²¹⁶. Vokietijos BK taip pat numato baudos mokėjimo lengvatines sąlygas. Jeigu nuteistasis dėl asmeninių ir materialinių sąlygų negali iš karto sumokėti baudos, tai teismas nustato baudos sumokėjimo terminą arba leidžia ją mokėti dalimis (VRF BK § 42 str.)²¹⁷.

Pagal LR BVK 24 str., jeigu nuteistasis nesumokėjo, o juridinis asmuo nepervedė nustatytu laiku visos baudos, ši bausmė pagal nuosprendį priėmusio teismo išduotą vykdomąjį raštą vykdoma priverstinai. Baudos bausmę priverstinai vykdo antstolis, kurio veiklos teritorijoje yra nuteistojo gyvenamoji, darbo ar turto buvimo arba kitos bausmės atlikimo vieta. Juridiniam asmeniui paskirtą baudos bausmę priverstinai vykdo antstolis, kurio veiklos teritorijoje yra juridinio asmens buveinė ar jo turto buvimo vieta. Antstolis, pradėdamas priverstinį baudos išieškojimą, iš karto, neįteikęs raginimo, taiko priverstinio vykdymo priemones. Priverstinio baudos išieškojimo tvarką nustato Civilinio proceso kodeksas bei Bausmių vykdymo kodekse numatytos taisyklės.

Šveicarijoje, jeigu nuteistasis per nustatytą terminą nesumoka baudos ir kitu būdu jos neatidirba, tai kompetentingas organas paskiria skolos išieškojimą, jeigu yra iš ko išieškoti (Šveicarijos BK 49 str. 2 d.)²¹⁸. Olandijoje, kai visa bauda nesumokama laiku, tai Viešojo Kaltinimo

²¹¹ Kėdainių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-736/2009.

²¹² Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-348 -571/2009.

²¹³ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-29]

²¹⁴ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

²¹⁵ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-29]

²¹⁶ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

²¹⁷ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102943#text> [žiūrėta 2010-11-29]

²¹⁸ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

Tarnyba išsiunčia priminimą apie apmokėjimą. Tokiu atveju suma padidėja dvidešimt penkiais guldenais. Jeigu bauda nesumokoma per priminime numatytą laiką, tai ta suma padidėja 1/5, tačiau suma turi būti nemažesnė penkiasdešimties guldenų (Olandijos BK 24b str.)²¹⁹.

Jeigu nuteistasis neturi lėšų baudai sumokėti (tačiau nevengia jos mokėti), teismas antstolio teikimu ir nuteistojo sutikimu baudą gali pakeisti viešaisiais darbais (LR BK 47 str. 6 d., LR BVK 25 str. 1 d.). Ar asmuo neturi lėšų sumokėti baudą, sprendžia teismas. Keisdamas baudą viešaisiais darbais teismas vadovaujasi LR BK 65 str. 1 d. 4 p., kuris vieno MGL dydžio baudą prilygina šešioms viešųjų darbų valandoms, ir LR BK 46 str. 3 ir 4 d., kurios nustato maksimalų viešųjų darbų atlikimo laiką bei darbo valandų skaičių.

Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas išnagrinėjo antstolio teikimą dėl baudos pakeitimo areštu nuteistajam V. Š. ir jį netenkino. Teismas išaiškino, kad pagal LR BK 47 str. 6 d. ir 7 d. bauda gali būti pakeista į viešuosius darbus arba areštą. Bauda pakeičiama į viešuosius darbus, jei asmuo neturi lėšų baudai sumokėti, ir nuteistasis sutinka dirbti viešuosius darbus. Bauda keičiama į areštą, jei asmuo vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių jos išieškoti. Iš teismui pateiktos medžiagos nustatyta, kad vykdant vykdomąjį dokumentą iš nuteistojo V. Š. išieškota dalis, t.y. 58,40 Lt, baudos, nesumokėtos baudos likutis – 316,60 Lt (2 MGL). Teismas nurodė, kad byloje nepateikta neginčytinų įrodymų, kurių pagrindu būtų galima daryti išvadą, kad nuteistasis vengė mokėti jam paskirtą baudą. Nuteistasis V. Š. nesislapstė, duomenų, kad būtų keitęs savo gyvenamąją vietą nėra. Vien tai, kad jis nedirba ir neturi pakankamai lėšų baudos sumokėjimui, nelaikoma vengimu. Be to, nustatyta, kad nuteistasis V. Š. turi sveikatos problemų, jam nustatytas 50 proc. nedarbingumas, gauna pensiją ir pašalpą (apie 330 litų). Teismas atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, taip pat į nuteistojo prašymą pakeisti jam paskirtą baudą viešaisiais darbais, kuriuos jis raštiškai įsipareigojo atlikti, nesumokėtą baudos dalį, t.y. 316,60 Lt, pakeitė į 12 valandų viešųjų darbų bausmę²²⁰.

Teisinėje literatūroje nurodoma, kad gali susidaryti problema taikant jau minėtą LR BK 47 straipsnio 6 dalį: „Jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, tai teismas *nuteistojo sutikimu* šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais“. Pažymima, kad toks reglamentavimas sudaro galimybę kai kuriems asmenims, nubaustiems bauda, iš viso neatlikti bausmės, jeigu jie neturi lėšų baudai sumokėti ir jeigu jie nesutinka, kad ši bausmė būtų pakeista viešaisiais darbais. Kitos alternatyvos įstatyme nenumatyta. Šiems teiginiams iš dalies galima pritarti, nes tam, kad galima būtų pakeisti paskirtą baudą areštu pagal LR BK 47 str. 7 d. būtinos dvi sąlygos: 1) asmuo vengia savo noru mokėti baudą ir 2) nėra galimybių jos išieškoti. Tačiau asmuo gali nesumokėti teismo paskirtos baudos ne dėl to, kad sąmoningai vengia tai padaryti, bet paprasčiausiai dėl to, jog neturi lėšų bei kito turto, pavyzdžiui, yra benamis, bedarbis, patyrė gaisro nelaimę, susirgo sunkia liga ar

²¹⁹ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-29]

²²⁰ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-392-648/2010.

pan. Atskirais atvejais toks asmuo gali būti atleistas nuo teismo nuosprendžiu paskirtos baudos pagal LR BK 76 str. (atleidimas nuo bausmės dėl ligos), jeigu jis suserga sunkia ir nepagydoma liga arba jam sutrinka psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti. Tačiau kitais atvejais LR BK, išskyrus amnestiją (78 str.) ir malonę (79 str.), nenumato jokių sprendimų²²¹. Šią problemą nurodę autoriai pateikia vieną iš sprendimo būdų: grąžinti į LR BK baudos vykdymo atidėjimą, kuris buvo numatytas LR BK 75 str. iki 2004m. liepos 13 d.

Tačiau aš siūlyčiau kitus du sprendimo būdus. Pirma, kartu su viešaisiais darbais nustatyti papildomą alternatyvą laisvės atėmimui – laisvės apribojimą. Antra, iš LR BK 47 str. 6 d. nuostatos išbraukti žodžius „ir nuteistojo sutikimu“ bei ją išdėstyti taip: „Jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, tai teismas šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais“. Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje (Viešieji darbai), teismas neturi prieš skirdamas bausmę atsiklausti kaltinamojo, ar jis sutiks atlikti tokią bausmę. Toks atsiklausimas pažeistų bausmės skyrimo nuostatas. Teismas skiria viešųjų darbų bausmę, jei mano tokią bausmę esant teisingą ir tikslingą. Tačiau bausmės vykdymo institucija prieš pradėdama vykdyti šią bausmę turės atsiklausti nuteistojo ir gauti raštišką jo sutikimą atlikti viešuosius darbus. Priešingu atveju ji kreipsis į teismą dėl jų pakeitimo kita bausme. Teismas tokiu atveju nutartimi pakeičia viešuosius darbus bauda arba areštu pagal LR BK 47, 49 ir 65 str. nustatytas taisykles²²².

Pažymėtina, kad teismų praktikoje yra atvejų, kai asmuo sutinka, kad jam bauda būtų pakeista viešaisiais darbais, o paskyrus, piktybiškai vengia juos atlikti. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo išnagrinėjo pataisos inspekcijos teikimą dėl viešųjų darbų bausmės pakeitimo kita bausme nuteistajam J. U. Jame buvo nustatyta, kad J. U. nuteistas 2008 m. kovo 27 d. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu pagal LR BK 241 str. 1 d., 215 str. 1 d., 182 str. 1 d., 63 str. 1,4 d. - 12 MGL bauda, o 2009 m. vasario 20 d. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nutartimi 12 MGL bauda buvo pakeista į 72 val. viešųjų darbų bausmę atliekant per 3 mėn. Pataisos inspekcija šio nuteistojo elgesį kontroliavo nuo 2009 m. kovo 12 d. Viešųjų darbų bausmės laikotarpiu J. U. 2009 m. kovo 18 d. skambino į pataisos inspekciją paaiškino, kad gavo šaukimą ir atvyks į pataisos inspekciją, tačiau taip ir neatvyko, todėl 2009 m. kovo 27 d. už vengimą atlikti viešųjų darbų bausmę buvo skirtas įspėjimas. Po įspėjimo asmuo ir toliau piktybiškai vengė atvykti į pataisos inspekciją ir atlikti bausmę. Teismas, atsižvelgęs į visas aplinkybes, pripažino, kad nuteistasis J. U. be pateisinamų priežasčių nevykdė jam paskirtos bausmės, piktybiškai vengė ją atlikti bei patenkino pataisos inspekcijos teikimą, t.y. viešuosius darbus pakeitė areštu²²³.

²²¹ Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008. P. 42.

²²² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 216.

²²³ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-240-369/2009.

Vadinasi, jeigu asmuo sutiko, kad bauda jam būtų pakeista viešaisiais darbais, tai dar nereikia, kad jis atliks šią bausmę ir nereikės ją pakartotinai keisti. Ar sutikimas bus gautas prieš bausmės paskyrimą, ar prieš bausmės vykdymą, t.y. pataisos inspekcijoje, neturi didelės reikšmės, nes asmuo bet kada gali apsigalvoti ir nebeatlikti jam paskirtos viešųjų darbų bausmės.

Atkreiptinas dėmesys, kad visais atvejais, kai bauda buvo pakeista į viešuosius darbus ir asmuo vengdavo ją atlikti, teismas ją pakeisdavo areštu. Tai suprantama, nes pagal LR BK 46 str. 7 d., jeigu įspėtas asmuo ir toliau vengia atlikti viešuosius darbus, tai ši bausmė gali būti pakeista bauda arba areštu. Nagrinėjamu atveju, teismas jau nebegali paskirti baudos, nes ji jau vieną kartą buvo keičiama ir akivaizdu, kad asmuo jos nesumokės. Todėl telieka tik viena bausmė – areštas, kuris nėra alternatyva laisvės atėmimui. Tai tik patvirtina ankstesniame skyriuje (Viešieji darbai) išreikštą nuomonę, kad LR BK 46 str. 7 ir 8 d. reikėtų numatyti papildomą alternatyvą laisvės atėmimui – laisvės apribojimą.

Jeigu nuteistasis vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių jos išieškoti priverstinai, teismas antstolio teikimu baudą gali pakeisti areštu (LR BK 47 str. 7 d.). Vengimu laikytini tokie tyčiniai asmens veiksmai, kai jis, turėdamas pajamų ar turto, visiškai ar iš dalies atsisako mokėti teismo paskirtą baudą, arba kai turėdamas pajamų visiškai ar iš dalies atsisako mokėti teismo paskirtą baudą ir neturi turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, arba kai slepia savo pajamas, turtą ir pan. Nuteistojo veiksmai, kai jis nors ir gali, bet nesiekia uždirbti pajamų baudos sumokėjimui, nelaikytini vengimu. Ar asmuo vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių jos išieškoti, sprendžia teismas antstolio teikimu. Tačiau baudą areštu galima pakeisti tik per LR BK 96 str. (Apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senatis) nustatytą laiką. Keisdamas baudą areštu, teismas vadovaujasi LR BK 65 str. 1 d. 2 p. a papunkčiu, kuris dviejų MGL dydžio baudą prilygina vienai arešto dienai, ir LR BK 49 str. 3 d., kuri nustato maksimalų arešto terminą²²⁴.

Vadinasi, pagal BK 47 str. 7 d., jei asmuo vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių jos išieškoti priverstinai, tai baudą galima pakeisti tik areštu. Pažymėtina, kad arešto, kaip ir laisvės atėmimo bausmės esmė, yra fizinis nuteistųjų izoliavimas nuo visuomenės. Areštas nėra alternatyva laisvės atėmimui. Tuo tarpu tiek Tokijo taisyklės (14.3., 14.4. taisyklės), tiek Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės (10, 78, 82-86 taisyklės) bei Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklės (6 taisyklė) rekomenduoja, kad, kiek leidžia galimybės, būtų vengiama alternatyvios bausmės pakeitimo laisvės atėmimo bausme. Todėl teigtina, kad nuteistajam, vengiančiam sumokėti baudą, tikslingiau būtų ją pakeisti ne tik areštu, bet kita alternatyvia laisvės atėmimui bausme, pavyzdžiui, laisvės apribojimu.

Pagal kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus vengiant mokėti baudą, ji gali būti pakeista areštu arba laisvės atėmimu. Šveicarijoje, jeigu nuteistasis visiškai nemoka baudos ir kitu būdu jos

²²⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 286.

neatidirba, tai teismas pakeičia baudą areštu. Teismas gali panaikinti baudos pakeitimą, jeigu nuteistasis įrodys, kad be kaltės yra tokioje padėtyje, kai jis negali sumokėti baudos. Taip pat nurodoma, kad pakeista bausmė negali viršyti trijų mėnesių (Šveicarijos BK 49 str. 3 d.)²²⁵. Prancūzijoje taip pat fiziniams asmenims, vengiantiems sumokėti baudą, ji gali būti pakeista areštu. Areštas netaikomas asmenims, kurie įrodys savo nemokumą, pateikę pažymą iš mokesčių inspektorius, mero ar policijos komisaro (Prancūzijos BPK 750 str., 753 str.)²²⁶. Olandijoje, jeigu teismo paskirta bauda nebuvo visiškai sumokėta ar visiškai išieškota, tai teismas ją pakeičia laisvės atėmimu (Olandijos BK 24c str.)²²⁷. Tuo tarpu Anglijoje, nesumokėjus baudos nustatytu laiku ji pakeičiama laisvės atėmimu arba „įsakymu visuomenės interesais“, kuriuo teismas gali paskirti nemokamus darbus arba įpareigoti laikytis „komendanto valandos“. „Įsakymo visuomenės interesais“ veikimas baigiasi visiškai sumokėjus baudą, o sumokėjus ją iš dalies – proporcingai mažinamas. Teismas vietoj „įsakymo visuomenės interesais“ gali atimti iš asmens teisę vairuoti; šis draudimas taikomas iki visiško baudos sumokėjimo, bet ne daugiau 12 mėnesių (2003 m. Baudžiamojo teisingumo įstatymo 300 ir 301 str.)²²⁸.

Pabrėžtina, kad ne visos valstybės apsiriboja koku nors vienu baudos dydžio nustatymo metodu. Baudžiamojoje teisėje egzistuoja trys baudos dydžio nustatymo metodai: 1) tradicinis (kvotos) metodas (dar žinomas kaip paprastoji bauda)²²⁹; 2) dienpinigių metodas (baudos dienos)²³⁰; 3) proporcinis metodas²³¹.

Aišku, Lietuvos BK yra įtvirtintas tik tradicinis (kvotos) metodas, t.y. paprasta bauda. Tuo tarpu Prancūzijos baudžiamasis įstatymas numato dvi baudos rūšis: paprastą piniginę baudą ir dienų baudą. Vokietijoje yra trys baudos rūšys: paprasta piniginė bauda, dienų bauda ir turtinė bauda²³².

²²⁵ Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-29]

²²⁶ Code of criminal procedure in France. - http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptextA.htm [žiūrėta 2010-11-29]

²²⁷ Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-29]

²²⁸ Criminal Justice Act 2003. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> [žiūrėta 2010-11-29]

²²⁹ Tai atvejis, kai įstatyme apibrėžiama mažiausia ir didžiausia baudos suma, nurodomas tik maksimalus dydis, arba baudos dydis visai nenumatomas, t.y. baudos dydis priklauso nuo teisėjo nuožiūros. Toks metodas taikomas daugumoje valstybių (Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 524.).

²³⁰ Šiuo atveju skaičiuojama ne piniginiiais vienetais, o dienomis, per kurias gautų pajamų dalį nuteistasis privalo atiduoti valstybei (Ten pat. P. 525.).

²³¹ Tai atvejis, kai baudos suma tam tikrais atvejais turi būti proporcinga nusikaltimu padarytai žalai arba gautai naudai (Ten pat. P. 526.).

²³² 1992 m. liepos 15 d. įstatymu dėl kovos su nelegalia prekyba narkotikais ir kitomis organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formomis buvo įvesta nauja baudos rūšis – *turtinė bauda* (*Vermoegensstrafe*) (§ 43a). Ji gali būti paskirta už tam tikras grupuotėje padarytas sunkias nusikalstamas veikas organizuoto nusikalstamumo srityje ir už nusikaltimus, susijusius su narkotikais, kartu su laisvės atėmimu iki gyvos galvos arba terminuotu laisvės atėmimu, viršijančiu dvejus metus. Turtinė bauda nėra susijusi su dienos baudos sistema. Šią baudą sudaro pinigų suma, kurios dydis priklauso nuo pažeidėjo turto vertės. Šios bausmės tikslas atimti pelną, gautą iš organizuoto nusikalstamumo ir nusikaltimų, susijusių su narkotikų verslu, ir neleisti asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, gautas lėšas reinvestuoti į organizuoto nusikalstamumo sritį. Tačiau ši bausmė taikoma retai, nes anksčiau minėtas įstatymas taip pat praplėtė konfiskavimo institutą (§73d). Atsižvelgiant į tai, teismas priima nuosprendį konfiskuoti daiktus, asmens turtą net tada, kada yra maža tikimybė, kad šie daiktai gauti nusikalstamu būdu (Качаева Т. А., Подройкина И. А., Улезько С. И. Система наказаний в уголовном праве России и зарубежных стран. - Москва: Юрлитинформ, 2008. С. 80). Šią baudos rūšį galima priskirti prie proporcinio baudos skaičiavimo metodo.

Daugelyje Europos valstybių jau nuo senų laikų įdiegta baudos dienpinigių sistema. Ši baudos dydžio nustatymo sistema dabartiniu metu plačiai taikoma Suomijoje (1921 m.), Švedijoje (1931 m.), Danijoje (1939 m.), Austrijoje (1974 m.), Vokietijoje (1975 m.), Vengrijoje (1978 m.), Portugalijoje (1982 m.), Prancūzijoje (1983 m.) ir Lenkijoje (1997 m.). Reikėtų pabrėžti, kad tam tikrose valstybėse dienpinigių sistemos teisinė forma nėra vienoda. Tai susiję su baudos bausmės dydžio nustatymo susiskirstymu. Pavyzdžiui, Lenkijoje šiai sistemai būdingi du nuosprendžio priėmimo etapai. Pirmame etape teismas nustato dienos tarifų (normų) skaičių atsižvelgdamas į padaryto nusikaltimo rūšies sunkumą ir kaltės laipsnį bei prevencinius bausmės tikslus. Bauda skaičiuojama dienomis, atsižvelgiant į tai, kad minimalus tarifas, jeigu norma nenustato kitaip, yra 10, o maksimalus 360 (kartais 180), subendrinus bausmes- 540. Antrame etape nustatomas vieno tarifo dydis piniginiiais vienetais. Nustatant tarifo (normos) dydį atsižvelgiama į kaltininko pajamas, į jo asmenines, šeimynines aplinkybes, turtinius santykius ir uždarbio galimybes. Dienos tarifas negali būti mažesnis nei 10 zlotų ir negali viršyti 2000 zlotų (Lenkijos BK 33 str. § 3, 38 str. § 1)²³³. Prancūzijoje dienos įmoka nustatoma atsižvelgiant į teismojo pajamas ir išlaidas bei negali viršyti 1000 eurų. Baudos dienų kiekis nustatomas atsižvelgiant į nusikalstamos veikos aplinkybes ir negali viršyti 360 dienų (Prancūzijos BK 131.5)²³⁴. Vokietijoje bauda skiriama dienos tarifais, kurių kiekis nuo 5, jeigu įstatymas nenumato kito, iki 360. Dienos tarifo suma nustatoma pagal nuteistojo pajamų dydį per vieną dieną, taip pat atsižvelgiama į asmeninę ir materialinę asmens padėtį. Todėl teismas vadovaujasi grynu pelnu, kurį asmuo turi arba galėtų turėti vidutiniškai per dieną. Vidutiniškas dienos tarifo dydis svyruoja nuo 1 iki 5 tūkstančių eurų. Nuosprendyje nurodomas dienos tarifų kiekis ir dydis (VRF BK § 40)²³⁵.

Baudos dienpinigių sistema turi tam tikrus neginčijamus privalumus prieš kitas baudos dydį nustatančias sistemas. Visų pirma, leidžia individualizuoti baudos bausmės dydį. Antra, ji geriau užtikrina socialinį teisingumą skiriant baudą, nes baudos dienpinigių dydis priklauso nuo asmens pajamų. Kuo didesnės pajamos, tuo didesni baudos dienpinigiai²³⁶, t.y. asmenys, turintys dideles pajamas, privalo mokėti dideles baudos sumas, tuo tarpu mažiau uždirbantys asmenys privalo mokėti mažiau.

Lietuvoje taikant baudą didelę įtaką darė įstatymuose įtvirtinti baudos skyrimo pagrindai (nevisiškai palankios bausmių skyrimo taisyklės, BK specialiosios dalies sankcijų konstravimo trūkumai, aukšta baudos minimali riba) ir turtinė gyventojų padėtis. Tačiau dabartiniu metu Lietuvos praktikoje bauda yra dažniausiai taikoma alternatyva laisvės atėmimui. 2009 m. baudos bausme buvo nuteisti 4603 asmenys, 2008 m. ši bausmė paskirta 4421 nuteistajam, 2007 m. – 4613

²³³ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-30]

²³⁴ Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-30]

²³⁵ Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-30]

²³⁶ Melezini M. System wymiaru grzywien w nowym Kodeksie karnym. Monitor Prawniczy, 1998, Nr. 3. - http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=20&id=1354 [2010-11-30]

nuteistųjų, 2006 m. – 4474 nuteistiesiems, 2005 m. – 4359 nuteistiesiems, 2004 m. – 4238 nuteistiesiems, 2003 m. – 3651 nuteistajam. Šios bausmės taikymas kitų bausmių atžvilgiu 2006-2009 m. laikotarpiu sudarė virš 30% (žr. 2 priedo, 2 lentelę).

2.5. Laisvės apribojimas

Lietuvoje laisvės apribojimas, kaip nauja savarankiška bausmės rūšis, buvo įteisinta 2000 metais, pradėta taikyti nuo 2003 m. gegužės 1 d., įsigaliojus naujesiems baudžiamajam ir bausmių vykdymo įstatymams. Ši bausmė įteisinta LR BK 42 straipsnio 1 ir 2 dalyse, o jos požymiai formuluojami LR BK 48 straipsnyje. Laisvės apribojimo bausmės vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuoja LR BVK IV dalies IX skyrius.

Laisvės apribojimą, kaip savarankišką bausmės rūšį, paskutiniame XX a. dešimtmetyje bei pastaraisiais metais savo baudžiamuosiuose ir bausmių vykdymo įstatymuose įteisino ne tik Lietuvos valstybė, bet ir kitos valstybės, pavyzdžiui, Lenkija, Kazachstanas, Tadžikistanas, Azerbaidžanas, Gruzija, Baltarusija, Ukraina, Rusija. Visose aukščiau išvardytose užsienio valstybėse, taip pat kaip ir Lietuvoje, laisvės apribojimo bausmės taikymo metu sukuriama socialiniai-teisiniai santykiai (nuteistiesiems skiriami įpareigojimai ir draudimai, nustatomos pareigos, atliekamas socialinis darbas) daugiau ar mažiau yra panašūs. Tačiau esminis skirtumas šios bausmės taikymo metu yra tas, kad tik Lietuvoje ir Lenkijoje²³⁷ asmuo šią bausmę atlieka visuomenėje, t.y. šią bausmę gali atlikti savo gyvenamojoje vietoje. Tuo tarpu visose kitose ankščiau minėtose valstybėse, nuteistieji, kuriems paskirta laisvės apribojimo bausmė, ją atlieka specializuotose įstaigose (Gruzijoje - pataisymo centre, Ukrainoje - atviro tipo pataisos įstaigose, Baltarusijoje - bausmę vykdančios institucijos nustatytose vietose, Azerbaidžane, Kazachstane, Tadžikistane, Rusijoje - specializuotose įstaigose be izoliacijos nuo visuomenės)²³⁸.

Reikėtų pažymėti, kad kai kuriuose valstybėse laisvės apribojimas nėra bausmės rūšis. Tačiau įstatymų leidėjas numato pakankamai artimas pagal turinį bausmes²³⁹, pavyzdžiui, probaciją, kuri numatyta daugumos Vakarų Europos valstybių bei JAV baudžiamuosiuose įstatymuose. Be to, Anglijoje nepilnamečių ir jaunų nusikaltėlių atžvilgiu teismas gali priimti įsakymą dėl priežiūros. Šiuo įsakymu teismas gali paskirti tam tikrus įpareigojimus²⁴⁰. Vokietijos BK § 68 – 68g numato priežiūrą kaip pataisymo ir saugumo priemonę. Visą teismo nustatytą terminą nuteistasis privalo

²³⁷ Lenkijos BVK 54 str. numatyta, kad laisvės apribojimo bausmė atliekama nuteistojo gyvenamojoje arba darbo vietoje arba netoli šios vietos, nebent yra svarbių priežasčių atlikti šią bausmę kitoje vietoje (Kodeks karno wykonawczy Polski. - <http://karne.pl/wykonawczy.html> [žiūrėta 2010-12-04]).

²³⁸ Орлов В. Н. Наказание в виде ограничения свободы в современном зарубежном уголовном законодательстве // „Право“: Сборник научных трудов. - Ставрополь: СевКавГТУ, 2004, № 3. С. 220. – URL: <http://science.ncstu.ru/articles/law/f03>

²³⁹ Ten pat.

²⁴⁰ Plačiau žr.: Бегитова Н. Ограничение свободы как вид наказания в России. „Право и Защита“: журнал, 2010 г., №1. - <http://www.pravo-mag.ru/journal/article304/> [žiūrėta 2010-12-05]

paklusti priežiūros institucijai ir jam paskiriamas kuratorius. Priežiūros laikotarpiu teismas gali duoti nuteistajam tam tikrus nurodymus²⁴¹.

Laisvės apribojimo bausmės esmė - kad asmuo gyvena laisvėje, neizoliuotas nuo visuomenės, tačiau jam atitinkamam laikotarpiui nustatomi tam tikri apribojimai ir draudimai. Laisvės apribojimas yra savotiška nuteistųjų resocializacijos priemonė, kuri stimuliuoja pozityvų jų elgesį. Įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrus draudimus ir įpareigojimus, siekia apsaugoti asmenį nuo naujų nusikalstamų veikų darymo ir padėti jam teigiamai adaptuotis visuomenėje. Būtent apribojimų ir draudimų sistema yra šios bausmės esmė ir pagrindiniai nubaudimo elementai²⁴².

Taigi laisvės apribojimo esmę sudaro:

- I. LR BK 48 str. 3 d. nustatytos pareigos: 1) be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos; 2) vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus ir laikytis teismo nustatytų draudimų; 3) nustatyta tvarka atsiskaityti, kaip vykdo draudimus ir įpareigojimus.
- II. LR BK 48 str. 5 ir 6 d. nustatyti draudimai ir įpareigojimai:

Teismas gali uždrausti: 1) lankytis tam tikrose vietose; 2) bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis; 3) turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus.

Teismas gali įpareigoti: 1) tam tikru laiku būti namuose; 2) atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu; 3) pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje, mokytis; 4) gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka; 5) neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis.

Pažymėtina, kad šios bausmės apribojimus sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes:

- 1) Privalomieji (bendrieji) apribojimai, t.y. išplaukiantys iš įstatymo ir teismo nuosprendyje atskirai neminimi (LR BK 48 str. 3 d.). Jie nustatomi visiems nuteistiesiems laisvės apribojimo bausme. Juos visus nuteistasis privalo vykdyti;
- 2) Kiti (specialieji) apribojimai, kuriuos teismas nustato kiekvienu individualiu atveju, atsižvelgdamas į baudžiamosios bylos aplinkybes, baudžiamojo proceso dalyvių ir paties nuteistojo poreikius, t.y. papildomi teismo nuožiūra skiriami apribojimai. Specialiesiems

²⁴¹ Есаков Г.А., Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. - Москва: Проспект, 2009. С. 314-315.

²⁴² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 219; Blaževičius J., Dermontas J., Stalioraitis P. ir kt. Penitencinė (bausių vykdymo) teisė: vadovėlis. - Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 170-171; Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 44.

apribojimams priskirtini tie, kurie baudžiamajame įstatyme įvardijami kaip draudimai ir įpareigojimai (LR BK 48 str. 5 ir 6 d.), taip pat tie, kurie nėra nustatyti baudžiamajame įstatyme, bet gali būti teismo paskirti²⁴³.

Draudimai ir įpareigojimai, kurie numatyti LR BK 48 str. 5 ir 6 d., yra nustatytų pareigų (LR BK 48 str. 3 d.) *conditio sine qua non* (būtinoji sąlyga), nes jie nulemia šių pareigų turinį. Be įstatyme įtvirtintų draudimų ir įpareigojimų netenka prasmės pareiga „vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus ir laikytis teismo nustatytų draudimų“ bei pareiga „nustatyta tvarka atsiskaityti, kaip vykdomi draudimai ir įpareigojimai“²⁴⁴.

Pažymėtina, kad gana dažnai teismų praktikoje be įpareigojimų ir draudimų, numatytų LR BK 48 str. 5 ir 6 d., skiriama ir pareiga be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos, kuri numatyta LR BK 48 str. 3 d. 1 p.²⁴⁵ Tačiau pasitaiko atvejų, kai asmuo nuteisiamas laisvės apribojimo bausme ir jam paskiriama tik ši vienintelė pareiga²⁴⁶. Kaip jau buvo minėta anksčiau, tai yra bendrasis apribojimas, kuris teismo nuosprendyje atskirai neminimas. Todėl pritartina tokiai teismų praktikai, kai po laisvės apribojimo bausmės paskyrimo teismas išaiškina nuteistajam pareigas, nurodytas LR BK 48 str. 3 d. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendžiu M. C. pripažinta kalta padarius nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 22 str. 1 d., 178 str. 4 d., ir jai paskirta 6 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant per šį laikotarpį neatlygintinai išdirbti 15 valandų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis bei tęsti mokslą. Be to, teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje nurodyta, kad kaltinamajai išaiškinta, kad laisvės apribojimo bausmės laikotarpiu, ji privalo be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos, vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus bei nustatyta tvarka atsiskaityti, kaip jie vykdomi²⁴⁷.

Skirtingai nuo Lietuvos, Lenkijos įstatymų leidėjas numato tik tam tikrus įpareigojimus. Pagal Lenkijos BK 34 str. § 2 nuteistasis laisvės apribojimo laikotarpiu: 1) be teismo žinios negali keisti nuolatinės gyvenamosios vietos; 2) yra įpareigotas atlikti teismo paskirtus darbus; 3) turi pareigą teikti paaiškinimus, susijusius su bausmės vykdymu. Įpareigojimas atlikti teismo paskirtus

²⁴³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008. P. 219; Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 72.

²⁴⁴ Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P.44.

²⁴⁵ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr.1-634-119/2010, Nr. N1-1180-754/2010, Nr.1-905-119/2010; Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr. 1-156-486/2010, Nr. 1-23-486/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr.1A-381/2010, Nr. 1A-396/2010.

²⁴⁶ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiai baudžiamosiose bylose: Nr. 1-244-170/2010, Nr.1-299-119/2010.

²⁴⁷ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-466-0270/2009. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendį baudžiamajoje byloje Nr.1-767-754/2010; Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžius baudžiamosiose bylose: Nr. 1-15-816/2010, Nr. 1-18-816/2010, Nr. 1-75-816/2010.

darbus reiškia, kad nuteistasis turi atlikti nemokamus, kontroliuojamus darbus visuomenės labui, kurie nustatomi teismo. Teismas vietoj darbų, gali paskirti nuo 10 iki 25% darbo užmokesčio išskaičiavimą į valstybės biudžetą arba visuomenės tikslams. Be to, nuteistasis bausmės atlikimo metu negali keisti darbo vietos be teismo sutikimo (Lenkijos BK 35 str.). Teismas, skirdamas laisvės apribojimo bausmę, gali paskirti šias pareigas: atsiprašyti nukentėjusiojo; duoti pinigų kito asmens išlaikymui; nevertoti alkoholio ir kitų svaiginančių medžiagų; visiškai ar iš dalies pašalinti padarytą žalą arba sumokėti piniginę prievolę pagal BK 39 str. 7 p. (Lenkijos BK 36 str. § 2)²⁴⁸.

Pažymėtina, kad bet kuris teismo nustatomas draudimas ir įpareigojimas turi būti kiek įmanoma konkretesnis, aiškesnis ir įvykdomas.

Įstatymų leidėjas nustatydamas *draudimą „lankytis tam tikrose vietose“* siekia pašalinti aplinkybes, nulėmusias nusikalstamą asmens elgesį, ir apriboti jam galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas. Teismas privalo įvertinti, kokia vieta galėtų turėti jam neigiamą įtaką ir numatyti jos poveikį asmens elgesiui. Be to, teismas uždraudžiamas asmeniui „lankytis tam tikrose vietose“ turėtų nurodyti konkrečias vietas, įstaigas, pavyzdžiui, lošimo namuose, naktiniuose klubuose, restoranuose, turguose, kavinėse, sporto klubuose, koncertuose, krepšinio ar futbolo rungtinėse ir kt. Visi šie draudimai turi būti pagrindžiami tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiame posėdyje, ir kurie geriausiai parodo konkrečių veiksmų įtaką nusikalstamam asmens elgesiui²⁴⁹. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu N. O. pripažinta kalta padarius LR BK 259 str. 2 d. numatytą baudžiamąjį nusižengimą ir jai paskirta 6 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, uždraudžiant lankytis Romų bendrijoje, esančioje Dariaus ir Girėno g. 185, Vilniuje²⁵⁰. Kitoje byloje, Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiu A. K. pripažintas kaltu, pagal LR BK 138 str. 1 d. ir nuteistas 1 metams laisvės apribojimo bausme, uždraudžiant laisvės apribojimo bausmės atlikimo metu lankyti restoranus, barus, kavines ir naktinius klubus²⁵¹.

Uždraudžiant *„bendrauti su tam tikrais asmenimis ar asmenų grupėmis“* teismas nuosprendyje turėtų nurodyti konkrečius asmenis ar jų grupes. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu Ž. B. pripažintas kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 138 str. 1 d. ir nuteistas laisvės apribojimu 1 metams, uždraudžiant bausmės atlikimo laikotarpiu bendrauti su nukentėjusiąja E. S.²⁵² Kitoje byloje, Vilniaus apygardos teismas nuosprendžiu A. G., pripažintam kaltu pagal LR BK 178 str. 2 d. ir nuteistam 4 mėnesių laisvės atėmimu, bausmę pakeitė į laisvės apribojimą 7 mėnesiams, uždraudžiant bendrauti su teistais ir vartojančiais narkotines medžiagas asmenimis²⁵³.

²⁴⁸ Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-12-05]

²⁴⁹ Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 47-48.

²⁵⁰ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-772-754/2010.

²⁵¹ Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-486/2010.

²⁵² Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-576/2010.

²⁵³ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-115/10.

Teismas nustatydamas draudimą „*turėti, naudoti, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus*“ turėtų atsižvelgti į tai, kokią neigiamą įtaką konkretūs daiktai turėjo ar gali turėti asmeniui. Teismas galėtų uždrausti asmeniui turėti tokius kilnojamus daiktus, kuriuos šiaip turėti yra nedraudžiama, bet jų turėjimas skatino jo neteisėtą elgesį (pavyzdžiui, mobiliojo ryšio telefoną, kompiuterį, mopedą, šunį ir kt.). Asmenims, kurie turi teisę turėti medžioklinį šautuvą ar ginklą savigynai, teismas taip pat gali uždrausti juos turėti. Paminėtina įstatymų leidėjo nuostata, kuria jis draudžia perduoti saugoti kitiems asmenims tam tikrus daiktus. Reikėtų manyti, kad įstatymų leidėjas turėjo omenyje ribotoje apyvartoje esančius daiktus, nes būtų nelogiška, pavyzdžiui, uždrausti asmeniui perduoti saugoti kaimynui jo augintinius ar transporto priemones ir pan.²⁵⁴ Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiu V. K. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 178 straipsnio 1 dalyje, ir jam paskirta 8 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, uždraudžiant turėti su savimi, naudoti, įgyti, saugoti ir perduoti kitiems alkoholinius gėrimus arba narkotinius ar psichotropines medžiagas²⁵⁵.

Teismas gali įpareigoti asmenį *tam tikru laiku būti namuose*. Šis įpareigojimas užsienyje žinomas kaip „komendanto valanda“. Jį skirdamas teismas turi nustatyti tikslų paros laiką. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiu V. K. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 178 str. 1 d., ir jam paskirta 8 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant būti namie (tam tikru adresu) nuo 22.00 val. iki 6.00 val., jei tai nesusiję su darbu, buvimu gydymo įstaigose, visą laisvės apribojimo laikotarpį²⁵⁶. Kitoje byloje, Vilniaus Apygardos teismo nuosprendžiu H. N. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 178 str. 1 d., ir jam paskirtas 1 metų laisvės apribojimas, įpareigojant būti namuose nuo 22.00 val. iki 06.00 val., išskyrus švenčių dienas bei mokslo atostogas²⁵⁷.

Pabrėžtina, kad siekiant užtikrinti veiksmingą nuteistųjų elgesio kontrolę, šiuolaikinėje daugelio pasaulio valstybių bausmių vykdymo praktikoje naudojamos įvairios modernios pažeidėjų priežiūros priemonės. Viena iš jų yra elektroninis stebėjimas (elektroninis monitoringas), kuris gali būti vykdomas naudojant elektronines apyrankeles arba integruotus lustus, pagal kuriuos galima nustatyti asmens buvimo koordinatas²⁵⁸.

Įpareigojimas *atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu* gali būti skiriama tik tam nuteistajam, kuris nusikalstama veika padarė turtinę žalą. Vadinasi nuteistasis, kuriam paskirtas šis įpareigojimas, gali atlyginti padarytą žalą tiek materialiai, tiek savo darbu. Teismai įpareigojimą atlyginti nusikaltimu padarytą turtinę žalą, turėtų

²⁵⁴ Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 48-49.

²⁵⁵ Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-15-816/2010.

²⁵⁶ Ten pat.

²⁵⁷ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-701/2008.

²⁵⁸ Mesonienė S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, Nr. 3 (117). P. 206-212.

sukonkretinti ir nurodyti, kokio dydžio žala, kokiems nukentėjusiesiems, kada ar per kiek laiko ir koku būdu turi būti atlyginama ar pašalinama²⁵⁹. Atlyginant turtinę žalą, taikomas visiško jos atlyginimo principas. Todėl turtinės žalos dalies atlyginimas skiriamas tik tuo atveju, kai nusikalstamą veiką, kuria padaryta turtinė žala, padarė keli asmenys ir jiems solidariai priteistas žalos atlyginimas²⁶⁰.

Paskiriant laisvės apribojimo bausmę ir įpareigojant pagal LR BK 48 str. 6 d. 2 p., nuteistas asmuo privalo atlyginti arba pašalinti savo nusikalstama veika padarytą tik turtinę žalą. Iš apžvelgtų teismų nuosprendžių matyti, kad teismai, tenkindami nukentėjusiųjų civilinius ieškinius ir priteisdami atlyginti turtinę žalą, gana dažnai kartu skiria įpareigojimą atlyginti ar pašalinti turtinę žalą, nustatydami konkretų terminą šiam įpareigojimui įvykdyti. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu J. J. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 138 str. 1 d., ir jam paskirtas laisvės apribojimas 6 mėnesiams, įpareigojant kaltinamąjį per 6 mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos atlyginti nusikaltimu padarytą turtinę žalą: 195 Lt Vilniaus teritorinei ligonių kasai ir 125 Lt nukentėjusiajam A. P. Priteisti Vilniaus teritorinės ligonių kasos naudai iš J. J. 195 Lt turtinei žalai atlyginti. Priteisti A. P. iš J. J. 125 Lt turtinei ir 500 Lt neturtinei žalai atlyginti²⁶¹.

Tačiau vis dėlto pasitaiko atvejų, kai teismai nesilaiko šios imperatyvios baudžiamojo įstatymo nuostatos ir įpareigoja nuteistąjį atlyginti neturtinę žalą. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu R. N. pripažinta kalta padarius nusikalstamą veiką, numatytą LR BK 140 str. 1 d., ir jai paskirta laisvės apribojimo bausmė 3 mėnesiams, įpareigojant per 3 mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos atlyginti nukentėjusiajam S. P. 23 Lt turtinę bei 300 Lt neturtinę žalą. Nukentėjusiojo civilinis ieškinis buvo patenkintas iš dalies ir priteista iš R. N. S. P. naudai 23 Lt turtinės ir 300 Lt neturtinės žalos atlyginimui²⁶².

Taip pat pasitaiko atvejų, kad teismai įpareigoja atlyginti žalą nenurodydami, kad nuteistasis įpareigojamas atlyginti tik turtinę žalą. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu J. T. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 178 str. 2 d., ir nuteistas 8 mėnesių laisvės apribojimo bausme, įpareigojant per 4 mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos atlyginti nusikalstama veika padarytą 800 Lt žalą nukentėjusiai D. T.²⁶³

²⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2008m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai) apžvalga // Teismų praktika, 2008. Nr. 28. P. 368.

²⁶⁰ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 290.

²⁶¹ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-46-170/2010. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr.1-1069-119/2010; Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-75-816/2010.

²⁶² Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-106-78/2010. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžius baudžiamosiose bylose: Nr.1-108-78/2010, Nr.1-348-78/2010.

²⁶³ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-171-576/2010. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžius baudžiamosiose bylose: Nr.1-112-119/2010, Nr. 1-199-271/2010, Nr.1-905-119/2010.

Be to, teisinėje literatūroje pateiktas pasiūlymas, kad BK 48 str. 6 d. 2 p. turėtų numatyti įpareigojimą atlyginti ne tik turtinę, bet ir neturtinę (moralinę) žalą²⁶⁴. Su tokia nuomone galima sutikti. Teismų praktikoje pripažįstama, jeigu teismas byloje tenkina nukentėjusiojo civilinį ieškinį ir priteisia iš nuteistojo atlyginti padarytą turtinę ir/ar neturtinę žalą, tai nėra kliūtis taikyti įpareigojimą atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu²⁶⁵. Todėl, jeigu teismai galėtų paskirti tokį įpareigojimą, tai tik sustiprintų asmens pareigą sumokėti civiliniu ieškiniu priteistą ir neturtinę žalą, nes priešingu atveju, nevykdant šio įpareigojimo laisvės apribojimo bausmę galima bus pakeisti areštu pagal LR BK 48 str. 10 d.

Įpareigojimas *pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje, mokytis* gali būti skiriamas tik tam nuteistajam, kuris nedirba ir nėra užsiregistravęs darbo biržoje arba nesimoko. Šiuo atveju teismas nuosprendyje turi nurodyti konkretų šio įpareigojimo įvykdymo laiką. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiu D. P. pripažintas kaltu pagal LR BK 178 str. 1 d. ir nuteistas 1 metams ir 3 mėnesiams laisvės apribojimo bausme, įpareigojant iki 2010-10-29 pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje²⁶⁶.

Įpareigojimas *gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos* gali būti skiriamas tik tam nuteistajam, kuris serga bent viena paminėta liga ir pats sutinka gydytis. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu D. K. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 178 str. 2d., ir jam paskirta 10 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant iki 2010 m. balandžio 1 d. pradėti gydytis nuo priklausomybės narkotikams²⁶⁷.

Įpareigojimas *neatlygintinai išdirbti iki 200 valandų per teismo nustatytą, bet ne ilgesnį kaip laisvės apribojimo laiką sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis*, gali būti skiriamas bet kuriam nuteistajam. Jį skirdamas teismas nustato tik darbo valandų skaičių, o konkretų darbą parenka bausmę vykdanči institucija - pataisos inspekcija. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu D. Č. pripažintas kaltu pagal LR BK 284 str. 1 d. ir jam paskirta 1 metų laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant per 10 mėnesių neatlygintinai išdirbti 100 valandų globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis²⁶⁸.

²⁶⁴ Plačiau žr.: Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008. P. 44-45.

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai) apžvalga // Teismų praktika, 2008. Nr. 28. P. 368.

²⁶⁶ Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-156-486/2010. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžius baudžiamosiose bylose: Nr. 1-23-486/2010, Nr. 1-75-816/2010. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžius baudžiamosiose bylose Nr. 1-199-271/2010, Nr. 1-347-271/10.

²⁶⁷ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199-271/2010. Taip pat žr.: Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-726-170/2010.

²⁶⁸ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-767-754/2010.

Pažymėtina, kad įpareigojimų ir draudimų sąrašas yra pavyzdinis, t.y. jis nėra griežtai apibrėžtas ir baigtinis. LR BK 48 str. 7 d. nustato, kad teismas vietoj 48 str. 5 ir 6 d. nurodytų draudimų ar įpareigojimų asmeniui jo ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių prašymu gali paskirti kitus baudžiamajame įstatyme nenumatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką jo elgesiui. Tai visiškai nauja, Lietuvos baudžiamajai teisei nebūdinga nuostata, kai paskirtos baudmės turinys (per draudimus ir įpareigojimus) gali priklausyti ne tik nuo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo, kaltės formos ir rūšies, padarytos nusikalstamos veikos motyvų ir kitų BK 54 str. 2 d. nustatytų aplinkybių, bet ir nuo paties nuteistojo, nukentėjusiojo, jų atstovų ar prokuroro pageidavimų.

Pasinaudodamas įstatymų leidėjo suteikta diskrecija, teismas turėtų skirti tokius įstatyme nenustatytus draudimus ar įpareigojimus, kurie padėtų pašalinti aplinkybes, lėmusias ir padėjusias jam padaryti nusikalstamą veiką, taip pat: 1) gintų nukentėjusiojo teises ir teisėtus interesus; 2) gintų teisiamo asmens teises ir teisėtus interesus; 3) gintų valstybės interesus²⁶⁹. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu D. A. pripažintas kaltu padarius nusikaltimą, numatytą LR BK 140 str. 1 d., ir nuteistas laisvės apribojimo bausme 10 mėnesių, įpareigojant per bausmės laiką vakaro ir nakties metu – nuo 22.00 val. iki 06.00 val. bendrojo naudojimo ir gyvenamosiose patalpose (esančiose tam tikru adresu) laikytis viešosios rimties reikalavimų, t.y. nešaukti, nešvilpti, garsiai negroti muzikos instrumentais bei kitokiais garsiniais aparatais, taip pat neatlikti kitokių viešąją rimtį trukdančių veiksmų²⁷⁰. Kitoje byloje, Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendžiu J. M. pripažinta kalta padarius baudžiamąjį nusižengimą, numatytą LR BK 182 str. 3 d., ir jai skirta 5 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant visą laisvės apribojimo laikotarpį būti ūkininkų J. N., (gyv. tam tikrame kaime), ūkyje, išskyrus lankymąsi darbo biržoje ar gydymo įstaigoje²⁷¹.

A. Drakšienė savo straipsnyje pateikia tokius pavyzdžius: teismas gali uždrausti nepilnamečiui prisitarti prie nukentėjusiojo ar jo namų arčiau kaip 50 metrų arba įpareigoti jį rūpintis nukentėjusiojo gyvūnais, kol šis išvyksta į kelionę, įpareigoti nepilnametį pakeisti gyvenamąją vietą ir persikelti gyventi pas kitą sutuoktinį, įpareigoti jį rūpintis nusenusiais ir pagalbos reikalingais šeimos nariais, uždrausti išvykti į kelionę²⁷². Kitoje literatūroje nurodoma, kad teismas gali įpareigoti rūpintis nukentėjusiojo ūkiu, kol pastarasis gydosi ligoninėje, uždrausti vartoti alkoholinius gėrimus ir pan.²⁷³

²⁶⁹ Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 50.

²⁷⁰ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-13 -506/2010.

²⁷¹ Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-75-816/2010.

²⁷² Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 50.

²⁷³ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 290.

Pabrėžtina, kad baudžiamasis įstatymas nenustato maksimalaus teismo skiriamų draudimų ir įpareigojimų skaičiaus. Todėl teismas asmeniui gali paskirti vieną ar kelis tiek baudžiamajame įstatyme nustatytus, tiek jame nenustatytus draudimus ir įpareigojimus. Šiuo atveju teismas turi diskreciją. Svarbiausia, kad jie būtų aiškūs ir konkretūs. Juos vykdant nuteistajam ir jo elgesį kontroliuojančiai institucijai (pataisos inspekcijai) neturi kilti abejonių dėl jų turinio. Nustatydamas įstatyme nenustatytus draudimus ir įpareigojimus, teismas turėtų atsižvelgti ir į tai, kaip šią bausmę vykdančios institucijos galės kontroliuoti tokių draudimų ir įpareigojimų vykdymą. Be to, paskirti draudimai ir įpareigojimai turi būti realūs, t. y. atitikti nuteistojo galimybes juos objektyviai įvykdyti, jų laikytis. Jie turi būti tarpusavyje suderinami, tikslingi, daryti teigiamą poveikį nuteistojo asmenybei. Pavyzdžiui, negalima skirti įpareigojimo būti namuose nuo 9 val. iki 18 val. kartu su įpareigojimu dirbti arba mokytis, jei darbas arba mokslas turi vykti tuo pačiu metu; asmeniui, turinčiam specialybę, neskirtinas įpareigojimas mokytis; asmeniui, neturinčiam priklausomybės, neskirtinas įpareigojimas gydytis nuo alkoholizmo ir pan.²⁷⁴ Tik atidžiai įvertinus visas byloje esančias aplinkybes galima parinkti tinkamus draudimus ir įpareigojimus, kurie sugebės teigiamai paveikti nuteistą ir sulaukyti jį nuo naujų nusikalstamų veikų darymo.

Laisvės apribojimo bausmė gali būti skiriama nuo 3 mėnesių iki 2 metų. Bausmės terminas skaičiuojamas metais ir mėnesiais (LR BK 48 str. 2 d.).

Teismas, nustatydamas laikotarpį (nuo trijų mėnesių iki dvejų metų), kuriam paskiriamas laisvės apribojimas, atsižvelgia ir į skiriamų draudimų bei įpareigojimų pobūdį, joms įgyvendinti būtina laiką. Teismo paskirtų draudimų ir įpareigojimų įvykdymo terminas negali viršyti laisvės apribojimo bausmės laiko. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismo paskirtas įpareigojimo įvykdymo terminas viršija laisvės apribojimo bausmės laiką. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendžiu G. Š. pripažintas kaltu padarius nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 138 str. 1 d. ir 187 str. 3 d. Subendrinus bausmes buvo paskirta 6 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant G. Š. per 10 mėnesių nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę ir neturtinę žalą²⁷⁵.

Laisvės apribojimo bausmę teismas gali skirti tik LR BK specialioje dalyje numatytais atvejais. Vadovaujantis LR BK 42 ir 90 str., laisvės apribojimas gali būti skiriamas pilnamečiui ir nepilnamečiui asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą.

Jeigu nuteistasis dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali atleisti jį nuo bausmės vietoj jos paskirdamas LR BK IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę (LR BK 48 str. 9 d.). Objektyviomis priežastimis, dėl kurių nuteistasis negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, laikytini tokie atvejai, kai

²⁷⁴ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 291.

²⁷⁵ Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-108-78/2010.

nuteistasis po nuosprendžio įsiteisėjimo tapo invalidu, susirgo, sulaukė pensinio amžiaus, išėjo vaiko priežiūros atostogų, jei moteris - nėštumo ir gimdymo atostogų bei pan. Dėl šių priežasčių nuteistasis negali vykdyti nustatytų įpareigojimų arba jų įvykdymas tampa labai sudėtingas pakankamai ilgam laikotarpiui. Ar priežastį, dėl kurios nuteistasis negali įvykdyti įpareigojimų, pripažinti objektyvia, sprendžia teismas²⁷⁶. Tuo tarpu Lenkijoje, jeigu sveikatos būklė neleidžia atlikti laisvės apribojimo bausmės, tai teismas daro pertrauką bausmės vykdyme iki šios kliūtis pašalinimo (BVK 63 str. § 1)²⁷⁷.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos pilnamečiui asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (LR BK 67 str. 2 d.). Tokiu būdu iš dalies lieka neaiški galima situacija, kai dėl objektyvių priežasčių nustatytų įpareigojimų negali atlikti laisvės apribojimo nuteistas nepilnametis, kadangi 82 str. 1 d. nustato, kad nepilnamečiui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės. Vadovaujantis LR BK 67 str. 2 d., nepilnamečiui negali būti paskirtos jokios baudžiamojo poveikio priemonės, išskyrus turto konfiskavimą. Jei dėl objektyvių priežasčių nepilnametis negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, jis neturėtų būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, nes jam negalima taikyti baudžiamojo poveikio priemonių. Tai yra įstatymų leidybos spraga. Siekiant išvengti dviprasmiško baudžiamojo įstatymo interpretavimo ji turi būti kuo skubiau užpildyta. Todėl LR BK 48 str. 9 d. derėtų nustatyti, kad, jeigu nuteistasis dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės, paskirdamas ne tik baudžiamojo poveikio, bet ir auklėjamojo poveikio priemonę²⁷⁸.

Vengiantiems atlikti laisvės apribojimo bausmę nuteistiesiems apylinkės teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu šią bausmę pakeičia areštu pagal BK 49 ir 65 str. nustatytas taisykles (LR BVK 49 str. 4 d. ir LR BK 48 str. 10 d.).

Vengimu atlikti laisvės apribojimo bausmę laikytinas nuteistajam nustatytų draudimų pažeidimas ar nesilaikymas, įpareigojimų nevykdymas, netinkamas draudimų ir/ar įpareigojimų laikymasis ar vykdymas, pareigos atsiskaityti, kaip vykdomi draudimai ir/ar įpareigojimai, nevykdymas arba netinkamas vykdymas, nustatytos atsiskaitymo tvarkos pažeidimai ir pan. Nustatant vengimo atlikti laisvės apribojimo bausmės turinį nepakanka atkreipti dėmesį vien į formalius draudimų ar įpareigojimų nevykdymo požymius. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į konkrečias aplinkybes, nulėmusias asmens vengimą atlikti paskirtą bausmę. Vengimu atlikti laisvės apribojimo bausmę nelaikytini atvejai, kai nuteistasis nesilaiko ar pažeidžia draudimus, nevykdo ar netinkamai vykdo įpareigojimus, pažeidžia atsiskaitymo tvarką ar neatsiskaito dėl objektyvių priežasčių arba

²⁷⁶ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 291.

²⁷⁷ Kodeks karno wykonawczy Polski. - <http://karne.pl/wykonawczy.html> [žiūrėta 2010-12-04]

²⁷⁸ Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 75; Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61. P. 51-53.

kitų svarbių priežasčių, pavyzdžiui, ligos, ligonio slaugymo ir pan., taip pat pavieniai smulkūs, formalūs pažeidimai. Ar asmuo vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę ir kokią atsakomybės priemonę taikyti, sprendžia teismas bausmę vykdančios institucijos - pataisos inspekcijos teikimu²⁷⁹. Pažymėtina, kad laisvės apribojimo bausmės pakeitimas areštu galimas tik tuomet, jei nuteistasis jau baustas drausmine tvarka už vengimą atlikti laisvės apribojimo bausmę²⁸⁰, t.y. bausmės atlikimo vietos apylinkės teismas gali pakeisti laisvės apribojimo bausmę areštu tik tada, kai po pataisos inspekcijos pareigūno paskirtos nuobaudos, numatytos LR BVK 49 str. 2 d., jis ir toliau tyčia nevykdo jam paskirtų draudimų ir įpareigojimų. Be to, turi būti pataisos inspekcijos teikimas. Todėl teismas, nustatydamas vengimo atlikti šią bausmę turinį, turėtų atsižvelgti ir į tai, ar pagrįstai buvo paskirtos nuobaudos.

Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas išnagrino pataisos inspekcijos teikimą dėl nuteistajam O. K. paskirtos laisvės apribojimo bausmės pakeitimo areštu. Teismas nustatė, kad O. K. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2007-12-18 nuosprendžiu buvo nuteistas pagal LR BK 140 str. 1 d., 284 str. 1 d. Subendrinus bausmės paskirta 1 metų 6 mėnesių laisvės apribojimo bausmė, įpareigojant visą bausmės laikotarpį nuo 22.00 val. iki 06.00 val. būti namuose, jei tai nėra susiję su darbu; iki 2008-04-01 atlyginti nukentėjusiajam nusikaltimu padarytą žalą. Pataisos inspekcijos atstovas teismo posėdyje prašė nuteistajam O. K. laisvės apribojimo bausmę pakeisti areštu, nes jis laisvės apribojimo bausmės vykdymo laikotarpiu ne kartą pažeidė teismo skirtą įpareigojimą - būti namuose nuo 22.00 val. iki 06.00 val., jei tai nėra susiję su darbu. Teismas teikimo netenkino ir nurodė, kad LR BK 48 str. 10 d. numato galimybę asmeniui, vengiančiam atlikti laisvės apribojimą, šią bausmę pakeisti areštu. Teismas sprenddamas šį klausimą privalo visapusiškai įvertinti nuteistojo asmenybę bei elgesį laisvės apribojimo bausmės vykdymo laikotarpiu. Iš teikimo pateiktos medžiagos matyti, jog laisvės apribojimo bausmės vykdymo laikotarpiu nuteistajam O. K. už teismo skirto įpareigojimo - būti namuose nuo 22.00 val. iki 06.00 val., jei tai nėra susiję su darbu, nevykdymą 2008-06-28 nutarimu skirtas įspėjimas, 2009-01-30 nutarimu už to paties įpareigojimo nevykdymą nuteistajam skirtas griežtas papeikimas. Po paskirtų poveikio priemonių 2009-05-11 ir 2009-04-20 atliktų patikrinimų metu nuteistasis O. K. nebuvo rastas namuose. Tačiau per visą bausmės atlikimo laikotarpį nuteistasis administracine tvarka baustas nebuvo, naujų nusikaltimų nepadarė, nukentėjusiam nusikaltimu padarytą žalą atlygino, Sodros duomenimis nuteistasis šiuo metu dirba UAB „Luidas“, darbovietėje charakterizuojamas kaip patikimas, atsakingas ir rūpestingas darbuotojas. O. K. nuo 2007-09-01 mokosi Socialinių mokslų kolegijos Vilniaus filiale, 3 kurse, mokamose studijose. Teismas atsižvelgdamas į visas aplinkybes konstatavo, kad nuteistasis O. K. nevengė atlikti laisvės apribojimo bausmės, jo padaryti pažeidimai

²⁷⁹ Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 291-292.

²⁸⁰ Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 141.

buvo formalūs. Todėl atmetė pataisos inspekcijos teikimą dėl nuteistajam O. K. teismo skirtos laisvės apribojimo bausmės pakeitimo areštu²⁸¹.

Jei nuteistasis vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, jam numatyta vienintelė sankcija - areštas. Arešto, kaip ir laisvės atėmimo bausmės esmė, yra fizinis nuteistųjų izoliavimas nuo visuomenės. Ši bausmė nėra alternatyva laisvės atėmimui. Tuo tarpu tiek Tokijo taisyklės (14.3., 14.4. taisyklės), tiek Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklės (10, 78, 82-86 taisyklės) bei Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo taisyklės (6 taisyklė) rekomenduoja, kad, kiek leidžia galimybės, būtų vengiama alternatyvios bausmės pakeitimo laisvės atėmimo bausme. Todėl manytina, kad LR BK 48 straipsnyje derėtų nustatyti, kad, asmeniui vengiant atlikti laisvės apribojimo bausmę, ši bausmė jam keičiama ne tik areštu, bet ir bauda bei viešaisiais darbais²⁸².

Pažymėtina ir tai, kad asmenims, nuteistiems laisvės apribojimo bausme nekeliamas reikalavimas nedaryti administracinės teisės pažeidimų, todėl šis jų elgesio aspektas iš viso gali būti nekontroliuojamas ir nevertinamas. Todėl literatūroje, atsižvelgiant į išoriškai labai panašų baudžiamosios teisės institutą - bausmės vykdymo atidėjimą²⁸³, rekomenduojama laisvės apribojimo bausme nuteistam asmeniui nustatyti atsakomybę ne tik už teismo paskirtų draudimų ar įpareigojimų nesilaikymą, bet ir už kitų teisės pažeidimų (pavyzdžiui, viešosios tvarkos pažeidimą, girtavimą ir kt.) padarymą, bei laisvės apribojimą keisti areštu tik nuteistajam nesilaikant teismo nustatytų draudimų ar nevykdant paskirtų įpareigojimų ir darant kitus teisės pažeidimus²⁸⁴.

Tuo tarpu Lenkijoje, jeigu nuteistasis vengia vykdyti laisvės apribojimo bausmę, tai teismas gali ją pakeisti bauda. Vengimu laikytinas įpareigojimų pažeidinėjimas bei priežiūros vengimas. Jeigu laisvės apribojimo bausmės pakeitimas bauda būtų netikslingas dėl galimybių jos sumokėti arba išieškoti nebuvimo, tai teismas ją pakeičia laisvės atėmimu. Tačiau, jeigu nuteistasis nesumokės baudos per teismo nustatytą laiką, nors turėjo galimybę, bei bus nustatyta, kad negalima jos išieškoti, tai teismas ją pakeičia laisvės atėmimu. Teismas gali sustabdyti pakeistos laisvės atėmimo bausmės vykdymą, jeigu nuteistasis pradės atlikinėti nurodytą

²⁸¹ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-333-497/2009.

²⁸² Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 78-79.

²⁸³ Tokį jų panašumą suponuoja tai, kad atidedant bausmės vykdymą taip pat paskiriami įpareigojimai, kuriuos asmuo privalo vykdyti per teismo nustatytą laikotarpį (Plačiau žr.: Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 44-45, 87-88; Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49). P. 113.).

²⁸⁴ Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 80; Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 179.

darbą bei laikysis įpareigojimų. Tokiu atveju, laisvės atėmimas sustabdomas iki laisvės apribojimo bausmės įvykdymo (Lenkijos BVK 65 str. § 1, 2, 3 ir 5)²⁸⁵.

Tačiau nei LR BK, nei LR BVK nėra nustatyta galimybė, kad laisvės apribojimo bausmės taikymo metu, atsižvelgiant į nuteistojo resocializacijos rezultatus, teismas gali pakeisti ar papildyti nuteistajam skiriamus apribojimus ar išvis juos panaikinti. LR BVK 49 str. numato, kad už dorą elgesį ir pavyzdinę draudimų laikymąsi bei įpareigojimų vykdymą nuteistiesiems gali būti paskirtos šios paskatinimo priemonės: padėka ir paskirtos nuobaudos prieš terminą panaikinimas. Tačiau jos nekeičia nuteistiesiems taikomų draudimų ir/ar įpareigojimų termino bei pobūdžio. Jos nenumato nuteistojo teisinės padėties švelninimo. Šios priemonės yra tik moralinio pobūdžio. Tas pats pasakytina ir apie nuobaudas - išpėjimą ir griežtą papeikimą, kurios skiriamos už vengimą atlikti laisvės apribojimo bausmę. Jos taip pat yra tik moralinio pobūdžio ir nenumato galimybės, pavyzdžiui, pakeisti vieną ar kitą nuteistajam paskirtą įpareigojimą ar/ir draudimą arba skirti papildomus įpareigojimus ar/ir draudimus. Kitaip tariant, nuteistojo elgesio priežiūros sąlygos bausmės nevykdymo atveju negali būti pakeistos. Toks paskatinimo priemonių ir nuobaudų poveikio pobūdis menkai gali veikti nuteistojo motyvaciją keisti, siekti socialinės pažangos²⁸⁶. Tuo tarpu Lenkijos BVK numato, kad atsižvelgiant į asmens elgesį, teismas laisvės apribojimo bausmės vykdymo metu gali nustatyti, išplėsti arba keisti pareigas, kurios numatytos BK 36 str. § 2, arba atleisti nuo šių pareigų vykdymo, taip pat atiduoti nuteistąjį priežiūrai arba atleisti nuo jos. Teismas dėl tų pačių priežasčių gali sumažinti atliekamo darbo valandų skaičių arba darbo užmokesčio išskaičiavimo dydį per mėnesį, tačiau ne daugiau nustatyto minimumo (BVK 61 str. § 1 ir 2)²⁸⁷. Tokia Lenkijos patirtis atitinka tarptautinių dokumentų rekomendacijas, kad priežiūros ir elgesio tvarka turi būti periodiškai peržiūrima ir, esant būtinybei, koreguojama (Tokijo taisyklių 10.3 taisyklė), kad atsižvelgiant į nuteistojo resocializacijos tikslus reikėtų keisti įpareigojimus ir draudimus (Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių 88 taisyklė). Todėl teigtina, jog LR BK derėtų įtvirtinti galimybę nuteistajam teismo nustatytus draudimus ar apribojimus pakeisti, papildyti ar panaikinti, atsižvelgiant į nuteistojo resocializacijos rezultatus.

Lietuvos praktikoje laisvės apribojimo bausmė kaip alternatyva laisvės atėmimui yra taikoma vis dažniau. 2009 m. laisvės apribojimo bausme buvo nuteista 2217 asmenų, 2008 m. ši bausmė paskirta 1912 nuteistųjų, 2007 m. – 2415 nuteistųjų, 2006 m. – 1752 nuteistiesiems, 2005 m. – 1558 nuteistiesiems, 2004 m. – 962 nuteistiesiems, 2003 m.²⁸⁸ – 490 nuteistųjų. Šios bausmės taikymas kitų bausmių atžvilgiu 2003-2009 m. laikotarpiu sudarė 2,8-17,2 %, o 2009 m. – 15,1% (žr. 1 priedo, 1 lentelę).

²⁸⁵ Kodeks karno wykonawczy Polski. - <http://karne.pl/wykonawczy.html> [žiūrėta 2010-12-04]

²⁸⁶ Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 173, 176.

²⁸⁷ Kodeks karno wykonawczy Polski. - <http://karne.pl/wykonawczy.html> [žiūrėta 2010-12-04]

²⁸⁸ Pažymėtina, kad laisvės apribojimo bausmė pradėta taikyti tik įsigaliojus naujam baudžiamajam kodeksui, t.y. nuo 2003 m. gegužės 1 d. Todėl 2003 m. duomenys pateikti pagal septynis mėnesius.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. LR BK įtvirtintas bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimas neišnaudoja esminių galimybių mažinti laisvės atėmimo bausmės taikymo. Todėl siūloma LR BK įtvirtinti principą, pagal kurį klausimas dėl laisvės atėmimo bausmės taikymo privalo būti svarstomas išimtiniais atvejais, kada nėra galimybės paskirti vietoj jo kitos bausmės, nesusijusios su izoliavimu nuo visuomenės. Taip pat vadovaujantis užsienio valstybių praktika, galima įtvirtinti alternatyvų taikymo mechanizmą, kuriuo ribojamas nedidelės trukmės laisvės atėmimo bausmės skyrimas. Pavyzdžiui, vietoj laisvės atėmimo, neviršijančio 8 mėnesių, teismas skiria viešųjų darbų bausmę.
2. Viešųjų teisių atėmimo bausmė taikoma asmenims, kurie eina renkamas arba skiriamas pareigas, o teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla tiems, kurie nepatenka į šį asmenų ratą. Todėl kiekvienu atveju sprendžiant, kokią bausmę skirti, reikėtų atsižvelgti į teisės aktus, kurie reglamentuoja minėtų asmenų priėmimo į darbą ar pareigas tvarką, t.y. reikia nustatyti, ar asmuo yra priimamas, renkamas ar skiriamas.
3. LR BPK 349 straipsnio 1 dalis ir LR BVK 36 straipsnio 5 dalis nustato skirtingą viešųjų teisių atėmimo bausmės vykdymo pradžią. Atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjas turėtų panaikinti šią teisės normų koliziją pakeisdamas LR BPK 349 straipsnio 1 dalį ir nustatydamas, kad viešųjų teisių atėmimo bausmės terminas skaičiuojamas nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.
4. Viešųjų teisių atėmimas ir teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės gali būti skiriamos asmenims, kurie tokias teises turi arba gali turėti.
5. Teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas ir viešųjų teisių atėmimas pagal savo turinį laikomi prevencinio poveikio priemonėmis, kurios numatomos daugelyje specialių įstatymų. Todėl jų kaip bausmių taikymas dubliuoja apribojimus, kurie nuteistiesiems taikomi kitų įstatymų pagrindu. Paskyrę šias bausmes, mes nerealizuojame vieno iš bausmės tikslų: asmens nebaudžiame už tai, ką jis padarė, o tik atimame galimybę tą nusikalstamą veiką kartoti ateityje. Manytina, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą ir viešųjų teisių atėmimą tikslingiau ir efektyviau įtvirtinti kaip baudžiamojo poveikio priemonės. Atitinkamai juos kaip baudžiamojo poveikio priemonės galima būtų skirti kartu su sankcijoje numatytais bausmėmis.
6. Nei LR BVK, nei LR BPK, nei LR BK nėra nustatyta, nuo kada pradėdama vykdyti teisės dirbti tam tikrą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmė, jeigu ji teismo nuteistajam paskirta kaip viena, savarankiška bausmė. Todėl reikėtų padaryti atitinkamus LR BVK 36 straipsnio papildymus, nustatant, kad teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra

veikla atėmimo bausmė, jeigu paskirta tik ji, pradedama vykdyti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

7. LR BK 46 straipsnyje derėtų reglamentuoti, kiek viešųjų darbų valandų nuteistasis turi išdirbti per dieną. Taip pat tikslinga būtų įtvirtinti nuostatą, kad ši bausmė atliekama laisvu nuo pagrindinio darbo arba mokslo laiku.
8. Siekiant išvengti dviprasmiško baudžiamojo įstatymo interpretavimo, LR BK 46 straipsnio 5 dalį derėtų papildyti nustatant, kad, jeigu nepilnametis dėl objektyvių priežasčių negali atlikti paskirtos viešųjų darbų bausmės, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės vietoj jos paskirdamas LR BK XI skyriuje numatytą auklėjamojo poveikio priemonę.
9. Siūlytina, kad nuteistajam, atsisakiusiam arba vengiančiam atlikti viešųjų darbų bausmę, ši bausmė būtų keičiama ne tik bauda arba areštu, bet ir laisvės apribojimu. Tam tikrais atvejais nuteistojo teisinė padėtis nepriklausytų nuo jo materialinės padėties, be to, tai atitiktų ir tarptautinių dokumentų rekomendacijas, kad „įkalinimo bausmė gali būti skiriama tik nesant kitų tinkamų alternatyvų“.
10. Viešųjų darbų bausmė taikoma kaip alternatyva kitoms bausmėms, nesusijusioms su laisvės atėmimu, o ne kaip alternatyva laisvės atėmimui.
11. LR BK 47 straipsnio 6 dalyje numatytas reglamentavimas, kad „jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, tai teismas *nuteistojo sutikimu* šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais“, sudaro galimybę kai kuriems asmenims, nubaustiems bauda, iš viso neatlikti bausmės, jeigu jie neturi lėšų bausmai sumokėti ir jeigu jie nesutinka, kad ši bausmė būtų pakeista viešaisiais darbais. Kitos alternatyvos įstatyme nenumatyta. Siūlytini du šios situacijos sprendimo būdai. Pirma, kartu su viešaisiais darbais nustatyti papildomą alternatyvą laisvės atėmimui – laisvės apribojimą. Antra, iš LR BK 47 straipsnio 6 dalies nuostatos išbraukti žodžius „ir nuteistojo sutikimu“ bei ją išdėstyti taip: „Jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, tai teismas šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais“. Atitinkamai reikėtų padaryti ir LR BVK 25 straipsnio 1 dalies pataisas.
12. Siūlytina, kad nuteistajam, vengiančiam savo noru sumokėti baudą ir nesant galimybių jos išieškoti priverstinai, ši bausmė būtų keičiama ne tik areštu, bet ir laisvės apribojimu. Tai atitiktų tarptautinių dokumentų rekomendacijas, kurios nustato, kad kiek leidžia galimybės, būtų vengiama alternatyvios bausmės pakeitimo laisvės atėmimo bausme.
13. Dažnai teismų praktikoje be įpareigojimų ir draudimų, numatytų LR BK 48 straipsnio 5 ir 6 dalyse, skiriama ir pareiga be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos, kuri numatyta LR BK 48 straipsnio 3 dalies 1 punkte. Tačiau pasitaiko atvejų, kai asmuo nuteisiamas laisvės apribojimo bausme ir jam paskiriama tik ši vienintelė pareiga. Tačiau tai yra bendrasis apribojimas, kuris teismo nuosprendyje atskirai neminimas.

Todėl pritarina tokiai teismų praktikai, kai po laisvės apribojimo bausmės paskyrimo teismas išaiškina nuteistajam pareigas, nurodytas LR BK 48 straipsnio 3 dalyje.

14. Siekiant išvengti dviprasmiško baudžiamojo įstatymo interpretavimo LR BK 48 straipsnio 9 dalyje derėtų nustatyti, kad, jeigu nuteistasis dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, teismas gali atleisti jį nuo šios bausmės, paskirdamas ne tik baudžiamojo poveikio, bet ir auklėjamojo poveikio priemonę.
15. Siūlytina, kad nuteistajam, vengiančiam atlikti laisvės apribojimo bausmę, ši bausmė būtų keičiama ne tik areštu, bet ir bauda bei viešaisiais darbais. Tai atitiktų tarptautinių dokumentų rekomendacijas, kurios nustato, kad kiek leidžia galimybės, būtų vengiama alternatyvios bausmės pakeitimo laisvės atėmimo bausme.
16. Asmenims, nuteistiems laisvės apribojimo bausme nekeliamas reikalavimas nedaryti administracinės teisės pažeidimų, todėl šis jų elgesio aspektas iš viso gali būti nekontroliuojamas ir nevertinamas. Todėl atsižvelgiant į išoriškai labai panašų baudžiamosios teisės institutą - bausmės vykdymo atidėjimą, rekomenduojama laisvės apribojimo bausme nuteistam asmeniui nustatyti atsakomybę ne tik už teismo paskirtų draudimų ar įpareigojimų nesilaikymą, bet ir už kitų teisės pažeidimų (pavyzdžiui, viešosios tvarkos pažeidimą, girtavimą ir kt.) padarymą, bei laisvės apribojimą keisti areštu tik nuteistajam nesilaikant teismo nustatytų draudimų ar nevykdant paskirtų įpareigojimų ir darant kitus teisės pažeidimus.
17. LR BK 48 straipsnyje derėtų įtvirtinti galimybę teismo nustatytus draudimus ir/ar įpareigojimus pakeisti, papildyti ar panaikinti, atsižvelgiant į nuteistojo resocializacijos rezultatus.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai ir jų projektai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37 – 1341.
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 73 – 3084.
5. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64 – 2569.
6. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53 – 2042.
7. Lietuvos Respublikos tarnybos kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1088; 2003, Nr. 49–2158.
8. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 45-1708.
9. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 60-1182.
10. Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. IX-20 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000-2004 metų programos“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 98-3081.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimas Nr. 1248 „Dėl laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009-2017 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2009, Nr.121-5216.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 27-989.
13. Lietuvos Respublikos Generalinio Komisarų 2008 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. 5-V-793 „Dėl policijos mokyklos nuostatų ir struktūros schemos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2008, Nr. 150-6146.
14. Vilniaus apskrities viršininko 2008 m. balandžio 28 d. įsakymu Nr. 23-1927-(70) patvirtinti Vilniaus vaikų globos namų „Gilė“ nuostatai. - <http://www.gilesvaikai.lt/docs/nuostatai.pdf>
15. 2010 m. spalio 15 d. projektas Nr. XIP-2562 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo“.
16. 2010 m. gegužės 13 d. projektas Nr. XIP-2069 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo“.
17. 2010 m. rugpjūčio 16 d. projektas Nr. XIP-2338 „Dėl Baudžiamojo kodekso 47, 151, 162 straipsnių pakeitimo įstatymo“.

II. Tarptautiniai norminiai teisės aktai

18. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. 45/110 „Dėl standartinių minimalių su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taisyklių“. – <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> [žiūrėta 2010-11-08]
19. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1965 m. sausio 22 d. rezoliucija Nr. (65) 1 „Dėl bausmės vykdymo atidėjimo, probacijos ir kitų alternatyvų laisvės atėmimo bausmei“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=581989&SecMode=1&DocId=625652&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]
20. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1976 m. kovo 9 d. rekomendacija Nr. (76)10 „Dėl kai kurių priemonių, alternatyvių laisvės atėmimui“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=592096&SecMode=1&DocId=653466&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]
21. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1992 m. spalio 19 d. rekomendacija Nr. R (92) 16 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=574882&SecMode=1&DocId=605174&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

22. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. rekomendacija Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.Instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=538633&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]
23. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. lapkričio 29 d. rekomendacija Nr. (2000) 22 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“. - <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534373&SecMode=1&DocId=377888&Usage=2> [žiūrėta 2010-11-08]

Užsienio valstybių norminiai teisės aktai

24. Criminal Justice Act 2003. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> [žiūrėta 2010-11-15]
25. Criminal Justice (community service) Act 1984. - <http://www.irishstatutebook.ie/1983/en/act/pub/0023/index.html> [žiūrėta 2010-11-27]
26. Criminal Law Act 1977. - <http://www.statutelaw.gov.uk/legResults.aspx?LegType=All+Primary&PageNumber=50&NavFrom=2&activeTextDocId=793250> [žiūrėta 2010-11-30]
27. Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/19/contents> [žiūrėta 2010-11-29]
28. Health and Safety at Work, etc. Act 1974. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/37> [žiūrėta 2010-11-30]
29. Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000. - <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/6/contents> [žiūrėta 2010-11-29]
30. The Penal Code of Finland (amendments up to 650/2003). - <http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E8890039.PDF> [žiūrėta 2010-12-05]
31. Criminal Code of the Kingdom of Norway. - <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1690/file/c428fe3723f10dcbcf983ed59145.htm/preview> [žiūrėta 2010-11-23]
32. Code of criminal procedure in France. - http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpp_text_A.htm [žiūrėta 2010-11-29]
33. Kodeks karny Polski. - <http://www.kodeks-karny.pl/> [žiūrėta 2010-11-08]
34. Kodeks karno wykonawczy Polski. - <http://karne.pl/wykonawczy.html> [žiūrėta 2010-12-04]
35. Уголовный кодекс Голландии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430> [žiūrėta 2010-11-21]
36. Уголовный кодекс Испании. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923> [žiūrėta 2010-11-22]
37. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252> [žiūrėta 2010-12-08]
38. Уголовный кодекс Латвийской Республики. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243424> [žiūrėta 2010-11-27]
39. Уголовный кодекс Российской Федерации. - <http://www.ugolkod.ru/> [žiūrėta 2010-11-27]
40. Уголовный кодекс Украины. - <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/> [žiūrėta 2010-11-22]
41. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733> [žiūrėta 2010-11-16]
42. Уголовный кодекс Франции. - <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018> [žiūrėta 2010-11-21]
43. Швейцарский Уголовный Кодекс. - <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950> [žiūrėta 2010-11-17]

IV. Specialioji literatūra

44. Abramavičius A., Baranskaitė A., Čepas A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. 1 knyga: Bendroji dalis: (1-98 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
45. Bieliūnas E., Čepas A., Ignotas M. ir kt. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius: Mintis, 1989.
46. Birmontienė T. Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

47. Blaževičius J., Dermontas J., Stalioraitis P. ir kt. Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
48. Blaževičius J., Usik D., Švedas G. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso komentaras. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
49. Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A. Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė. – Vilnius: Teisės institutas, 2008.
50. Drakšienė A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, Nr. 61.
51. Gavrilovienė M. Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių veiksmingumo teisinės ir socialinės prielaidos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
52. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. 2 knyga: V-XI dalys (221-461 straipsniai). - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
53. Jurgelaitienė G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
54. Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu// Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, Nr. 57(49).
55. Mackevičius T. Alternatyvos laisvės atėmimo bausmei ir jų realizacija (rankraštis): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
56. Mackevičius T. Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, Nr.70(62).
57. Matijošius A. Alternatyvių bausmių sąvoka ir kai kurios jų rūšys užsienio šalyse // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995, Nr. 29.
58. Mesonienė S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, Nr. 3 (117).
59. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: Aplinkybės darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. - Vilnius: Justitia, 2008.
60. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
61. Šulija G. Baudos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai // Teisės problemos. – Vilnius: Teisės institutas, 2001, Nr. 3.
62. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
63. Švedas G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995-2004 metais // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, Nr. 56.
64. Black's law dictionary / Bryan A. Garner, editor in chief. Eight Editon. - St. Paul (Minn.): West Group, 2004.
65. Junger J. European Journal on Criminal policy and research, 1998.
66. Kalmhout A. M., Tak P. J. P. Sanctionis-Sistem in the member-states of the Council of Europe. Part I. 1988.
67. Stern V. Developing alternatives to prison in Central and Eastern Europe and Central Asia. Constitutional and legal policy institute. COLPI PAPER No. 6. London: University of London, 2002. P. 36. <http://www.osi.hu/colpi/files/COLPI6.pdf>
68. Walmsley R. World Population List. Research Findings. 2000, No. 88. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/r88.pdf> [2010-12-05]
69. Marek A. Kodeks karny: Komentarz. Warszawa, 2006.
70. Melezini M. System wymiaru grzywien w nowym Kodeksie karnym. Monitor Prawniczy, 1998, Nr. 3. - http://www.monitorprawniczy.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=20&id=1354 [2010-11-30]
71. Stefański R. A. Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi. Prawo i Prokuratura, 2007, Nr. 7–8.- http://www.pk.gov.pl/upload_doc/000000139.pdf [žiūrėta 2010-11-17]
72. Альтернативы тюремному заключению в республике Казахстан. Материалы международной конференции (27-30 октября 1999, Алматы): Penal Reform International, 2000.

73. Бегитова Н. Ограничение свободы как вид наказания в России. „Право и Защита“: журнал, 2010 г., №1. - <http://www.pravo-mag.ru/journal/article304/> [žiūrėta 2010-12-05]
74. Голованова Н. А., Еремин В. Н., Игнатова М.А. и др. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть: учебное пособие / под редакцией И. Д. Козочкина. - Москва: Омега-Л: Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003.
75. Дворянсков И. В. Эффективность альтернативных наказаний: компенсационная модель: учебное пособие / под редакцией проф. А. М. Никитина. - Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2004.
76. Есаков Г.А., Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право зарубежных стран: учебное пособие. -Москва: Проспект, 2009.
77. Качаева Т. А., Подройкина И. А., Улезько С. И. Система наказаний в уголовном праве России и зарубежных стран. - Москва: Юрлитинформ, 2008.
78. Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии): Учебное пособие. – Москва: Зерцало, 1997.
79. Орлов В. Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве. „Право“: Сборник научных трудов. – Ставрополь: СевКавГТУ, 2004, № 1 (6). С. 250. – URL: <http://science.ncstu.ru/articles/law/06>
80. Орлов В. Н. Наказание в виде ограничения свободы в современном зарубежном уголовном законодательстве // „Право“: Сборник научных трудов. - Ставрополь: СевКавГТУ, 2004, № 3, 220 с. – URL: <http://science.ncstu.ru/articles/law/f03>
81. Хуторская Н. Б. Опыт применения общественных (обязательных) работ за рубежом. Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации: Материалы междунар. конф. Penal Reform International, Москва, 2001.

V. Lietuvos teismų praktika

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2008m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai) apžvalga // Teismų praktika, 2008. Nr. 28.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. Teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir vešiesiems interesams (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, 2007. Nr. 26.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299/2008.
85. Lietuvos Apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-73/2006.
86. Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1225-651/2010.
87. Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2355-738/ 2009.
88. Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-1094-043/ 2008.
89. Kėdainių rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-6-736/2009.
90. Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-10-174/2010.
91. Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-107-462/2005.
92. Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-557-380/2009.
93. Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-380/2009.
94. Kretingos rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3-666/2007.
95. Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-780/2009.
96. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-73/2006.
97. Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-348 -571/2009.
98. Marijampolės rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-142-416/2008.
99. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 454/2010.
100. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-115/10.
101. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-701/2008.
102. Vilniaus rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-320-626/2009.
103. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-54-270/2009.
104. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-123-654/2008.
105. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-85-119/2010.
106. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-767-754/2010.
107. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-13 -506/2010.
108. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-46-170/2010.

109. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-106-78/2010.
110. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-171-576/2010.
111. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-772-754/2010.
112. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-576/2010.
113. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-250-271/2010.
114. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-223-269/2010.
115. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-244-170/2010.
116. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-299-119/2010.
117. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199-271/2010.
118. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-108-78/2010.
119. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-1316-78/2009.
120. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-486/2010.
121. Vilniaus miesto 4 apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-75-816/2010.
122. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-16-282/2009.
123. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-167/2010.
124. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-363-409/2009.
125. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-392-648/2010.
126. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-333-497/2009.
127. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-348-503/2009.
128. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-240-369/2009.
129. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-304-487/2008.

VI. Kiti šaltiniai

130. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos. - http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_mt&lang=1 [žiūrėta 2010-12-05]
131. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga. - http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf [žiūrėta 2010-12-05]
132. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys. - <http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm> [žiūrėta 2010-11-08]
133. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. - <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1299> [žiūrėta 2010-12-05]
134. Žmogaus teisių klasifikacija. - <http://manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=464&tid=465> [žiūrėta 2010-11-08]
135. 2010 m. spalio 15 d. projekto Nr. XIP-2562 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123¹, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 216, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297 ir 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 68¹ ir 68² straipsniais bei 44 ir 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo“ aiškinamasis raštas.
136. Murawski M. Pozbawienie praw publicznych. - <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Pozbawienie-praw-publicznych-1879475.html> [žiūrėta 2010-11-15]
137. Szymczykiewicz R. Zakaz zajmowania stanowiska oraz działalności gospodarczej (art. 41). - <http://kodeks-karny.wieszjak.pl/kary-i-srodki-karne/211730,Zakaz-zajmowania-stanowiska-oraz-dzialalnosci-gospodarczej-art-41.html> [žiūrėta 2010-11-21]
138. Zygmunt J. Na czym polega pozbawienie praw publicznych. - <http://prawnikow.pl/prawo-karne-i-wykroczenia/214989,Na-czym-polega-pozbawienie-praw-publicznych.html> [žiūrėta 2010-11-15]
139. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 11 января 2007 г. № 2 г. Москва „О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания“ (с изменениями, внесенными постановлениями Пленума от 3 апреля 2008 г. № 5 и от 29 октября 2009 г. № 21). - http://www.supcourt.ru/Show_pdf.php?Id=6516 [žiūrėta 2010-10-27]

Mikulska B. Su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių teisinis reguliavimas ir taikymo praktika Lietuvoje ir užsienio valstybėse / Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. L. Pakštaitis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 79 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas - vadovaujantis sukauptomis teorinėmis ir praktinėmis žiniomis nustatyti bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo ir taikymo Lietuvoje ir užsienyje problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus. Pirmajame darbo skyriuje analizuojama bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, samprata. Antroje - gvildenamos atskirų alternatyvų laisvės atėmimui reglamentavimo ir taikymo problemos. Jos atskleidžiamos nagrinėjant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus, tarptautinius dokumentus bei teismų praktiką.

Pagrindinės sąvokos: alternatyvos laisvės atėmimui, viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas.

Mikulska B. The alternatives to imprisonment: legal regulation and implementation in Lithuania and foreign countries / Master's Thesis in Criminal law and Criminology. Supervisor Assoc. Prof. Dr. L. Pakštaitis. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. –79 p.

ANNOTATION

The aim of this master's thesis is to define the problems of legal regulation and implementation of non-custodial penalties in Lithuania and foreign countries and how to deal with them. The conception of alternatives to imprisonment is analyzed in the first chapter of the paper. The problems of legal regulation and implementation of separate non-custodial penalties are examined in the second one. They are disclosed by analyzing Lithuanian's and foreign countries law, international documents and court room practice of non-custodial penalties.

Key Words: alternatives to imprisonment, deprivation of public rights, deprivation of the right to practice a certain profession or activity, public works, fine, restriction of freedom.

Mikulska B. Su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių teisinis reguliavimas ir taikymo praktika Lietuvoje ir užsienio valstybėse / Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. L. Pakštaitis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. –79 p.

Pagrindinės sąvokos: alternatyvos laisvės atėmimui, viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintos laisvės atėmimui, kaip vienam griežčiausių ir plačiausiai pasaulyje taikomų bausmės rūšių, alternatyvios bausmės: viešųjų teisių atėmimas, teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas, viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas. Darbe nesigilinant į šių bausmių atsiradimo ir formavimosi istorinę raidą, nagrinėjamos bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, reglamentavimo ir taikymo problemos Lietuvoje ir užsienio valstybėse bei siūlomi jų sprendimo būdai. Taip pat siekiama palyginti, ar Lietuvos teisinis reglamentavimas atitinka pagrindinių tarptautinių dokumentų, susijusių su alternatyvomis laisvės atėmimo bausmei, nuostatas, užsienio valstybių teisinį reglamentavimą. Be to, pateikiamos bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, tobulinimo gairės.

Darbe vadovaujama Jungtinių Tautų Organizacijos ir Europos tarybos dokumentais (JTO Standartinėmis minimaliomis su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių taisyklėmis, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (92) 16 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo“, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (2000) 22 „Dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių taikymo tobulinimo“), kitų valstybių teisės aktais (pavyzdžiui, Latvijos, Lenkijos, Vokietijos ir t.t.), užsienio bei Lietuvos autorių vadovėliais, monografijomis, moksliniais straipsniais ir kita literatūra. Ypatingas dėmesys skiriamas teismų praktikai.

Mikulskā B. The alternatives to imprisonment: legal regulation and implementation in Lithuania and foreign countries / Master's Thesis in Criminal law and Criminology. Supervisor Assoc. Prof. Dr. L. Pakštaitis. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. –79 p.

Key Words: alternatives to imprisonment, deprivation of public rights, deprivation of the right to practice a certain profession or activity, public works, fine, restriction of freedom.

SUMMARY

The master thesis presents thorough analysis of non-custodial penalties, such as deprivation of public rights, deprivation of the rights to practice a certain profession or activity, public works, fine and restriction of freedom, which are laid down in Criminal Code of the Republic of Lithuania. Without looking into the process of historical development, the author has made an attempt to analyze the problems of legal regulation as well as implementation of such measures in court room practice. The author presents regulations of Lithuanian Criminal Code with relevant comparisons to the laws of foreign countries, discloses problems and ways to tackle them. Lithuanian legal regulations are being compared to the international documents and standards, laid therein. Legal regulations of alternatives to imprisonment in foreign countries are analyzed with the purpose of finding ways for improvement of the existing ones in the Lithuanian Criminal Code.

The analysis is also based upon the thorough review of documents of the United Nations and the Council of Europe (United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990, Recommendation No. R (92) 16 of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules on Community Sanctions and Measures Adopted by the Committee of Ministers on 19 October 1992 at the 482nd meeting of the Ministers' Deputies, Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Prison Overcrowding and Prison Population Inflation Adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1999 at the 681st meeting of the Ministers' Deputies, Recommendation (2000) 22 of the Committee of Ministers to Member States on Improving the Implementation of the European Rules on Community Sanctions and Measures Adopted by the Committee of Ministers on 29 November 2000 at the 731st meeting of the Ministers' Deputies), legal regulation and criminal statutes of foreign countries (Latvia, Poland, Germany, etc), textbooks, legal studies of foreign and Lithuanian authors. Special attention is paid to court room practice and the implementation of non-custodial penalties.

1 lentelė. Bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taikymas kitų bausmių atžvilgiu Lietuvoje

Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nuteistųjų viešųjų teisių atėmimo bausmės skaičius	4	1	11	4	7	1	6
Lyginamoji dalis visų nuteistųjų asmenų atžvilgiu, %	0,02	0,01	0,07	0,03	0,05	0,01	0,04
Nuteistųjų teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės skaičius	45	49	35	39	61	42	62
Lyginamoji dalis visų nuteistųjų asmenų atžvilgiu, %	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4
Nuteistųjų viešaisiais darbais skaičius	916	819	569	470	272	261	334
Lyginamoji dalis visų nuteistųjų asmenų atžvilgiu, %	5,2	4,6	3,6	3,2	1,9	1,8	2,3
Nuteistųjų laisvės apribojimu skaičius	490	962	1558	1752	2415	1912	2217
Lyginamoji dalis visų nuteistųjų asmenų atžvilgiu, %	2,8	5,4	9,7	11,9	17,2	13,4	15,1

Šaltiniai: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm> [žiūrėta 2010-11-08];
 Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3170107&PLanguage=0> [žiūrėta 2010-11-08].

2 lentelė. Nuteistieji bauda Lietuvoje

Metai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Nuteistųjų bauda skaičius	732	875	1268	978	594	1228	1545	931	610	679
Lyginamoji dalis visų nuteistų asmenų atžvilgiu, %	9,3	9,6	9,7	5,7	3,2	6,7	9,0	6,0	3,1	3,5
Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Nuteistųjų bauda skaičius	501	1473	2628	3651	4238	4359	4474	4613	4421	4603
Lyginamoji dalis visų nuteistų asmenų atžvilgiu, %	2,4	7,0	13,2	20,8	23,7	27,2	30,4	32,8	30,9	31,4

Šaltiniai: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm> [žiūrėta 2010-11-08];
 Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/SelectVarVal/Define.asp?Maintable=M3170107&PLanguage=0> [žiūrėta 2010-11-08].